

RECEP PEKERİN

İNKILAB DERSLERİ

NOTLARI

*Bu dersler, 1934 - 1935
okutma yılında Ankara ve İstan-
bul Üniversitelerinde verilmiştir.
Bu talebe notları gözden geçiril-
miştir.*

ANKARA

ULUS Basımevi

1 9 3 5

NR	1485
DOLAP	0
KAT	14

RECEP PEKERİN

İNKILAB DERSLERİ

NOTLARI

Bu dersler, 1934 - 1935 okutma yılında Ankara ve İstanbul Üniversitelerinde verilmiştir. Bu talebe notları gözden geçirilmiştir.

ANKARA

ULUS Basımevi

1 9 3 5

E N D E K S

I. Ders : İNKILABIN MANASI (Sayfa : 1 - 14)

Amaç — Ulusal Birleşik inanış — İnkılabdan önce — Yirminci yüzyıl açılırken — Yeryüzü savaşı — İnkılabın tarifi ve çeşitleri — İnkılabı şuurlaştırmak — Türk inkılabının güçlüğü — İnkılablarda zor kullanmak — Türk inkılabının derinliği ve bütünlüğü — Otoritelerden gelen inkılablar — Halkdan gelen inkılabların üstünlüğü — İstiklali korumak için — İstiklalsiz inkılab — İnkılabsız istiklal.

II. Ders : HÜRRIYET İNKILABI (Sayfa : 15 - 27)

Hürriyet inkılabı nedir ? — Hürriyetin ekonomide suistimali — Parlamantarizm — Sınıf kavgalarının hürriyet inkılabı neticesinden faydalanması — Hürriyet inkılabı düşmanlarının demokrat teşkilâta sokulması — İnkılabı pazarlık etmez ! — Hürriyet inkılabından ekstremist ferdiyetçiliğe — Hürriyet inkılabı saray ve din müesseselerini biraz uslandırdı ise de — İstikbal cumuriyetindir — Rejim kopya edilmez ! — Almanyanın kopyacılıktan gördüğü zararlar — Kopyacı Osmanlı meşrutiyeti — Biz bize benzeriz !

III. Ders : SINIF İNKILABI (Sayfa : 28 - 43)

Fabrikaların doğuşu — İşçiliğe rağbet — İşçi hayatının doğuşu — İlk iş kanunları — Buhar hayatta rolünü alınca — Robert Owen'un yaptıkları — Sınıf şuurunun doğuşu — İşçi cephesinin

— III —

kuruluşu — Sendika fikrinin doğuşu ve kurumlaşması — Sosyalizmin genişlemesinin sebepleri — Sermayedarlığın kuvvetlenmesi — Proletarya — Burjuva tasnifi — Köylü sosyalistçe düşünmez! — Sosyalizmden komünizme — Sosyalizm nazariyelerinin ana çizgileri — Sınıf kavgası — Kollektivizm — Beynelmilecilik — Komünizmin icraata geçme ve prensiblerini tatbik yolunda planı.

IV. Ders : SINIF İNKILABININ REAKSİYONLARI
(sayfa : 44 - 57)

İtalyada karışıklıklar — Düşünce ve harekette birlik gerektir — Ulusal birlik en büyük yaşama şartıdır — İtalyada komünizm ağacı yeşerirken — Faşizm doğuşu — Başka yerlerde ihtilal hareketleri — İkinci Rayhtan üçüncü Rayha — Macaristanda da sınıf ihtilali teşebbüsü — Gene taklitçilik — Fransistler — Sınıf ihtilali karşısında bizim vaziyetimiz — Türk inkılabı, tesirlerin bakımından evrenseldir.

V. Ders : SİYASAL PARTİLER (sayfa : 58 - 65)

Siyasal partilerden önce — Hürriyet ihtilalinden sonra — Liberal devlet tipi — İlk devletlerin dar vazifeleri — Siyasal partilerin doğuşu — Siyasal partinin tarifi — Siyasal parti programları — Şef — Ulusal Şef.

VI. Ders : SİYASAL PARTİLERİN ÇEŞİDLERİ (sayfa : 66 - 80)

Siyasal gidişin genel ilerleyiş ile bağıllığı — Dinastik devletten ulusal devlete — Profesyonel politikadan ulusal politikaya — Profesyonel ordudan ulusal orduya — Profesyonel ekonomiden ulusal ekonomiye — Uluslaşmanın hürriyet ve masuniyet

mebhumlarına tesiri — Ulusal parti — Siyasal partilerin çeşidleri — Siyasal partilerin katagorileri — Liberalizm, hürriyet ve masuniyet — Ekonomik liberalizm — Mürteci partiler — Muhafazakârlar ve mutediller — Sınıf ihtilali partileri — Din partileri — Protestanlık — Cizvitlik — Milliyetçi partiler — Sınır içi milliyetçiliği — Irk ve kan milliyetçiliği — Antisemitlik — Milliyetçi başka tipler.

VII. Ders : MUHTELİT SİYASAL PARTİLER (sayfa 81 - 89)

Sosyal demokratlar — Hıristiyan demokratlar — Radikal demokratlar — Hıristiyan sosyalistler — Türlü muhtelit partiler — Nasyonal sosyalizm — Meslek partileri.

VIII. Ders : SİYASAL PARTİLERİN TATBİK ŞEKİLLERİ (Sayfa : 90 - 103)

Koalisyon hükûmetleri ve ünifiyeler — Liberal devlet tipinde parti mütarekeleri ve ulusal kabineler — Polonyada — Belçikada — Çekoslovakyaada — Macaristanda — İngiliz partileri — Fransız partileri — İsviçre partileri — Balkanlarda — Pilet Golazın sözleri — İngilterede hürriyetlerin tahdidine doğru.

IX. Ders : İSTİKLAL (Sayfa : 104 - 117)

Toprak ve sınır — İç siyasadada istiklal — Dış siyasadada istiklal — Ordu istiklali — Adliyede İstiklal — Kültürde istiklal — Hazine de istiklal — ekonomide İstiklal — İstiklali bozmayan karşılıklı anlaşmalar — İstiklali korumak için — Hulul yolları — Uluslar arası teşriki mesai — Ekonomik ve kültürel yayılma — Ulusal birlik — Atatürkün emaneti.

B İ R İ N C İ D E R S

İNKILABIN MANASI

Amac

Arkadaşlar, yeryüzünün arılık ve baylık bakımından üstün bir ulusu olan türkleri yüksek bir hızla yokluktan varlığa, düşkünlükten onura ve üstünlüğe götüren büyük evrensel hadiseyi, türk inkılabını, birlikte gözden geçireceğiz. Bu derslerde benim payıma düşen, iç idare bakımından türk inkılabının gözden geçirilmesidir; bu, oldukça derin bir ehemmiyet arzeder. İç idare derken, inkılabın iç politika bakımından, askerlik bakımından görüşünü, inkılabın getirdiği yeni siyasal mefhumları, kendi görüşümüzle gözden geçirmekle beraber, bu mefhumların başka ülkelerde tatbik edilen siyasal şekillerle karşılıklı olarak mukayesesini aynı zamanda göz önünde bulunduracağız. Bu arada varlığımıza temel olan istiklal mefhumunu ve istiklal kavgalarımızı da görüp görüşeceğiz. Bu derslerin amacı inkılab devrini yaşamış, o devri hazırlamış insanların ruhunda en kuvvetli ileri hareket unsuru olan sıcaklığı ve heyecanı, ulusal çalışma hayatına çıkacak olan genç türk nesillerine, yeni unsura aşılacaktır ve onları yaşadığımız inkılab prensiplerile yetiştirip vazifeye hazırlamaktır. Onun için vakaları birbiri ardına saralayıp, onları bir tarih dersi gibi mutalaa etmiyerek, bizi söylediğim amaca ulaştıracak bir metodla vazifemizi yapacağız.

Ulusal birleşik inanış

Her sosyal heyetin büyük küçük gidişlerinde bir takım ana ve öz fikirler vardır. Bir hâkim elbette yalnız hak fikrinin

gösterdiği yollardan gider ; bir hekim fizyolojik noktaları, fizyolojik kanunları göz önüne alır. Bu suretle bütün bilgi sahipleri kendi hayatlarında belli bir takım istikametler kovalarlar. Fakat bu başka başka istikametleri kovalayanlar bir ulus birliğini ve bu birlik siyasasının ana fikirlerini anlamakta, buna uymakta birleşmezlerse, o ulusun hayatında tökezletici aksamalar olur. Bir ulus ifade eden her kalabalığın muayyen bir fikri sabiti olmalıdır. Bugünkü türk sosyal heyetini teşkil eden hakim, hekim, tüccar, esnaf, her ferd, öz inaniş olarak köklü fikirlere bağlanmış olmalıdır ki, bugünkü ana varlığın özü, inkılab fikri sürçüp sürtmeğe mahkûm olmasın.

Müsbet bilgiler, klasik usullerle ve her biri ayrı bir şekilde öğretilir. Fakat mekteb sıralarının, bir dereceye kadar üniversitenin öğrettiği bu şeyleri bir ulusun her ferdi bir ana yolda, bir ana görüşle tatbik etmeğe muvaffak olamazsa, bu ulusun, her biri başka tarafa çeken bir insan yığınınından farkı kalmaz. Her ulusun müşterek bir inaniş istikameti olmalıdır.

İşte Üniyersite ve yüksek tahsil gençleri için inkılab dersleriyle amac edinilen şey, türk ana inaniş istikametini, sizlere aşılama, sizlerin kafalarınıza yerleştirmektir.

Her büyük fikir hareketi, tesiri evrensel olan her inkılab, ileri gidiş esnasında, nesiller, zamanlar geçtikçe, şefler değıştikçe hız ve heyecanını kaybeder. Bu safhalarda yavaş yavaş ana fikirlerden gerilemeler görülür. Bu heyecan hayat boyunca — insan hayatı değil — bir ulusun hayatı boyunca nesilden nesile aynı hızı, aynı canlılığı muhafaza etmezse feragatler başlar, ana inanişlardan kaybedilir. İnkılabı yoketmek, kayalara çarptırmak isteyen unsurlar bu hızı eksiltebilirler. Buna yol vermemek için biz kurtuluş ve diriliş devrimizin sıcaklığını nesilden nesile nakletmeliyiz.

İnkılabdan önce

İnkılab mevzuunu göz önüne koymadan önce, türk inkı

ıabı bir güneş gibi dünya ufuklarına doğarken vaziyet ne idi? İçindeki öz unsurunu, türkleri daha çok ezmiş ve harcamış olan Osmanlı İmperatorluğunun son zamanlardaki halini gözden geçirmek ve türk inkılabından önce yeryüzünün siyasal vaziyetini kısa bir tablo halinde mutalaa etmek gerektir. Taki bu inkılabın nasıl ve ne güçlükler içinde başladığı ve başarıldığı dinleyenlerin gözünde ve kafasında canlanmış olsun.

Tablo şudur: Yeryüzü çok geçmiş zamanlarda yer yer parça parça medeniyet kıvılcımlarile aydınlanmış bulunuyordu. Bu kıvılcımların her biri kendi devrelerini yaşadı. Ondan sonra yeryüzünü insan yaşaması, insan hakkı bakımından tüyler ürpertici karanlıklar bürüdü. Bu karanlık devir bir takım vakalarla dolu geçti. Nihayet bu uzun karanlıktan sonra on beşinci asır ortalarında bugünkü medeniyet aydınlığının ilk müjdeci ışıkları seçilmeğe başlandı, on beşinci asır ortaları ikinci Mehmedin İstanbulu aldığı zamanlardır. Bu sırada dünya, ileri gidiş, ilim ve bilgi bakımından geri idi. O devrin insanları henüz Amerikayı bilmiyorlardı. Ümitburnu yolu dahi keşfedilmiş değildi. Birinci Selim o zamana göre evrensel bir idare varlığı davasını ifade eden halifeliği üzerine aldığı zaman henüz dünya hartası ve evrenin fizik hareketleri bilinmiyordu. Osmanlı İmparatorluğu Bağdaddan Macar ovalarına kadar uzanırken, ismi bize daha dünkü bir varlık kadar yakın gelen büyük bilgin Galilée henüz doğmuş değildi. Bunları söylemekten maksad, Osmanlı devletinin büyük şevketi esnasında dünyanın ne kadar geri olduğunu kısa bir dil dokuşu ile meydana koymaktır. Osmanlı İmparatorluğu sınır tanımayan bir ilerileme ile şişip genişliyordu. İmparatorluk genişleyip şiştikçe, bu ana varlığı vücudlandıran küçük parçalar, bu genişlemenin tam aksi olarak birbirinden ayrılıp parçalıyor, manevî bakımdan için için zayıflayarak âdeta dağılmak istidadını gösteriyordu.

Dünyanın yeni doğan medeniyet hareketine iştirakimiz istenildiği kadar çabuk ve geniş olmadı. Matbaayı üç yüz yıl kadar sonra alabildik. Jean Götenbergten İbrahim Müteferrikaya kadar geçen zamanı üç yüzyıl kadar hesablayabiliriz.

Dünyanın bu ilerileyişine rağmen, umumî dünya bilgisine yabancı bakan bir ruhî hâlet, din telkincilerinin, saray telkincilerinin dehşetli tesirleri, bizi medenî âlemden uzaklaştırıyor, bizi genel bilgi seviyesinden çok geride bırakıyordu.

Türk inkılabının doğduğu zamandan bir buçuk yüzyıl önce olan Çeşme vakasını bu geriliğin bir misali olarak hatırlatacağım. Vaka hem askerlik ve hem de bilgi bakımından imperatorluğun yüzünü kızartacak mahiyettedir. Rus donanması Çeşmede Osmanlı donanmasını bastırdı ve mahvetti. İstanbul'da devleti idare edenler Boğazlardan geçmiyen bir Rus donanmasının Çeşmeye nasıl geldiğini tahayyül bile edemiyorlardı, böyle bir deniz yolunun mevcudiyetini bilmiyorlardı. O zamanın en yüksek mevkilerine geçmiş osmanlı idarecilerinin kafaları, bugünün en okumamış insanların kafalarından daha geri idi. Baltık denizinden çıkan bir rus donanmasının Cebelüttârik boğazından geçip Çeşmeye gelişini hayretle karşılıyorlardı. Maksadım, Osmanlı imperatorluğunun dünyanın ileri gidişte en çok hız aldığı bir zamanda, en basit bilgileri anlamaktan bile uzak bir devir yaşadığını önünüze sermek ve hatırlatmaktır. Şunu da tekrarlayayım ki, yeryüzünün ilerileme devri, bugün en büyük aydınlık halinde gözleri kamaştırıran medeniyet tarihi, o kadar uzak değildir, pek taze ve çok gençtir.

Napoleon, Moskova seferini yaptığı sıralarda, yani bundan yüzyıl kadar önce, insanlığın elinde at ve yelkenden başka çekme ve taşıma vasıtası yoktu, buhar henüz bulunmamıştı. Bu esnada, Osmanlı imperatorluğu geniş sınırları içinde birbirine zayıf bağlarla bağlı olan unsurları bir araya toplayarak bir devlet kurduğunu sandığı zamanlarda bile, medeniyet o kadar ileri gitmiş değildi. Napoleon devrinde ve Napoleon devrinden sonra olsun, bilgi noktasından kalkınmayı kendisine iş edinecek bir Osmanlı idaresi; bizim neslimiz büyük türk inkılabını yaparken, varlık bakımından, ekonomi bakımından çorak bir çöl manzarası gösteren bugünkü vaziyetle bizi karşılaştırmazdı ve bu inkılabı nisbeten daha kolay tahakkuk ettirmek imkânını verirdi. Osmanlı devrinde bizim bütün

marifetlerimiz hemen hemen harb sanayiine inhisar etmiş oldu. Geniş sınırları korumak ve onun içinde tutunmak gerekti. Bunun için top, tüfek, barut ve deniz harb vasıtaları yapmak lazımdı. Bu çeşid sanatlar epiyce ilerilemiş bulunuyordu. Bir zaman geldi, bu vasıtalar da daha derin ve yeni bilgi ve teknik istedi. Bunlardan mahrum olan imperatorluk harb vasıtalarını ve harbi yapmakta geri kaldı, yalnız silah ve boğuşma vasıtalarını kullanmakta büyük kudret sahibi olmak, muvaffak olabilmek ve emniyetle yaşayabilmek için hiç bir devirde yeter bir şey değildir. Bunun için vasıttadan başka ve ondan ön olarak yenmek tekniğine, yenmek hırsına ve heyecanına malik olmak şarttır. Bunu basit bir boks maçında bile görmek mümkündür. Osmanlılarda savaş sıcaklığı henüz yaşamakla beraber, savaş kuvveti ve tekniği azalıyordu ve yeryüzünün bilgi ve teknik ileri gidişine göre geri kalan devlet, güçten düşüyordu. Çekilmeler, yüz kızartıcı, baş döndürücü hadiseler birbiri arkasına sıralandı. Batı sınırları önce Tunaya indi, imperatorluk sonra Balkanları bıraktı, Tuncaya, Ergeneye ve Boğazlara geriledi, durmadan çekildi ve varlığı askerî bir şevketten ibaret bir devir yaşadıkdan sonra dünyanın önünde utanacak bir hale geldi. Bir zamanlar, adı anıldığında kendilerinden korkulan Osmanlılar, sayılmaktan, korkunç olmaktan çıktı, gülünç bir hale düştü.

Yirminci yüzyıl açılırken

Nihayet insanlık tarihi yirminci yüzyıla açılırken, yeryüzünü kaplayan geniş türk yığınlarının batı parçası, her yönden gülünç, zayıf ve karmakarışık hale gelmiş olan ve kendisini terkib eden cüzler arasında bir bağıllık kalmıyan Osmanlı imperatorluğunun durgunluğu içinde uyuyordu. Bereket versin ki, en büyük imha vasıtaları ve en ezici hadiselerle bile bozulması mümkün olmayan tek bir şey, türk kanı, bütün bu gürültüler içinde temiz kalmıştı. Batı türkleri bu çöküntü içinde kanının arılığını korudu ve sakladı. Dünyaya

batırlık örneği gösteren osmanlı ordusunun yüksekliği, devlet idaresinin kötölüğüne rağmen, bu orduları yaratan bay türk nlusunun kanındaki yücelikten ileri geliyordu.

Bir kaç küçük tecrübe yapıldı, bunlar kök tutmadan, tarih içinde pek kısa bir devrecik bile geçirmeden sönüp gitti: Tanzimat ve meşrutiyet tecrübeleri...

Yeryüzü savaşı

İşte imperatorluk bu hal içinde bulunurken bütün tesirleri dünyanın dört köşesini saran yeryüzü savaşı geldi, çattı. Büyük savaş yenenleri de, yenilenleri de sarsan bir kasırga halinde gelip geçti. Dört imperatorluk bu kasırgadan çöktü, yıkıldı; Romanofların Rusyası, Habsburgların Avusturya - Macaristanı, şarka doğru taşıp genişlemeyi savaş önündeki yıllarda kendisine amac edinen Hohenzollernlerin Almanyası ve Osmanlı imperatorluğu...

Bütün bu çöküntü içinde en ezgin vaziyette bulunan Osmanlı imperatorluğu idi. O imperatorluk içindeki biz batı türkleri, sınırlar içinde ve uzaklarda savaştık, boğuştuk. Savaş sonunda bugünkü Türkiye topraklarına düşman orduları her taraftan yanaşmışlardı. Her şeyini kaybetmiş olan bu imperatorluk, dağılan öteki imperatorluklarda mevcut bilgiden ve varlıktan, kültür ve teknikten de mahrumdu. Diğerlerinde mevcut varlık, teknik, bilgi ve biribirini anlama kuvvetleri, bu dağınıklıkta bile faydalı ve yaşatıcı vasıflar saklıyabiliyorlardı. Osmanlı imperatorluğu, cüzülerini bir araya getirip toplayabilecek bu gerekli malzemededen de mahrumdu. Savaş sonunda halimize bakanlar bizde dirilip yücelme değil, basit yaşama için bile hiç bir sermaye kalmadığına hükmediyorlardı. Bütün yurd her bakımdan çöl ve çoraktı, bu çöle hangi değerli tohumlar dikilebilirdi. Bu çorakta nasıl bir yüce millet yaratılabilirdi.

İşte arkadaşlar, hesap ve düşünce bakımından hiç bir şey yapılamıyacak sanılan bu malzeme enkazından, yeni ve yüce bir devlet kurmanın yolunu bulup çıkarmak, türk ulusuna

ve onun inkılabına müyesser oldu. Ve bütün bu kül yığınlarının arkasından batı türklerinin şereflerini yükselten ve dünyanın gözlerini kamaştıran türk inkılabının şaşaalı güneşi doğdu.

Ders olarak mutalaa edeceğimiz inkılabın tarifi bahsine geçmeden önce bu küçük görüşme ile sizde hasıl etmek istediğim tesiri uyandırabilmiş isem, bundan sonraki dersleri anlamak ve kavramak için kuvvetli bir temel kurmuş olacağımı sanırım

* * *

İnkılabın tarifi ve çeşidleri

Şimdi mücerred inkılabın tarifi, çeşidleri, bu çeşidler ve tarifler karşısında türk inkılabının genel bakışla simasını gözden geçireceğiz.

İnkılab ; bir sosyal bünyeden geri, eğri, fena, eski haksız ve zararlı ne varsa bunları birden yerinden söküp onların yerine ileriye, doğruyu, iyiyi, yeniyi ve faydalıyı koymaktır. Fakat arkadaşlar, koymak yeter değildir. Onları öylece koyduktan sonra büyük bir sıcaklıkla davaya yapışıp sökülen şeylerin geri dönmemesini, konan şeylerin yaşamasını, yerleşmesini temin edecek bir sistem kurmak ve işletmek de inkılabın değişmez şartıdır. Bu şart olmadıkça fenalıkların, geriliklerin... yerine eyiliklerin ve ileriliklerin... konması gelip geçici bir hadise değersizliğine iner ve eski fenalıklar daha geniş tahrib tesirleriyle geri döner.

İnkılabı şuurlaştırmak

İnkılabı kökleştirmek vazifesi üstünde ısrar ediyorum. İnkılab neticelerini bütün ulusa maletmiş olmak için yurddaşların bu neticelerin getirdiği yaşayışa alışmış olmasını yeter saymamak gerektir. İnsan fena şeye alıştığı gibi, iyi şeylere de alışabilir. Yeni yaşayışın yalnız alışıldığı için değil, anlaşılıp şuur halinde sevilmesi ve özümüzde benimsenmesi gerektir.

İşte biz yeni şeylere, doğruluklara, iyiliklere yalnız itiyad tesirile bağlı kalmayı kâfi saymıyoruz. Onu bilgi ve inanca dayanan bir sevgi ile şuur halinde kökleştirmek ve yaşatmak istiyoruz. Bizimki gibi yaşayış şartlarını baştan başa değiştiren bir inkılabın korunması ve ebedileşmesi için ona inananların bu yola başlarını ve göğüslerini koyacak bir inancla beslenip güçlenmeleri elzemdir. Yeni nesil inkılaba böyle bağlanmalıdır. İnkılab derslerinin ana amacı bu tarifi içindedir.

Türk inkılabının güçlüğü

Bir inkılabın yapılışındaki zorluk, yerinden sökülüp atılacak ve yeniden yerine konacak şeylerin çokluğu, derinliği ve eskiliği ile ölçülür. Bu unsurlar ne kadar eski ise onun yerine yenisini koymak o kadar güçleşir. Bir anane ne kadar köklü ise o kadar güç sökülür. Bu bakımdan türk inkılabı, diğer inkılablara nazaran, en güç, en çetin olanıdır. Çünkü başka inkılabların bir veya birkaç maksadını görürüz. Yalnız bizim inkılabımız ise, çeşid ve derinlik itibarıyla diğerlerine benzemeyecek ve onlarla mukayese edilemeyecek kadar çetinlik ve güçlük arzeder.

İnkılablarda zor kullanmak

İnkılabları yapmak için çok kerre zor kullanmak tâzımdır. Saydığım anlamda bir değişiklik yapılırken mukavemet ve irtica unsurları, yerine göre elinde silâhla veya cebinde kitabla, kafasında eskiye alışmış somurtkanlık, dilinde iğfal ve tehevürle gelip karşınıza dikilirler. Bunları vurup devirmedikçe inkılabı yapmanın ve hattâ uzun devirler korumanın imkânı yoktur. Öte taraftan alışan alıştığını bırakıp, alışmadığına girinceye kadar, aklından ve şuurundan gelmese bile, kendi alışkanlık duygularından bir çok mukavemetlere maruz kalır. Bu bakımdan da türk inkılabı en ziyade zor kullanmayı gerekleştiren bir hususiyet gösterir.

Türk inkılabının derinliği ve bütünlüğü

Bir çok inkılablar, yalnız siyasal değişiklikler amac alınarak yapılır. Meselâ, bir krallık rejimini değiştirmek için bir cumhuriyet ilan olunabilir, bunun için bir ihtilal, bir ayaklanma icab edebilir, bir ekonomik sistemin yenilenmesi için güçlü bir hareket yapılabilir; bunlar da birer inkılabdır. Fakat türk inkılabı, yalnız siyasal veya ekonomik bir rejim değiştiren bir hareket değildir. O, ulusal, sosyal, siyasal, ekonomik ve kültürel yaşayışın bütün derinliklerinde aynı zamanda tesirler yapmış olan inkılabdır. Hattâ günlük hayatımızdaki alışkanlıklar bile türk inkılabının tesiri altında yenileniyor.

Bundan başka türk inkılabı, tek tek vakaların ardı ardına sıralanmasından ibaret değil, birbirini hızla kovalayan, tamamlayan ve biri öbürünü sağlamlaştıran, şuurun, aklın, mantığın ve yurd ihtiyaçlarının icab ettirdiği bir değişme ve bir tatbikat zenciridir. Böylece türk inkılabı yüksek şuurun sevk ve idare ettiği bir bütünlük arzeder. Bunu izah edebilmek için bir iki misal vereceğim. Arkadaşlar da bu yolda kendiliklerinden bir çok misaller bulabilirler ve zihinlerinde tamamlayabilirler. Meselâ, yeni siyasal ve ekonomik sistemlerle pazarlarını istilacı yabancı mallarına gümrük duvarlarıyla kapayan bir inkılabın, kültür bakımından türk dilini, yabancı tesirlerin altında bırakması doğru olur muydu?

Kadını çuval içinde yaşamaya mahkûm bırakan bir inkılab, türk harflerini kabul etse, bunun ne kıymeti olabilirdi?

* *

Inkılabın tarif ve çeşitlerine bakmak yönünde bir adım daha gidiyorum. Geri ve fena şeylerin yerine iyilerinin birden konması diye mücerred olarak tarif ettiğim bu hareketleri, idare edenlerden, otoritelerden gelişi ile halk yığınlarından gelmesine göre ayırarak, bir bakış yapalım.

Otoritelerden gelen inkılablar

Koca bir mujik yığını halinde iken ikinci Petronun değiş-

tirici çalışması neticesinde Rusyada yeni bir hayat başladı. Rus halkı bu yüksekte gelen değişmeğe karşı durmak için hayli mukavemet gösterdi, otoritenin gücü nihayet muvaffak oldu. Rusya, derin bir uyku halinden çıkarak, yeryüzünün yeni aydınlık devrine girişi hayatına kısmen olsun uyacak bir hız aldı. Bunu yukarıdan, otoriteden gelen bir inkılab misali olarak gösterebiliriz. Monarşik bir rejim güden ve halkın hakları bakımından, değişiklikler yapacak halden uzak olan Petro, elbette büyük bir inkılab yapmış sayılmaz. Bunları eski (teceddüd) sözü karşılığı olarak yenileşme tabiri içine alabiliriz. Petro yalnız sosyal ve kültürel bakımlardan memleketinde yeniliğe uyan şeyleri tahakkuk ettirmiş oldu.

Avusturya imperatoru ikinci Jozef de memleketine buna benzer yollardan yenilikler getirmek istemiş, fakat muvaffak olamamıştı.

Kral Amanullahın Afganistanda teşebbüs ettiği inkılab, muvaffak olmamış bir şey olmakla beraber yukarıdan gelen bir değişme hareketi sayılabilir.

(Sirasını bulmuşken bir noktayı işaret edeceğim ; dersimizi anlatırken Türkiyeden başka devletlerin politikalarına ve teşebbüslerine dair söylediğim ve söyleyeceğim şeyler mücerred bir ders anlatma vaziyeti içinde misaller vermekten ibarettir. Hiç bir devletin politika, siyasa ve idare doktrinlerine tariz etmek hiç bir vakit düşünmediğimiz şeylerdir. Bu sözlerde tenkid kokusu da yoktur. Her devlet kendi yaşayışına uygun gördüğü şartlar içinde siyasal rejimini kurar ve yaşatır.)

Halktan gelen inkılabların üstünlüğü

Halktan gelen inkılabları bilirsiniz, hakiki iç manasile ve öz manasile inkılablar bunlardır. İngiliz inkılabını bilirsiniz, fransız inkılabını bilirsiniz, bunlar ve hattâ Osmanlı devrinin meşrutiyet inkılabı da bu sıradadır. İnkılabların şaheseri olan yeni türk inkılabı, halktan gelen bir inkılab tipidir. Bizim inkılabımız, halktan gelen inkılabların en yücesidir.

Türk inkılabı halktan gelerek otoritelere karşı yapılmıştır.

Düzeltilme

İnkılab derslerinin on birinci sayfası yanlış basılmıştır. Onun yerine bu sayfa konacaktır.

Fakat inkılab iktidar mevkiini ancak otoriteden halka doğru devam etmiştir. Bu devam esnasında halkın hakikatlere uzak kalmış tabakalarından mukavemetler ve zorluklar görmüştür.

Türk inkılabı uzun sürmüştür. Baştan beri on beş yıldan fazla zaman geçmiş olmasına rağmen, en değerli ulusal işimiz olan dil çalışmamızı bile inkılabın yüce tesirlerine henüz uydurmakla meşgulüz. Kanının arılığı ile özü sağlam olan batı türkünün iç yaşayışında olduğu gibi, dış görünüşünde de fenalıklar birikmişti. Ulus vücudünün derisini kaplayan çeşitli hastalıklarla mücadeleye mecbur olduk. Bu hastalıklar o kadar işlemiş ki, kazımakla bitmiyor. Öz değerimizle beraber, dış görünüşümüzün pürüzlerini temizlemekle bitiremiyoruz.

İnkılab ve İstiklal

Türk inkılabının diğer bir değer farikası da bu büyük inkılabın Türk istiklalini de beraber almış olmasıdır. İnkılab ve istiklal, bunların her ikisi de başarılması çok güç olan eserlerdir. Bunların her ikisini bir arada başarmış olmak, bütün inkılablar içinde hemen hemen yalnız ve yalnız türk inkılabına mahsus bir yükseklik, bir değer, bir üstünlüktür. İnkılab, belli bir sınır içinde yaşayan bir ulusun iç hayatında yapılan köklü bir değişim olduğuna, istiklal mefhumu ise dış hayatı korumak ve dış varlığı tam olarak göstermekten ibaret bulunduğuna göre, bunların ikisini birden başarmak için bir taraftan iç ve diğer taraftan dış yaban ve yad kuvvetlere karşı koymak lâzımdı.

Türk inkılabı derin değişimleri birbiri ardından yapmaya mecbur olduğu gün, bugünkü bir avuç batı türküne yurd olan Türkiyenin sınırları içinde bulunan Rumeli ile Anadolu topraklarının bir kısmı büyük savaştan yenmiş çıkan devletlerin filen silahlı istilası altında bulunuyordu. Bu genişlikte ağır bir vaziyet hiç bir inkılabda görülmemiştir. Fransa inkılab başlarında yurd içinde Valmy muharebesini yapmıştır. Orada uzun süren inkılab devri içinde sayabileceğimiz Napoleon devri savaşla

rının hemen hepsi Fransa toprağının dışında, yabancı topraklar üzerinde yapılmıştır.

Amerikanın diriliş savaşlarında dış kuvvetlerle çarpışma safhaları varsa da, bu arada büyük ölçüde iç güçlükler yoktu. Son Rus inkılabı başlarında, ecnebilerle birleşmiş reaksiyoner kuvvetlerle Sovyet topraklarında da çarpışmalar yapılmıştır. Fakat ne Amerikanın, ne Fransanın ve ne de Rusyanın bu çarpışmaları, türk kurtuluş ve inkılabında olduğu gibi, bir taraftan iç düşmanlarla, derin taassub mukavemetlerle uğraşılırken, ana yurd topraklarının yabancı çizmeleri altından kurtarılması için yapılan hayat memet boğuşmalarına benzemez.

Yenmenin taktik yolu düşmanlardan ilk önce birini vurmak, sonra da diğerini ezmektir. Fakat arkadaşlar, türk inkılabının doğuşu sırasındaki dünya vaziyeti göz önüne alınırsa görülür ki, türk ulusu muvaffak olmak için inkılab ve istiklali birden başarmak, bütün unsurlarla birden uğraşmak mecburiyetinde kalmıştır. Türk ulusu bir yandan sarayla, bütün gerilik unsurlarile ve hakikati anlamadan onlara uyan cahillerle boğuşmuş, diğer yandan da yad askerler, yaban ordularla savaşmıştır. Zira bir tarafta saray ve ona uyanlar vardı ve bunlarla uğraşmak lâzım geliyordu. Diğer taraftan yurdumuz yabancı orduların çizmesi altında idi, onlarla savaşmak icab ediyordu. İşte bu yüzden inkılabı ve istiklali ayrı ayrı, birini ötekenden sonra başarmak mümkün değildi. Bunların ikisinin birden tahakkuku lâzım geliyordu. O zamanın vaziyetini vaka vaka gördüğümüz zaman daha iyi anlayacağız ki, o zaman dış savaşta muvaffak olmak, halkı bu amaç üzerinde toplamak için padişah ile beraber görünmek lâzım geliyordu. Halbuki saray yaban ordularının, öz yurdda savaşan ulusal kuvvetlere karşı ilerilemesini tasvib ve hattâ bir bakımdan teşvik ediyordu. O sırada nisbeten çokluk sayılan bir halk yığını, toprağa ayak basanlara karşı koymak lâzım geldiğini anlamış olmakla beraber, asıl hakikati anlayamıyordu. Bunlar, padişah mutlaka o düşmanların aleyhindedir, zannediyorlardı. Halbuki padişah hain ve zehirli bir zihniyetin tesiri

altında idi. Hakikati halk yığına anlatmak güçtü.

İşte Türk inkılabı, hem *inkılab* hem de *istiklal* yönünden geleceklere aşılmalıdır ki, türk ulusu bundan önce düşmüş olduğu şerefsiz vaziyete bir daha düşmesin! *İstiklal* ve *inkılab* birbirinden ayrılmaz. Bunlar türk ulusu için iki beka şartı ve iki büyük hayat mefhumudur. *İstiklal* ve *inkılab*, bu iki tek sözü bugünkü yüce Türkiyenin istikbale yükselmesinde ona mesned olarak tanıtmak lazımdır. Bunun böyle olduğuna siz yüksek tahsil gençlerinin kani olduğunuza ben eminim. Yalnız burada iki noktayı hatırlatacağım.

İstiklalsiz inkılab

Biz eğer bugün yaptığımız inkılabı aynı hızla tatbik etmiş olsaydık da, istiklale kavuşmuş olmasaydık; yani sosyal ve ekonomik bakımdan şimdikinin aynı değişiklikleri başardığımız halde bugünkü istiklalimiz yeryüzü savaşından önceki vaziyette, yani osmanlı imparatorluğunun içinde yaşadığı vaziyette olsaydı;

Kıyafetimizi değiştirseydik, lâyük, halkçı hattâ devletçi olsaydık;

Fakat müstakil olmasaydık, o zaman ilerisi için şeref vadeden ulusal bir insan yığını olur mu idik?

Türk sosyal hayatının değerli bir unsurunu teşkil eden kadın, Millet Meclisinde rey sahibi olurken diğer taraftan yurdumuzda adaletin dağıtılması ecnebilerin nezareti altında cereyan etseydi, haysiyet ve şeref sahibi olabilir mi idik?

Bizler sosyal sahada büyük değişimler yaparken, diğer taraftan gümrükler açık kalsaydı, yad mallar türk pazarlarını serbestçe kaplasaydı, istikbalin türk ekonomisini kurabilir mi idik..

Ulus sevgisi itibarile ölçüye sığmıyacak olan kalbleriniz benim bu suallerime muhakkak "hayır,, diye cevap verecektir. Bir de işin aksini alalım:

İnkılabsız İstiklal

Lozan parlak bir istiklal abidesi olarak türk ufuklarına dikilmiş iken sosyal hayatımız eskisi gibi kalsaydı; tekkeler, üfürükçüler, medreseler kalkmasaydı, geriliklere karşı realiteler noktasından ileri gidiş yapılmıyaydı, taaffün etmiş, bozulmuş, şekilden şekle girmiş taassub, karanlık ve dalalet bugün dahi tesirini yapsaydı, bugünkü Hukuk fakültesi anlayışının yerinde farazâ Medresetülkuzatın uyuşturucu ve öldürücü hayatı mevcut olsaydı, bilgi hayatına girmiyerek normal mektepler yerine medreselerin uyutucu hayatı arkasından gitseydik, bir takım biçare insanlar bu memleketin üleması sayılıyaydı, gene ileri gitmemize imkân var mıydı? Müstakil devletin bu bakımdan istikbalin herhangi bir hadisesine göğüs verme cihetinden bir kıymeti olur mu idi? Hayır, bu hususta hepimiz benimle birleşirsiniz. Bu sualleri ne kadar çoğaltırsanız çoğaltınız varacağınız netice şudur:

Türk inkılabı ve istiklali birbirinden ayrılmıyan iki unsurdur. Biri olmazsa diğerrinin düşeceği ve biri olmadan öbürünün yaşayamayacağı muhakkaktır. Şu halde türk hayatının iki büyük desteği olan bu iki mukaddes mefhumu aynı anlayış ve aynı değerle göğsümüze basmak mecburiyetindeyiz. Onları yaşatmalı ve yarının nesillerine bugünkünden daha parlak olarak teslim etmeliyiz. Yalnız inkılabı yapmış, yalnız istiklal kazanmış bir Türkiye değil, onların her ikisini birden başarmış bir Türkiye, bizim bugünkü Türkiyemizdir ki, başı dik olarak, ak ve güler yüzle aydınlık istikbal yolunda ileriler ve mevcudiyetini bütün yeryüzüne tanıtabilir, saydırabilir.

İK İ N C İ D E R S

HÜRRİYET İNKILABI

Türk inkılabının iyi anlaşılabilmesi için, genel inkılab fikri üzerinde anlatışımızı derinleştirmek lazımdır. Bunun için yeryüzündeki ana inkılab tiplerini, çeşidlerini gözden geçireceğiz. Başlıca iki ana inkılab tipi vardır. Yeryüzü insan duyularının, insan anlayışlarının akislerini kendi duyularında hazmeder olduğu gündenberi birçok ayaklanmalar oldu. Bunları toptan bir bakışla gözönüne koyarsak, iki ana tiplerle karşılaşırız. İnkılabların başlıcası, tarih sırası bakımından da birincisi, halk İnkılabı ve hürriyet için inkılabdır. Buna kısaca "Hürriyet inkılabı", diyelim ve bundan sonra derslerimizde de bu tabiri kullanalım. İkincisi sınıf inkılabıdır.

Hürriyet inkılabı nedir?

Hürriyet inkılabı, geçen dersimizde bir hulasa olarak gözden geçirdiğimiz, dünyanın karanlık devirlerinden aydınlık devre çıkışı esnasında halkın, kendilerini idare edenlere ve bu idareyi suistimal eyleyenlere karşı ayaklanmasıdır. Bilhassa feodalite devrinden sonra saraylar kendi maksadlarına göre halkı idare ederken, idare edilenlerin her türlü hakları üzerinde zalimce tasarruf etmeyi başlıca iş edindiler. Yalnız saraylar değil, bunların akrabaları hanedanlar, zadedânlar, yerine ve mıntakasına göre eşraf ve bilhassa din müesseseleri, insan yığınlarının kendi faydaları için istismarı noktasından birlik oldular, bunlar bir nevi aristokrasi karteli teşkil ettiler.

İşler o kadar azıtıldı ki, idare, halk bakımından hiç bir isteğe cevap vermiyordu. İnsanlar böylelikle insan olarak yaşamın haklarına susadılar.

Genişliyen bilgi ışığının aydınlığı altında insan yığınlarının hakları ve masuniyetleri, idare edenlerin sıkışdırmalarına karşı korunmaları üzerinde mühim fikir cereyanları doğuyor, bunlar gitgide derinleşen, açıklanan bir hayat felsefesi halini alıyor, bu düşünüş neticeleri, mütefekkirlerin büroları alanından çıkıp genişliyor; yazı, şiir ve kitab halinde önce ulusal sınırlar içinde ve sonra sınırlar aşırı tesirler yapıyor.

Biliyorsunuz ki, birçok teşkilatı esasiye kanunlarında ve bizim teşkilatı esasiye kanunumuzda bu mefhumlar birbiri ardından sayılır; can, mal ve şeref masuniyeti.

İlk insanların kendilerini idare edenlere karşı ayaklanması bilhassa bu vasıflar için oldu. Daha evvelki devirlerde idare edenler, ceberutu ve istismarı o kadar ileri götürmüşlerdi ki; insanlar, can, mal, şeref ve namuslarının emniyeti için, ayaklanmayı, her türlü fedakârlığı yapmayı, kan dökmeği göze alır oldular. Bu tip inkılab büyük maksadlar için insan yığınları ayaklanmasının tarihte ilki ve başlangıcıdır. Bu ayaklanmaların verdiği neticeler, hak olarak saydığım vasıfları ister olduktan başka, bunun daha ferilenmiş neticeleri olmak üzere bir takım kurtuluş vadeden faydalı neticeler de meydana koydu ki, bunlar, bugünkü mevcudiyetimizden ayrılmaz vasıflar olmuştur.

Konuşma hürriyeti, yazma (matbuat) hürriyeti, çalışma (sâ-y) hürriyeti, yazışma (muhabere) hürriyeti, toplanma (cemiyet kuruma ve içtima) hürriyeti, gezme (seyahat) hürriyeti, kazanma (ticaret) hürriyeti, vicdan hürriyeti, mülkiyet ve mesken hürriyeti başlıca unsurları olmak üzere, bu haklar için galeyanlı hucumlar ve hareketler yapıldı. Yeryer kral ve din müesseselerinin kurduğu aristokrasi ve zulüm kartelleri yıkıldı, insanlık hürriyete ilk adımlarını atmağa başladı. Bu hareket Avrupada ingiliz ihtilali ile başladı, arkasından fransız ihtilali geldi. Başka yerler benzer yollarda mesafe aldılar. Bu inkılablar muhitlerinin hazım kabiliyetlerine ve sarayların ve din müesseselerinin cesaret veya mukavemetlerinin az veya çok olduğuna göre, az veya çok emekle ve zamanla kayıtlı olarak, insanlığı nefes alır bir hale kavuşturdular.

Hürriyet inkılabı yeryüzüne bir takım yeni ve ileri anlama ve yaşama neticeleri getirdi. Birden bu neticeler yeter gibi sanıldı. Zamanlar geçtikçe baştaki ilk idealist insanların ek-silişi kendini hissettirdi ve bundan sonra yeni devir ve de-mokrazi bir takım siyasal ihtilatlara uğradı.

İdealistlerin rolleri azalınca, hürriyet inkılabının getirdiği semerelerde bir takım arızalar, hastalıklar yüz göstermeğe başladı. Hürriyet inkılabı liberte, liberal, liberalizm gibi mef-humlarla ifade olundu. Hürriyet inkılabının verdiği bu netice-ler arasında, ticaret serbesliği de vardır.

Hürriyetin ekonomide suistimali

Bilhassa bu ticaret serbestliği bakımından liberalizm, onu yurddaşlarına karşı tahakküm aleti olarak kullanmak iste-yenlerin elinde saffetini ve samimiyetini kaybetti, bozulmaya ve kokmaya başladı. Liberalizm, önce alehliak hürriyeti ifade eden bir manada olduğu halde, bilhassa ekonomi alanında baş-kalarının yaşama şartlarını bozucu bir şekil aldı. Ticarete, sana-yie ve kazanca ait kısmı o kadar bozuldu ki, bundan istifade etmek isteyen sermayeciler, sanayii vücuda getirecek ham maddeci unsurlarla, satın alıp kullanıcı müstehliklerin hayatları ve kazançları aleyhine olarak istismarcı bir istikamet aldılar.

İnsan yığınları bir yandan aristokrasi kartelinin taz-yıkını kaldırıp hürriyeti almak ve liberal bir şekle girmek için boğuşurken, öte yandan serbestlik fikrinin ticarete böyle anlaşılması, fena bir hale gelmesi, insanlık için yeni bir sızlanma mevzuu oldu. "Liberal,, kelimesinin manasının suisti-mal edilişi, bulunduğu sınırlar içinde her bakımdan mesud ol-masını isteyen yurddaşlar aleyhine neticeler verdi; — tafsilâ-tını göreceksiniz — buna iktisadî liberalizm diyoruz.

Parlamantarizm

Hürriyet inkılabının getirdiği neticelerden birisi de, parla-

mantarizmdir. Parlamantarizm hürriyet inkılabının getirdiği toplanma ve cemiyet kurmada serbeslik hakkı üzerine birçok siyasal partilerin kuruluşundan doğmuştur. Hükûmetin parlamentoya karşı mesul olması ve parlamento tarafından mürakabe edilmesi işi, çok fırkaları memleketlerde devlet çalışmasını güçleştirmiştir. Halk inkılabında hür insanlar toplanıp önce devletin yalnız gelir ve masrafı üzerinde ulusal mürakabenin tesisini ana iş edindiler. Çünkü saray müesseselerinin, zulüm müesseselerinin en büyük günahı, miktar ile kayıtlı olmayan vergiyi, yurddaşlara her türlü tazyik vasıtalarını tatbik ederek toplamaları ve bu suretle elde edilen parayı hiç bir mürakabe olmadan, keyiflerinin istediği yerlere harcamalarıdır. İlk hamlede vergi ve bütçe kanunlarını tanzim etmek hakkı elde edilince, bunun neticesi olarak da birçok noktai nazarlar bir araya birleşerek siyasal partiler vücut buldu. Ve bu suretle muhtelif partili parlamento hayatı meydana geldi. Bu partiler çoğalınca politika işlerini meslek edinmiş bir takım türedi adamlar belirdi ve devletlerin, milletlerin hakları için muayyen prensibleri ileri götürecek bir çalışma yerine, vakit kaybeden gayesiz çarpışan ve birbirini boğazlayan bir didişme başladı, muayyen dedeflere giden kısa yollar uzatıldı, iç dedikoduları kılıkaller aldı yürüdü. Bu suretle parlamantarizm, sınıf kavgalarının, sınıf inkılabının ve daha sonra demokrasiyi düşman sayan otorite devletlerinin yeniden vücut bulmasına sebebiyet verdi.

Millet namına iş başına gelmek iddiasında bulunan parlamantarizmin çok partili hayatı, devir devir öyle vaziyetlere düştü ki, çeşid çeşid partili parlamentoda iş yapacak derecede kuvvetli parti bulunamadı. Bu, istikrarlı bir devlet çalışmasını imkânsız bir hale koydu. Bunun üzerine bu çeşidli partiler arasında anlaşmalar oldu, koalisyonları bilirsiniz, bütün devletin işini başarabilecek bir parti bulunamayınca, birçok partilerden mürekkep hükûmetler vücade geldi. Fakat bunların hemen hepsi kendi aralarında bile anlaşamıyorlar, büyük bir işi başarmak için bakanlar meclisinde bile muayyen mesele-

erde birlik bir karara varmak imkânını bulamıyor ve inhilal ediyorlardı. Meselâ, bir kanunun her maddesi, her bakanın kendi partisinin başka başka olan görüşü ile karşılaşıyordu. Bu yüzden, asıl maksad bozuluyor, onun yerine başka düşünceler, parti menfaati, sınıf menfaati kaygısı konuyordu. Bu keşme-keş, milletlerin medenî ilerleyişinde, maksada gidişte sürat isteyen bir devirde, idare ve siyasa birliğini bozucu ve hattâ körletici fena tesirler yaptı.

Sınıf kavgalarının hürriyet inkılabı neticesinden faydalanması

İkinci ana inkılab tipi olarak ayrıca göreceğimiz sınıf inkılabı ve sosyalizm cereyanları, bu hürriyet inkılabının getirdiği serbeslik havası içinde, onun göğsünde beslendi. Bu teşekküller demokrasiye hücum etmek imkânını bulacak kadar taazzuv ettiler. Hürriyet inkılabı neticelerinin ileri fikirlerini boğan başka bir takım ihtilatlar, gözümüzü kendi üzerinde durmaya zorlayan vaziyetler ihdas ettiler.

Hürriyet inkılabı düşmanlarının demokrat teşkilata sokulması

Hürriyet inkılabı neticesinde bir türü millileşemiyen siyasa gidiş'eri, profesyonel politikacıların elinde bulunduğu devirlerde, bu inkılab fikrinin hücum ettiği düşman tesisler, din müesseseleri, hattâ saraylar, idealizmden uzaklaşan fırkaların harimine girmeğe teşebbüs ettiler, onlarla uyuşma çarelerini buldular. İdealist büyük inkılabci şefleri eksilmiş olan partilerde bu muzir fikirler yer bulabildi. Eski müesseselerin, yeni kayatın içine sinip yaşama imkânını bulmalarına meydan verildi. Hürriyet inkılabının yıktığı inkılab düşman müesseseler, inkılab taraftarları ile pazarlığa giriştiler. Bir şey almak isteyen muhakkak kendisinden bir şey verir. Bu alışveriş ve anlaş-

ma esnasında particiler, adım adım, ana mefhumlarda birer parça kaybetmeğe başladılar. Kilise odalarında, papas toplantılarında, saray taraftarlarının da birleştikleri bu yerlerde, günlük politika konuşulup kararlar alınmağa başladı.

Parlamento koridorlarında kilisenin ve sarayın menfaatleri mevzubahis oldu. Kontlar, baronlar ve papaslar parlamentolarda üye olarak yer almağa başladılar.

Vaziyet bununla da kalmadı, genel savaştan önce, tek papas, tek baron parlamentoda aza olmakla kalmadı; parlamento içinde din adı ile papas partilerle de kuruldu. Bugün medenî diye ağız dolusu adını andığımız memleketlerde katolik partisi, protestan partisi diye isim alan partiler vardır. Bu münasebetle bir hatıramı an'atayım :

Yurd dışında geziyordum. Büyük şavaştan sonra kurulan bir Avrupa devletinin bir siyasal kurumunun liderile konuşurken, notlarımdan bazı şeyleri sordum :

“— Siz ulusal prensiblerle, Avrupanın ortasında, yepyeni bir devlet kurdunuz, bu yeni memlekette eski Avrupanın siyasal yanlışlıklarını tekrarlıyan bir bidat göze çarpıyor. Siyasal partileriniz içinde adını gördüğüm “Katolik partisi,, nin sizin gibi her şeyi yeni olması lâzım gelen bir memlekette yeri nedir ? ,, dedim. Benimle konuşan zat ileri düşünceli ve olgun bir adamdı. Aldığım cevap şudur :

“— Aynı fikirdeyim, bu sual karşısında sıkılıyorum ve utanç duyuyorum. ,,

Eskileri atmış, yenilere girmiş, yeni ufuklara doğru giden insanların gönüllerinde, inkılabcıların heyecanlı ruhlarında, bidat, hiç bir zaman yer almamalıdır. Bu soğuk ve eski anane damlaları, mazi kokan mefhumlar, ruhlarımıza girer ve toplanırsa, sıcak ve heyecanlı mevcudiyetimiz söner ve mahvolur, suistimal kapısı aralık edilemez, sonra o kendi kendine ardına kadar açılır, fenalıkların önüne geçilmez. Geçmiş zamanların unsurlarının, inkılab fikirlerinin içerisinde yer almasına mukavemet göstermeli ve tedbir almalıyız. Kendi inkılab anlayış ve mevcudiyetimiz içinde bizden olmayan, bizim olmayan te-

sirlere daha birinci adımdan itibaren göğüslerimizi ve kafalarımızı siper yapmak mecburiyetindeyiz.

İnkılabcı pazarlık etmez!

Bizim inkılabımızda bir küçük pazarlık, bir hulûl, bir alış-veriş hikâyesini, maksadımı izah için burada anlatacağım : Halife ve hilafet Türkiyeden kovulmuştu. O vakit din tesirlerinin devlet yaşayışında nüfuzunu devamlı kılmak için teşebbüs almak isteyen bazı insanlar, Atatürk'e halife olmasını teklif ettiler. Bu teklifte samimiyet yoktu. Onun başına Vahdeddin kafasından artan, kokmuş hilafet tacını giydirmek teklifi safça bir şey değildi. Fakat Atatürk, kuvayi milliyenin tozu toprağı içinde terleyip mis gibi Mumstafa Kemal kokan kalpağını, hilafet tacına değişmedi.

Hürriyet inkılabından ekstremist ferdiyetçiliğe.

Hürriyet inkılabının getirdiği neticelerden bir başkasını da kısaca gördükten sonra fikirlerimize devam edeceğiz. Geniş liberalizm, hürriyet inkılabının getirdiği bu zihniyet, ekonomik liberalizm halinde ana parolasını söylüyordu : " Karışma, bırak yapsınlar, bırak geçsinler ! ,, diyordu. Bu parola, devlet diye adlanan mevcudiyet, ekonomi çalışmasında hiç kimseye engel olmasın, herkes istediği gibi çalışıp kazansın, diyordu. Bu davada devletin ekonomi çalışmasını tanzim edemeyişinden istifade ederek kendi faydasına yontmak isteyenler bulunduğu gibi, daha geniş anlayanlar daha çok ileri gidiyorlardı. Bunlar, insanın, hürriyet fikrinin verdiği manada daha hür olmasını istiyorlardı. Bu fikir, anarşizm ekolünün doğmasına sebep oldu ve devletlerin mümanaatına rağmen yayılmağa, fikren olsun genişlemeğe muvaffak oldu. Bunlar bu ferdiyetçi anlayışın, liberal düşüncelerin bir ekstremitesidir. Çarların zulmünden inleyen Rus halkının kaynaşması Rusyayı bir anarşist akışı olan nihilizm tohumlarının yeşereceği bir zemin haline

getirmişti. 1870 de Alman — Fransız savaşı esnasında Rusyada nihilistlerin en ziyade genişledikleri görüldü. Rusyanın, geniş sınırları içinde inzibat ve intizamı temin edemeyişinden istifade eden nihilistler, teşkilatlandılar ve sonra terör yaptılar. Çarlık bunlarla şiddetli mücadelelere girişti ve ferdiyetçi anarşist ve nihilist fikirlerin insanlar arasında yer bulmamasına çalıştı. Nihayet bu fikirler yalnız literatür halinde kitaplarda kaldı. O zamandanberidir ki, bu ekstremist liberal — yani ferdiyetçi fikir — pek dar bir sahada yaşıyor.

Hürriyet inkılabı saray ve din müesseselerini biraz uslandırdı ise de...

Bu anlayışı bir az daha derinleştirmek için, hürriyet inkılabının kendine hedef aldığı saray ve din müesseselerinin neticede az çok intibah duymuş olduklarını, kendi varlığını anlamış, kendi şerefini tanımış olan insan yığınları karşısında gidişlerini — kısmen olsun — düzeltmek mecbariyeti ile karşılaştıklarını söyleyebiliriz.

Bugün kiralık olarak dünyada hâlâ bazı saraylar yaşıyorsa, onlar bu yaşamalarını, insan haklarına karşı göstermiye mecbur oldukları uysallığa borçludurlar.

Esasen kiralıklar nerede olursa olsun ve uluslarla münasebetleri ne kadar incelmış bulunursa bulunsun, feodalite zihniyetinin devamından başka bir şey değildirler. Kiralları zararsız bir hale getiren bazı memleketler, şimdilik kalmalarını zararlı görmediklerinden, onları yerlerinde bırakmışlardır.

Bu sözlerimle de hiç bir devletin iç idare sistemini kasmıyorum. Fakat kiralıkların, artık dünyada insanlık yükseldikçe kalkacağına inanmak lâzımdır.

Bugün kiralıkların mevcudiyetine iki sebep gösteriliyor:

1 — Kiralık bağlayıcı, ulusal birliği koruyucu bir müessesedir, deniliyor. Bu doğru değildir, hiç bir yerde kiral vardır, diye ulusal birlik korunmuş değildir. Aksini de alırsak pek çok yerlerde kiralsız da ulusal birlik kurulmuştur.

2 — Bugünkü kiralların zararsız olmalarına gelince, aklı

selimin, mantığın ve beşer telakkilerinin bu kadar ilerlediği bir çağda, zararsız olduğu için bir şeyin yerinde bırakılması bir sebep teşkil etmez.

İstikbal Cumhuriyetindir

☉ Bu bahiste görüşümü hülasa ediyorum ; inanarak, içten gelen bir kanaatle söylüyorum ki : Dünyanın her yerinde, ergeç ve muhakkak istikbal, cmuriyetindir.

*
* *

Anlattığım dünya inkılab çeşidlerinin birinci ana tipi olarak bahsettiğim hürriyet inkılabının anlamları karşısında, bizim telakkilerimiz ve onun fayda ve zararları önünde bizim rejimimizin tutumu nedir, bunları hülasa etmek isterim.

Rejim kopye edilmez !

Aristokrasi karteli diye söylediğim bütün tesisleri berteraf etmek yolunda kendi mevcudiyetini bize tanıtan hürriyet ve halk inkılabının en zararlı tarafı, onun bir ulus tarafından orijinal olarak tatbik edilmemesi ve kendi bünyesine uygun olmaktan ziyade hazır elbise gibi çekilip alınması ve hiç bir suretle uymadığı sosyal heyete kopye edilmesidir; insanlık bunun çok zararını görmüştür.

Arkadaşlar, hürriyet inkılabı bir çok uluslarda tatbik hevesini uyandırmıştır. İnkılabın doğduğu İngiltere ile, ondan yarım saatlik mesafede olan Fransada inkılabın doğuşu arasında, iki ulusun kan farkı, anlama farkı, kültür farkı ve iklim farkı olduğu göz önünde tutulmamış ve iki inkılab biribiri ardından olmakla beraber biribirine benzemiyen, fakat her biri kendi genel şartlarına uygun neticeler vermiştir. İngiliz inkılabından ilham notları almasına rağmen, pek şiddetli olan fransız inkılabı, bütün dünya için bir ışık olmuştur. Bütün dünyada zulümden, tahakkümden bıkan insanlarda kurtuluş hevesini uyandırmıştır. Fransız inkılabının ana duyuşta her yerde yap-

tiği müşterek aydınlatici tesir elbette iyi ve her yer için faydalıdır. Fakat tatbik için, rejim halinde devlet şekline girmek için, her yerin ayrı şartları, tesirlerini yapmalı idi. Halbuki her yerde bu inkılabı hemen aynen kopye etmek arzusu duyulmuştur. Fakat bir ulusun inkılabını hazır elbise gibi giyme teşebbüsü, onu tatbik eden milletler için fena neticeler doğurmuştur.

Almanyanın kopyacılıktan gördüğü zararlar

Meselâ, bunlardan birisi Fransanın komşusu olan Almanya'da parlamantarizmin tatbiki neticesi olarak göze çarpan vaziyetlerdir. Bunların en ehemmiyetlisi yeryüzü savaşının devamı esnasında Almanya imparatorluğunda parlamantarizmin yaptığı tahribattır. İkinci Wilhelm'in bütün Almanya'da tesis davasında bulunduğu demir disiplin, mektepleri kışla yapmıştı. Buna rağmen ve bunun yanında sosyalistler parlamantarizm cihazı içinde pekâlâ karışıklık unsuru oluyorlardı. Bir çok sınıfların, fabrikatörlerin, grafların, sosyalist partilerinin boğuşmaları yüzünden alman parlamentosunun tavanları mütemadiyen sarsılıyordu. "Semalar çökse uhlanların—bir sınıf mızraklı atlı asker—mızrakları tutacaktır," diyen İmparator, o zamanki başvekilinin irade eksikliğinden dolayı kaynaşan parlamentodan şikâyet edip duruyordu. Büyük savaşın şiddetli çarpışmaları anında bu münakaşalar cepheyi de sarsıyor ve Bettmann Hollweg buna çare bulamamaktan şikâyet ediyordu. Her tedbiri arayan, yüksek teknik ile, ekmek yerine başka maddeleri yenir hale getiren Almanya, parlamantarizmin tahribatına karşı koyamıyordu. Memlekette sulh davaları, zafer yolundaki gidişi durduruyor, sosyalistlerin ve casusların propogandası Almanyanın altını üstüne getiriyordu.

Öte tarafta bütün bu hürriyet haklarının zorla alınması için her türlü fedakârlığı yapmış olan Fransada, bu hür insanlar ülkesinde, halk arasından gelmiş bir başvekil, Clemenceau parlamentoda bir intizam teminine muvaffak oldu. Bunu şahıs-

ların kıymetine, Clemenceau ile Bettman Hollweg arasındaki farka atfetmek isteyenler vardır, elbette başta bulunan şahsın tesiri her zaman büyüktür. Fakat diğer taraftan unutmamak lâzımdır ki, Fransa kendi orijinalitesinden doğan bir rejimi kendini muvaffak edecek gibi kullanabiliyordu. Fakat kendisine uymıyan bir tipi kopye etmiş olan Almanya buna lıp duruyordu. Nihayet demir disiplini alman ordusunun bir çok yerlerinde inzibat bozuluyor, alman bahriyelileri birinci Skagerak muharebesini yaptıktan sonra iç propagandaların tesiri ile zafere inanma havasının bozulması yüzünden, Amiral Tirpitzin yeni muharebe tasavvurlarını yerine getirmeyecek bir manevî düşkünlüğe uğrayorlardı. Fakat aynı adamlar, mütareke şartlarına tevfikân donanmalarını İngiltereye götürdüler. Scapa-Flowda kendi ellerile teknelerinin musluklarını açıp batırdılar ve bu suretle zafere inanmamanın cezasını, çok ağır olarak çektiler. Bundan elbette Almanyanın bünyesine uymıyan iç idarenin bozukluğu, birinci derecede mesuldur.

Kopyacı Osmanlı meşrutiyeti

Bizim meşrutiyet, 1877 kanunu esasisinde birinci ana tipe giren halk inkilabının bütün haklarını – padişahın şahsî emniyetini bozacağını zannettiği noktalar traş edilmiş olarak – Fransız ihtilalinin Hukuku beşer tipinden kopye etti. İkinci meşrutiyette de esası aynı kalan, ahenksiz ve karışık maddeler halinde olan bu kanunu esasının neticesinde 31 mart doğdu. Bunu hazırlıyan şursuz ve kötü neşriyat, Osmanlı imparatorluğunun bünyesile hiç bir benzerliği olmayan başka bir muhittin inkilab neticelerinin hemen aynen burada da tatbikinden doğmuştu. Nasıl hürriyetten istifade edip papaslar kendilerine propaganda yaptılarsa, nasıl sınıf inkilabı hürriyet havası içinde kendisini besleyip şişirmeğe muvaffak oldu ise, bizim meşrutiyet havası içinde de muzır unsurlar kendilerini beslemek fırsatını buldular. Hürriyet namına ve bu hürriyet havası içinde derviş Vahdeti aldı bir meczub, Volkan isimli bir

gazete çıkarıyor ve "İttihadı muhammedi", adını koyduğu bir parti teşkil etmiş bulunuyordu. Arkadaşlar, o günden bu güne kadar yirmi beş sene geçti. Dünyanın hiç bir sürat anlamına sığmayan bir hızla ilerleyiyoruz. Bugün bile böyle bir gazetenin çıkmasına müsaade edersek neticesi ne olur? O zamanki imparatorluk buna hürriyet namına müsaade ediyordu, fakat buna kanunlarla çare bulunmak istendiği zaman, hürriyete dokunuyorsunuz, diye haykırıyorlardı. Gene bu hürriyete güvenerek bir rum mebus, Mebusan Meclisi kürsüsünden: "Benim dışım ne kadar osmanlı ise, içim o kadar yunanlıdır," diyor ve Osmanlı Meclisi buna karşı hürriyet namına susuyordu. Nihayet tedbir olarak tabanca bile kullanıldı. Matbuat hürriyetinden istifade ederek yazdığı şeyler kanunla menedilemediği için bir gazeteci köprü üstünde öldürtüldü. Ne ona, ne de buna lüzum vardı.

Kendi vaziyetinin icablarına ve şartlarına uymamanın neticesi olarak imparatorluk bunalıp kalmıştı. Bütün bunlar da kopye ve hazır elbise yolundan devlet rejimi almanın getirmesi tabii olan neticelerdi.

Türk inkılabı, hürriyet inkılabı tipinden bir halk ihtilalidir. İnkılabımızın tahakkuk devri esnasında bize uzaktan yakından fena olacak müesseseleri devlet hayatı içinden, ulus hayatı içinden kaldırdık. Bize düşman müesseselerin hululüne meydan vermedik, sarayı yıktık, dinin devlet üzerindeki tesirlerini en keskin ve radikal bir formül ile kaldırdık. Ve nihayet bu iki unsurun milli gidişte sürati bozucu tesirlerini kıymet ve kuvvetten bu suretle düşünmüş olduk. Biz, inkılabımızda ekonomik liberalizmin suistimalinin, bu hürriyet inkılabının serbest ticarete tatbikinin fena neticelerinin yurdumuzda tahribat yapmasına meydan vermemesi için lâzım gelen formülleri ve prensipleri önceden kabul ettik.

Parlamantarizmin, bu çarpışmada muhtelif partilerin her birini bir tarafa çeken tatbikatından ve tahribatından, Türkiye Büyük Millet Meclisinin hususi çalışma tarzı ile, yeni devleti uzak bulundurduk.

Biz bize benzeriz!

Bizim inkılabımız hiç bir bakımdan kopye değildir, orjinaldir. Bu rejimin baş kurucusu ve Cumhuriyet Halk Partisinin Önderi bunu çok kısa olarak söylemiştir. Devlet kurumuna aid bir ana mesele konuşulurken bir zat kendisine şu suali sordu: "... Bu böyle ama, biz kime benziyoruz? "

Atatürk şu cevabı verdi:

" — Biz, bize benzeriz!.. "

Bu kısa cevabda benim uzunuzadıya anlatmak istediğim devlet rejiminde kopye almanın zararlarını gösterecek ne derin bir anlatış değeri vardır.

Bizim yurduumuzda her türlü hürriyet vardır ve en geniş hürriyet anlamı ile bizden önce hürriyet inkılabını tahakkuk ettirmiş sayılan yerlerdeki hürriyetten hiç bir suretle az değildir. Memlekette her yurddaş, bu hürriyetin bütün nimetlerinden istifade eder; bugünkü kanunların çizgileri içinde çalışmak şartile, ticaret serbesttir. Bizim memleketimizde her hangi bir sermaye, normal olmak — yani istismarcı olmamak ve tekniğe intisat etmek şartile — her nevi kazanç yapabilir. Söz, yazma, yazışma, toplanma, vicdan, gezme, ev, mülkiyet ve kazanma hakları; ve bütün masuniyetler ideal olarak onda dünyanın en yüksek hürriyeti vardır, denen bir yurddan eksik olmıyarak mevcuddur.

Bütün bunlara rağmen bizim yaşadığımız devrin mecbur kıldığı vaziyet içinde dikkatli, gözümüz açık ve uyanık bulunmak mecburiyetindeyiz.

Memleket, ulusal birlik dediğimiz büyük ısıtıcı ve sevdiren sarıcı buhar içinde emniyet ettiği bu rejimin emrinde istikbale doğru gidiyor. Halk namına her şey temin edilmiş bulunmakla beraber, bütün mevcudiyetlerin ana temeli olan inkılab ve istiklalinde, bütün yurddaşlar, kendilerini mesud edecek bütün şartları bulabilirler.

Sınıf inkılablarını bundan sonraki derste takip edeceğiz.

Ü Ç Ü N C Ü D E R S

S İ N İ F İ N K İ L A B İ

İnkılabın ana tiplerini mutalaa ediyorduk. Bugünkü dersimizde genel bakışla sınıf inkılablarını gözden geçireceğiz.

19 uncu yüzyılın başlarındayız. Ardımıza bakınca daha dün denecek kadar kısa bir zaman... O zaman yeryüzü, bilgi, anlayış, hakları tanıyış, ileri gidişte hızlanış bakımından epiy mesafe almış, yürüyor; fakat, insan elinde güç vasıtası olarak yalnız tabiyat var: İşletici, çekip götürücü güç olarak hava, su, insan ve hayvan kuvvetleri, biricik vasıtaadır. Fors motris yerine makine kuvveti o zaman henüz yoktu.

Fabrikaların doğuşu

İnsanlık bilgide ileriledikçe yaşama ihtiyaçları artıyor, bu ihtiyaçları karşılayacak fabrikaların kurulması için ilk adımlar atılıyor. O zaman, fabrika demek, tek tek çalışan el tezgâhlarından bir çoğunun salonlarda veya odalarda yerleştirilip bir araya getirilerek, şimdi rasyonel dediğimiz kaidelere o zamana göre yaklaşan şekilde ürünlerinin arttırılması demektir.

Tek tezgâhtan çok tezgâha geçilince, fabrika ürünlerinin güzelliklerini arttıracak çareler aranıyor ve bulunuyor. İnsan yaradılış itibarile her iyi ve güzel şeyi ister. İşte bu yüzden insan ihtiyaçları çeşidlenmeğe başlıyor. Fabrika sayısı günden güne artıyor. Şimdiki büyük sanayi işlerinin başlangıcı olan o devirde bunlar açılıp çoğalıyor.

İşçiliğe rağbet

O zaman her atölye, her birkaç tezgâhtan vücud bulan fabrikacık, gün içinde çalıştırıp gün içinde para kazandırıldı-

ğından, halka cazib geliyor. Toprağın kıt verimini yorucu ve çok az bulan insanlar, gün içinde gelir veren fabrikalarda işçi olarak çalışmak hevesine kapılıyorlar. İşçilik rağbet edilir, sevilir, istenir bir sanat gibi görülmeğe başlıyor. Burada dikkat gözlerimizi üzerine çeken şudur ki, henüz dünyada bir yandan bir yana gidiş çok dar bir çerçeve içindedir; deniz vasıtası yelken, kara vasıtası hayvandır. Bu kısa ve dar götürücü vasıtalar içerisinde geniş ticaret yapmak ve büyük fabrika ürünlerini bir taraftan bir tarafa taşımak çok güçtür; fabrika ürünleri de bu yüzden, bu taşıma vasıtalarının götürebileceği miktardan ileri geçemiyor. Buna rağmen gün geçtikçe, bir çok tezgâhın bir araya gelip çalışmasının verdiği muvaffakiyetten fabrikacılık hevesi ilerliyor ve işçiliğe rağbet her gün artıyor. Bu vaziyet işçiler aleyhinde ilk sarsıntıyı yapıyor. Dar olan taşıma ve ticaret vasıtalarının doğurduğu bu hal ile beraber, bir de iş isteyenlerin gitgide çoğalması, bu küçük fabrikaların her gün işçi gündeliklerini bir az daha azaltmasına ve günlük iş saatini çoğaltmasına yol açıyor.

İşçi hayatının doğuşu

Fabrikalarda beraber çalışma, birlik yaşayış uyandırıyor ve bu duygunun gelişmeleri işçi hayatını, bugün bile bütün acun ölçüsünde büyük bir mesele olan davalardan birini doğuruyordu; saler (salaire) meselesi... Günlük çalışma saati meselesi, çalışma değrinin gündelik karşılığı meselesi.

İlk iş kanunları

Buharın hayatta tatbik edilmemiş olduğu bir devirde bulunulmasına rağmen, işçilerle patronlar arasında meseleler çıkmağa başlıyor, bunları basit tedbirlerle düzeltecek kanunlar yapılmıya çalışılıyor. 1819 da işçi meselesinin halli üzerinde ilk kanun yapılıyor. O sırada işçinin iş vaziyeti o kadar ağır-

laşmış bulunuyordu ki, bu kanun günde 12 saatten fazla çalıştırmamak esasını tesbit ediyor, yani bir güddeliği hak edebilmek için azamî çalışma saati 12 ye indiriliyor. Bu kanundan başka bunu tamamlayıcı kanunlar, kadın ve çocukların çalışmaları meselesi hakkında bazı hükümler konuyor. 1824 de karşılıklı pazarlık kanunu çıkıyor. Buna göre işçiler patronla karşı karşıya geliyorlar, ücreti ve çalışma saatini karşılıklı bir pazarlıkla tesbit ediyorlar.

Arkadaşlar, ilk tredünyonlar, bilhassa İngilterede sosyalist cereyanlarını temsil eden topluluk, 1825 de doğmuştur. Onlar bu arada doğarken rolleri bugünkü gibi değildi. Bu teşkilat işçi ile patron arasında o zamanın şartlarına göre işçinin faydalarını ve iş saatlerini tanzim edici bir doğuş şeklinde görünüyor. Yalnız şu noktaya dikkat etmelidir ki, o zamanki kanunların yapılışı bir çekişme mevzuu ve sermaye aleyhine bir hareket değildi. O zaman henüz sermaye ile mücadele yoktu, bilâkis o zamanki işçiler, sermaye sahiblerine kendilerini beğendirmek ve kullandırmak istiyorlardı. O zamanki fikirlerle göre, sermayenin artmasına işçiler de yardım etmelidirler, zira bu artmadan onlar da iş bulur, faydalanırlar.

Buhar hayatta rolünü alınca..

1825 e doğru buhar hayatta rolünü alıyor, tatbik neticeleri muvaffak oluyor. Buharın hayatta doğuşu neticesi olarak yapılan makineler, fabrikalar daha geniş bir mahiyet alıyorlar ve tabii kuvvetler, yerlerini yavaş yavaş buhara veriyorlar. Buharın hayata girişi yalnız fabrikaların genişlemesi, yeni fabrikaların kurulması, el tezgâhlarının yerine kendi kendine işliyen fors motrisle çalışan makinelerin vücut bulmasına sebep olmakla kalmıyordu. Buhar nakil vasıtalarına da kendisini kabul ettiriyordu. Basit buhar vasıtaları bilhassa deniz aşırı nakliyatı yapacak vasıtalar halinde büyüyor ve dünya ürünlerinin sınırlar aşırı uzak pazarlara götürülmesine ve yayılmasına imkân veriyordu. Bundan başka buhar az emekle çok şey çı-

karılmasını, ürünlerin bir çeşidde olmasını temin ediyordu. Bu her cepheden genişleyiş, işçi ve patron münasebetlerini derinleştiriyordu.

Robert Owen'un yaptıkları

1835 de dünya ekonomisinde adı çok anılmış olan Robert Owen isminde bir ingiliz fabrikacısı, şimdiki telakkilere göre sosyalizm doktrini sayılan esasların bir kısmını, bizzat işçilerin cebir ve zoru olmadan, kendi kendine tatbik ediyor. İşçi olarak kullandığı yurddaşlarına şefkatle muamele ediyor ve yorgun hayatlarının istediği rahatı, aile ve çocuklarının belediklerini, çalışan ve didişen bu insan yığınının umumî görünüşünün kendi duygulu varlığı üzerinde yaptığı tesirlerle temin etmeği düşünüyor. İş saatlerini ve çalışma şartlarını buna göre tanzim ediyor, fabrika dışındaki hayatlarını o zamanın icablarına göre yüzlerini güldürebilecek bir hale sokmağa çalışıyor. Robert Owen'un kendi iç duygusunun eseri olarak yaptığı şeyler, bilahara işçilerin patronlardan zorla aldıkları bir takım hakların başlangıcıdır. Robert Owen'un tatbik ettiği sosyalizmi, o zamanın edebiyatı, patriyarkal - babaca - sosyalizm diye isimlendirmiştir.

Sınıf şuurunun doğuşu

Makine devrinin açılması, makinenin fors motrisle, insan kuvvetlerinden başka kuvvetlerle işlemesi ve fabrika ürünlerinin yeni nakil vasıtalarıyla, bir taraftan bir tarafa, nisbeten çokca götürülmesi kârı çoğaltıyor, patronların hırslarını artırıyordu. Kâr arttıkça ihtirasları kabaran iş sahipleri insanlık yüreğinde yer bulması lazım gelen Robert Owen'un ince duygularından mülhem olacak ve insanları birbirini sever bir heyet haline getirecek duygularla hareket edecek yerde, onun aksi duyguların tatbiki yoluna gidiyorlardı. Ve işçiler her gün daha

fazla artan bir tazyika uğruyor, mesela işçi bir elden gündelik olarak aldığı parayı, fabrikanın kendi açtığı veya anlaştığı kantinlerden alışverişe mecbur edilmek suretile, öteki elden geri veriyordu.

Hürriyet inkılabının getirdiği liberal fikirlerin bir kolu da çalışma serbestliği idi. Bu serbestlikten istifade eden patron tabakası, bunu işçi sınıfının hayatı aleyhine kullanıyor, tabii bunun neticesinde genç ve dinç kütlelerin teşkil ettiği işçi tabakasında da bu duygunun tam aksülameli olarak uyanan bir sınıf şuuru gittikçe genişliyordu. Bu, önce küsme, sonra nefret ve nefret hissi de hızını artırarak nihayet bir öçalma dileği haline varıyordu.

Patronlar ürünlerini ucuza maletmek için üç yolu haklı ve meşru görüyorlar :

1 — Kendi yurdlarında bulunmayan ham maddeleri kendi sınırlarının dışındaki topraklardan kolayca tedarik etmek. Bu suretle liberal politikanın cari olduğu devletlerde, devlet adamları sınıraşırı toprak edinmek yolunu kovalıyorlar ve bundan koloni politikası genişliyor. Buralarda yerlilerin bütün kuvvetlerini kullanarak elde ettikleri ham maddeleri onlardan kolayca ve yok pahasına satın almak imkânlarını temin ediyorlar.

2 — İşçileri mümkün olduğu kadar fazla çalıştırıp onlara mümkün olduğu kadar az ücret vermek ve işçilerin çeşidli sıkıntılarına kayıdsız kalmak. Bunun neticesinde işçiler arasında tahammül edilmez bir ıztırab doğuyor.

3 — Ham maddeler fabrikada ürün haline geldikten sonra patronların bunları pahalıya satmak hususundaki gayretleri de ayrıca üzerinde durulacak bir noktadır. Fabrikacılar çok kârli satış fiyatını korumak için aralarında anlaşma yapıyorlar. Toptan alıp perakende satan tacirler de müstehlikler aleyhine fazla kazanç kovalıyorlar. Bu hareketler, bütün müstehlik halk tabakalarında, büyük sanayi ve ticaret sahiblerine karşı derin nefret duygusu doğuruyor.

Bu suretle üç kavga cebhesi kuruluyor. Bu cebhelerden birisi, o zamanki istila hareketlerine ve yurd dışındaki bir

takım insanları kendi esirleri haline koyma temayülüne, emperyalizme karşı olan mukavemettir ki, bu, bugünkü mevzumuzun bir az dışında kalır.

İkincisi, patronların kendi keselerini doldurmak için, dayanılmaz bir tazyik çemberine sokmalarına karşı işçilerin mukavemetinden doğan mücadeledir. Gözden geçirdiğimiz sınıf inkılabları mevzuunun asıl dokunduğu nokta, budur.

Üçüncü kavga cebhesi de, alelumum büyük sanayi sahiblerine ve bunlardan toptan mal alıp halk yığınlarına satanlara karşı tedbirler almak kaygısından doğan mücadele cebhesidir: Kooperatiflerin mücadelesi, bu da bugün mevzumuzun dışındadır. Bununla beraber şu kadar söyleyeyim ki, kantinler vasıtasile gördükleri tazyik neticesi olarak işçiler arasında ilk kooperatif duygusu vücud buluyor ve müstehlik amele yığını kendi aralarında kooperatif yapıp patronların bu tazyikine karşı korunma tedbirleri alıyor: İstihlak kooperatifi. Bu cereyan, istihlak maddelerini, müstehliklerin kendi kurumlarıyla yerlerinden doğrudan doğruya satın alıp kârı kendilerine aid olmak üzere satmaları ve kullanmaları fikrinin bir ifadesidir. Robert Owen bu cereyanın da başında gelir, ona (kooperatif babası) derler.

İşçi cebhesinin kuruluşu

Biz burada ikinci kavga cebhesini tetkik ediyoruz:

Büyük sanayi teşebbüslerinin patron cebhesinde işçilere karşı kurulmuş olan bu sıkıştırma hali karşısında işçilerde sınıf şuuru gittikçe kuvvetini arttırıyor. İşçiler de tek adamlar vaziyetinden çıkıp birbirlerine dayanan, birbirini tamamlayan tek cebhe vaziyetine geliyorlar. Bu tek faydada birleşmek duygularile birbirlerine dayanan işçiler müşterek faydayı almak için zor kullanma yoluna da giriyorlar. İki cebhe karşı karşıya boğuşuyor. İktidar mevkiindeki liberal devlet, bu boğuşmada tanzimci elini koymadan seyircidir. Bu cebhelerin idaresini temin edecek siyasal partiler doğuyor, işçi sınıfları partileşmeğe başlıyor.

Bir taraftan patronlar da birleşiyorlar. Bu hareket patronların karşısındaki işçi birliklerini genişletiyor. Patron sınıfı işçi tabakasını tazyik için, terör tesiri yapmak için, lukavt (lookout) sistemile, atölyeleri kapamak ve işçiyi topluca kovmak suretile yalnız gündeliklerle geçinen bu sınıfı tehdid ediyor. Bunun karşısında işçi sınıfının elinde mücadele vasıtası olarak işi toptan bırakarak patronu beklediği kazançtan mahrum etmek ve zarara sokmak gayesini güden grev silahı vardır. Grev hakkı kanunlara giriyor. Fakat patron kendi istediği vakit işçiye yol vererek doğacak zarara kısa bir zaman için az çok dayanacak bir vaziyettedir. Buna karşı işçi, işini terkedip grev yapmakla patronu sıkıştırmak istediği zaman, gündelik bulmak vasıta ve imkânlarından mahrumdur. Grev tesirli bir silah olarak tatbiki lâzım gelen bir şey olduğuna göre, grev günlerinde işçinin gündeliksiz ve vasıtasız bir halde kalmamasına çare bulmak lâzımdır. İşte bu ihtiyaç ilk sendika fikrini doğurmuştur.

(Konuştuğumuz mevzular bir az kesiftir. Cümlelerin, kelimelerin üzerinde ayrı ayrı durarak izahat vermeye dersimizin hacmi müsaid olmadığı için arkadaşlarımdan bu tarifeler üzerinde bilhassa ingiliz ve fransız ansiklopedilerinden ve diğer vasıtalarından istifade ederek kendilerini aydınlatmalarını isterim.)

Sendika fikrinin doğuşu ve kurumlaşması

Grevin tesirli bir silah olabilmesi için sendikalist bir fikrin kurum haline gelecek surette tatbik edilebilmesi lazımdı. Bununla beraber göze çarpan bir nokta da şu idi: Sendikalizm tatbik sahasına ilk girerken buna taarruz vasıtası şekli verilmiyordu ve bunlarda ihtilal kokusu yoktu. Yani işçiler birbirlerini koruma ve ameleye düşkün zamanında yardım etme vasıtası olarak sendikal kurumlar yapabilirler, diye bir kanun çıkıyor, fakat bu kurumlar o zaman siyasal olmıyan esaslara rağmen, tatbikatta tamamen siyasal neticeler vermiye başlıyorlardı.

İlk sendikalist fikirler Fransa ve İtalyada doğuyor, derhal yeryüzünün ekonomik mıntakalarına ve bilhassa büyük sanayi memleketlerine yayılıyordu. Önce yalnız kuruldukları yurdda tesirlerini gösteren sendika teşkilatı, yavaş yavaş federasyonlar ve konfederasyonlar haline gelmiye başlıyor ve konfederasyonlar da memleket aşırı yardımlar temin ediyordu.

Artık işçi sınıfı 19 uncu asrın bitmesinden önce, kendisini patronlara karşı müdafaadan ibaret olan vasıtaları kâfi görmiyor ve sosyalist edebiyatının genişlemesi neticesi olarak patron sınıfına açıktan açığa taarruz ediyor ve mücadele alanını genişletiyordu. Bu çarpışmaları, siyasal partiler bahsinde daha iyi gözden geçirme fırsatını bulacağız.

Bu çarpışmalar esnasında ekonomik liberal cebhe ile sosyalist cebhe her gün birbirinden birer parça mevzi zabtediyorlar ve cebhenin dış görüşüne göre, sosyalistler her gün kendi lehlerine birer parça kazanç daha temin ediyorlardı. İş kanunları yapıyor, işçinin hastalığı zamanında yardım, ilaç, kaza vukuunda ve ihtiyarlığında sigorta gibi sosyal yardımlar temin ediliyor ve varlık toplanmasına - bu sözü servet terkümü karşılığı alıyorum - karşı tedbirler kanunlaştırılıyor. Fazla zenginleşmeğe meydan verilmemek için miras ve kazanç vergileri artırılıyor; mirasın bir nesilden diğerine, babadan oğula geçmesi esnasında geniş ölçüde vergi alınması, alelumum kazanç vergilerinin kâr ve gelir ölçüsüne göre çoğaltılması kabul ediliyor ki, bütün bunlar sosyalist cereyanların liberal cereyanlara karşı cebhe savaşında zabtettikleri birer mevzi parçalarıdır. İşçi cebhesinin sıkıştırdığı patronlar cebhesi kârın genişliğini korumak için fiat artırmalarını müstehlike doğru şişiriyor.

Sendikalizmin 1879 Marsilya, 1889 Havr kongrelerinden sonra aldığı cebhe bambaşkadır. İşçi cephesi bu kongrelerden sonra programlı bir ihtilal unsuru oluyor.

Sosyalizmin genişlemesinin sebepleri

Görüyoruz ki, sosyalizm nisbeten dar sayılacak bir zamanda epiyce genişlemiştir, bunun başlıca sebepleri şunlardır:

2 — Hürriyet inkılabı mevzuu üzerindeki izahlarımızdan anlaşılır ki, sosyalizm demokrasiden, liberal parlamantarizmden istifade etmiştir. Sosyalizm parça parça işçilerin duyduğu mevzii ıztırafları birbirine ekliyerek umumî bir dilek doğurmuş ve onu yaymıştır. İnsan yığınlarının uzun acılardan sonra hürriyete kavuşmuş olmaları, onun cazibeli sıcaklığının insanlığı ısıtması ve evvelce idare edenlerden görmüş oldukları fenalıkların reaksiyonu olarak hürriyet fikirlerine kayıtsız ve şartsız sadık kalmaları, sosyalizme yayılma imkânlarını vermiştir.

Denebilir ki, sınıf inkılabının babalarından olan Karl Marksla, Fridrich Engels, gayesi liberal devlet yerine işçi diktatörlüğü kurmaktan ibaret olan derin sosyalizm edebiyatını ve nazariyelerini, Voltaire ve Jean Jacques Rousseau'nun yaşattığı hürriyet havasından istifade ederek yaymışlardır. Eğer Fransız ihtilali, dünyaya bu kadar geniş hürriyet anlamını getirmiş olmasaydı, sosyalizm bu kadar ilerlemek, bu kadar az zamanda bu kadar fazla genişlemek imkânını bulamazdı. Sosyalizm hürriyet ihtilalinin getirdiği neticeler içinde demokrasinin ve parlamantarizmin göğsünde kendini besletip büyütmeğe muvaffak oldu. Hattâ o kadar ki, sosyalizmin dün, bugün ve her zaman en yakın düşman diye karşısına aldığı burjuvazi muhitinde de, onun teşkilâtlanıp genişlemesine karşı hiç bir tedbir alınmadı. Karl Marks ve Fridrich Engels, almandı. Bu iki şef Almanyadan çıkınca İngiltere gibi hürriyet ihtilalinin tohumlarını eken John Locke'un melekisinde, sosyalizmden hoşlanmamış liberal ve burjuva ruhlu bir memlekette yaşamak ve bütün dünyaya sosyalizm akidelerini yaymaya çalışmak imkânını elde ettiler ve hayatlarını orada bitirdiler. Bütün bunlar bize gösteriyor ki, sosyalizm, göğsünde memesini emerek beslendiği hürriyet anayı, büyüyüp kuvvetlendikten sonra ortadan kaldırmağı kendisine bir sistem olarak kabul etmiştir.

2 — Sosyalizmin genişlemesinin diğer bir sebebi de ekonomik liberalizmin büyük sanayideki kötülüklerini düzeltme yoluna, bir intibah yoluna girmemiş ve hergün fenalıklarını artırmış olmasıdır.

Ekonomik liberalizm, bütün bu mücadele safhalarında kendi aleyhine hasıl olan vaziyete rağmen, umumî gidişinde müstehlikin ve işçi sınıfının haklarını az çok kollayıcı bir orta anlaşmaya bile yanaşmamıştır. Kendi aleyhinde mücadele devam ettikçe, kendisi de mücadelenin sertliğini artırmıştır. Bu mukavemet sosyalist olmıyan insan tabakalarına ağır tesirler yapmış; patronların vaziyetlerine ve ekonomik liberalizme karşı bütün müstehlik halk arasında düşmanlığı artırmıştır.

3 — Sosyalizmin kolayca genişlemesinin bir başka esaslı sebebi de bu siyasal varlığa giren insanların özünü teşkil eden yığınların işçiler olmasıdır. Bilirsiniz ki, işçiler, her memleketin nisbeten en genç, cüsseli, kuvvetli, neşeli, müteşebbis ve gözü pek unsurlardır. Bunlar köylerde, birbirlerinden ayrı mıntakalarda değil, ekseriya büyük şehirlerde veya şehirleri civarlarında fabrikalarda çalışırlar. Bu genç, dinç ve sıhhatli kalabalığın birbirine dayanan, bir yaradan hep birlikte acı duyan insanlar olması, herhangi bir mevzuun, üzerlerinde aynı tesiri bırakması ve mukadderatlarının müşterek bulunması, aralarında birlik duygusunu yaratıyordu.

Bunların hep bir arada ve büyük şehirlerde bulunması, kendilerine sınıf şuurunu telkin eden edebiyatı dağıtmayı kolaylaştırıyor, muntazam akşam toplantıları, randevular ve sık buluşup konuşmalar telkinin gayet sürekli yapılmasına imkân veriyordu.

Sermayedarlığın kuvvetlenmesi

Dediğimiz gibi fen ilerliyor, denizaşırı ticaret ve sanayi genişlemeğe devam ediyor, artık, büyük fabrikaları, büyük sanayi teşebbüslerini ve büyük nakil vasıtalarını idare etmeğe tek bir insan sermayesinin kâfi gelemeyeceği görülüyor, tek sermayeden çok sermayeye geçiliyor, şirket hayatı doğuyor. Bu sermaye birikmeleri, sanayiin akla sığmıyacak derecede büyümesine sebep oluyordu. Bunların hukuk telakkileri, paranın mübadelesinde teknik vasıtalar ve ekonomik kurumlar

ilerlediği için sermaye sahipleri kendi aralarında daha iyi anlaşır bir hale geliyorlar.

Proletarya — burjuva tasnifi

Bu sıralar sosyalizmin de kendi içinde, kendi anlayışında esaslı değişiklikler oluyor. İşçi sınıfı daha geniş bir kuvvetle harekete geçmek ve daha geniş manada mücadele etmek için esaslı bir taktik kullanarak mukadderatını kendininkine benzettiği insanları kendi safında toplamak meylini alıyor. İşçi sınıfı her yerde bir çokluk yığını olan köylüyü içine almak istiyor, bu yetişmiyor, malmülk sahibi olmayanlara da göz koyuyor. Baba mirası, sermayesi, cebinde parası olmayanlara ve az çok tahsil görmüş, anlayışlı, bilgili, fakat varlıksız unsurlara el uzatıyor.

İşçiyi, köylüyü, gelirsiz ve az gelirli bütün insanları kavga cebhesinde kendi saflarına alan yeni bir tabir icad ediyor :

İşçi - patron tasnifi yerine, proletarya - burjuva tasnifi doğuyor. Bunu türkçe olarak, fıkara - zengin kavgası, diye ifade edebiliriz. Çok eski zamanlarda da bu anlamda düşünceler ve teşebbüsler olmamış değildir.

İşçilerin bu ittifak için kendilerine en yakın ve kolayca beraber geleceklerini zannettikleri ilk insan yığını çiftçiler olmuştur. Halbuki işçi sınıfının fikri ile çiftçi sınıfının halinde hiç bir anlayış ve düşünüş birliği yoktur. Aslında köylü ve çiftçi, sosyalizm akidesine uyacak vaziyetten uzaktır.

Köylü sosyalistçe dünmez !

Bilahare sosyalizm nazariyelerine gelince göreceksiniz, sosyalizm mülkiyetçi değildir. Herhangi bir yurddaşın bir gayri menkule, bir eve, bir tarlaya sahip olmasını doğru bulmaz. Halbuki köylünün görüşü, menfaat, hesap, yaşayış ve anane bakımından bu sosyalizm doktrinlerinin tam zıddındır. Köylü, toprağına ve evine bağlıdır, ona sadık bir unsurdur.

Sonra sosyalist, beynelmilelidir. Kendi bulunduğu ulusun müşterek menfaati içinde kendisini bir cüz olarak kabul etmez. Kendisini, diğer ulusların içindeki işçi tabakalarile bir görür, kendi ulusunun içindeki sermaye sahibini de, varlıklı da kendisine düşman sayar.

Şunu şöyle bir misalle göz önüne koyalım : Sosyalist mektebe göre, Eskişehirdeki şeker fabrikasının işçisi Çekoslovakya'daki Skoda fabrikasının işçisini, Uşakta halı satan bir tüccardan daha çok sevmelidir ; Çekoslovakya'daki yabancı bir işçi, ona yurddaşı olan bir tüccardan daha yakındır. Halbuki dünyanın hiç bir yakasında köylü böyle düşünmez. Köylü ulus-cudur, kendi faydasını, kendi ulusunun menfaatleri ile bir görür. Ve işte bu yüzden çiftçi veya köylü, proletarya damgası altında kendisini çağıran işçinin davetine koşmamıştır.

Gerçi köylünün liberalizm ile halledilmesi icab eden meseleleri vardır. Köylü kredi ucuzluğunu ve kolaylığını ister, çiftçi ürünlerinin değerine satılmasını ister, kendilerine lazım olan maddeleri, onları yapanlardan ucuza almak arzu eder. Eşyanın fabrikadaki normal istihsal fiyatına gayet az bir kâr ilave edilerek ucuz satın alması işine gelir. Halbuki fabrika ürünleri, fabrikadan sonra tüccar, mutavassıt ve esnafın elinden geçer. Her birinin kârı eklenerek ve her biri alıcısından kâr bekliyerek fiyatı yükseltir. Köylü bu kârlar yekûnunu vermek istemez. Fakat köylünün bu isteklerine çare, sosyalizm doktrini değil, kooperatif teşkilatıdır.

Öte yandan çiftçi, büyük çiftlik ve arazi sahiblerinin, kendisini, sâyinin değerini ödenmeksizin işçi olarak çalıştırılmasından da şikâyetçidir. Fakat bu isteğini yerine getirecek çare, onun toprak ve çift çubuk sahibi olmasıdır.

Kollektivist olan ve mülkiyetin aleyhinde bulunan sosyalist doktrini, çiftçinin bu isteğine de cevap vermez. Şa halde işçilerin tabii müttefik olarak kendi mücadele saflarına almak istedikleri köylüde sosyalizme uymak için lazım gelen sosyal vasıflar yoktur.

Sosyalizmden Komünizme..

Sosyalizm cereyanı gitgide komünizme doğru açılıyor. 1848 ilk komünist beyannamesinin neşredildiği tarihtir. 19 uncu asrın ilk yarısı sosyalist cereyanlarının hayata çıkış tarihi olarak aklımızda kalmalıdır.

1868 de ilk enternasyonal komünist kongresi, politika ve ekonomi cereyanlarını güdenlerin dikkat gözü önünde Cenevrede toplandı. İkinci enternasyonal 1904 de Amsterdamda, üçüncü enternasyonal da Rusyada komünizm ihtilali muvaffak olduktan sonra Moskovada kurulmuştur.

Sosyalizm nazariyelerinin ana çizgileri

Şimdi size sosyalizm nazariyelerinin ana çizgilerini anlata-
yım: Akışını, doğuşunu ve yaşayışını gözden geçirdiğimiz
sınıf inkılabı bunları bir dogm halinde, bir nas halinde tes-
bit etmiş bulunuyor.

Sınıf kavgası

Birinci ana nazariye, sınıf kavgasıdır. Her sosyalist mutla-
ka işçi diye bir sınıf tanıyacak, ona bütün gönlünü, inancını
verecek, o sınıfın üstün olması için her vazifeyi alıp var kuv-
vetile kavga edecektir.

Sosyalizmin gayesi, işçiyi patrona, kendisini fakir farzeden
ve zenginlerin sosyal hayat için düşman olduğuna inandırılan
kimseleri burjuvalara saldırtmaktır. Bu kavgada sosyalizm hiç
bir anlaşmayı ve uyuşmayı kabul etmez. Bu kavga, patron-
lardan öcalıncaya kadar sürecektir. Bu kavga bütün bir karşı
cebhe vurulup yere serilerek bunun enkazı üzerinde işçi sınıfının
hakimiyeti kuruluna kadar, sona kadar devam edecektir. Eğer
herhangi bir sosyalist uyuşmaktan bahsetmişse, bu, muhakkak,
o gün için karşısında kuvvetli hissettiği hasmının tazyığını
azaltmak içindir. Yoksa işçi sınıfının bütün kavgasının amacı,
demin söylediğimizdir.

Sınıf birliği fikrinin yanında din telakkilerinin de kaldırılması, sosyalizmin, dikkat gözünü çeken bir tarafıdır.

Kollektivizm

İkinci ana nazariye, kollektivizmdir. Bu bir kaç bakımdan gözden geçirilebilir. Bunun esaslı tarafı sosyalistliğin mülkiyet hakkını tanımamasıdır. Her şey herkesindir; bu nazariye, inananının sağa ve sola yakın oluşuna göre, tatbik anlayışlarında ufak tefek ayrılıklar ve değişiklikler, tandanslar arzederse de, esas prensib hemen her sosyalistte değişmez bir haldedir.

Kollektivizm, bir başka anlayışa göre, insanların bütün istihsalde müşterek olmasıdır. İstihsal edilen şey, herkesin müşterek malı olmalı ve bu müşterek malı vücuda getirmek için insanlar müştereken çalışmalıdırlar. Bunun daha ilerisi, komünizmin anlatmak istediği kollektif taraf, toprakta, laburatuvarında veya fabrikada çalışarak elde edilen ürünlerinde, herkesin müşterek malı sayılmasıdır.

Hülâsa, sosyalist telakkide mülkiyet yoktur. Her şey herkesin müşterek malıdır. Burada tasarruf, mülkiyet hakkı, servet, para, sermaye ve miras mevzuubahis değildir.

Bir kaç ufak noktayı bırakırsak sosyalizmin ana nazariyesi, iştiraki, esaslı bir akide olarak kabul eder, diyip geçebiliriz. Komünizmin telakkisine göre istihlak dahi müşterek olmalıdır.

Beynelmilelcilik

Üçüncü ana nazariye, sosyalistler beynelmilelci dirler. Ulus telakkisi, yurd telakkisi, sosyalist anlayışına göre üzerlerinde durulmaya bile değer noktalar değildir. İlk doğuşunda ve uzun zaman yol alışında yalnız bir yurddaki işçiler için olan birlik telakkileri, sonraları, bütün dünyayı çerçevesi içine almış ve parolası "bütün dünya işçileri birleşiniz !," olmuştur.

Sosyalizm yurd tanımadığı, ulus tanımadığı için bir milletin kendi hakları, kendi işleri için muharebe etmesini dahi meşru saymaz. Sosyaliste göre muharebe vardır ve tektir: İşçi sınıfının başka sınıflarla muharebesi. İşçi sınıfını muzaffer etmek ve yere serilen burjuvazinin üzerine proletaryanın hakimiyetini kurmak, sosyalizme göre biricik ve mukaddes savaştır. Fakat bu telakkiler liberal devlet içinde sınıf hakimiyeti için çalışırken böyledir. Proletarya diktatörlüğü kurulduktan sonra filî hal, yurd da, sınır da tanıyor. Bir liberal devlet içinde bir sosyalist parti askerin aleyhindedir, askerliğe düşmandır. Komünist devlette ise asker, en yüksek itibar yerini alır. Liberal devlet içindeki sosyalist partisi ulus fikrile çatışmakta iken, komünist devletin kendi varlığı içindeki çalışmalarında gözü çekenulusal renkler vardır. Sosyalistler ulus olmadığını, ulus için muharebe olmadığını her yerde telkin eyledikleri halde, sosyalizmin iktidar mevkiine geçmiş bir tipi olan bugünkü komünist Rusyada, bu, böyle değildir. Moskova bugünkü Sovyetler ittihadı cumhuriyeti sınırları içindeki yurd için, harbi meşru ve gerekli görmektedir. Demek ki, sosyalizmin nazariyat halinde telkini başka ve onun devletleşmiş halinde tatbikatı gene başkadır.

Beynelmilelcilik fikrinin bir eseri olan ve her türlü fedakârlığı göze alarak dünyada işçi hakimiyeti kurmak yolunda 1912 de meşhur Bal beyannamesi neşrolundu. Bu tarihte dünyanın vaziyeti o kadar gergindi ki, herkes büyük bir barbin patlayacağını önceden kestirmiş bulunuyordu. Bu beyannamenin ana hatları şu idi: "Büyük savaş patlamak üzeredir, bütün dünya işçileri dikkatli olunuz. Harbin doğuracağı kargaşalıktan istifade ederek harekete geçmek fırsatı vardır. Sınıf ihtilalini yapalım ve bütün dünyada işçi sınıfının hakimiyetini kuralım!",

Komünizmin icraata geçme ve prensiblerini tatbik yolunda planı

Sosyalizmin ve onun devlet haline gelmiş şekli olan ko-

münizmin icraata geçme ve prensiblerini tatbik yolunda planı şudur :

1 — İşçi sınıfı arasında sınıf şuuru beslenerek ayrılmaz bir birlik ve tesanüd olmalıdır.

2 — Her sosyalist bulunduğu yerde teşkilat yapmalı ve birbirile bağlanmalıdır.

3 — Sosyalist sınıf, kanun ve nizam yolu ile iktidar mevkiine geçemeyecektir. Binaenaleyh ilk fırsatta derhal işçi sınıfı kanlı ihtilal yaparak hükümeti eline almalıdır.

4 — İktidar mevkiini ele geçirdikten sonra terör yapmak ve muvaffakiyete engel olacak kuvvetleri ezmek gerektir.

5 — Bütün karşı kuvvetleri böylece ezdikten sonra yalnız işçi sınıfının diktatörlüğüne dayanan bir devlet kurmalı ve bundan sonra bu diktatör devlet, bütün insanların aynı safta mesud olacakları rüyasının tahakkukuna kadar keskin ve katı bir disiplinle idareye devam etmelidir.

Bunlar sosyalizmin nazariyelerini tatbik etmek için filen nasıl hareket edilmeşi lâzım geldiğini gösteren yollardır. Bugünkü Sovyetler Birliği, bu cereyanlar içinde doğmuş ve büyümüş, ihtilal neticesinde Rus çarlığının yere serilmesinden sonra minşevikleri yenerek meydana gelmiş bir devlettir. Yeni Rus Sovyetler Birliğine sınıf ihtilali yolundan iktidar mevkiine gelmiş bir devlet gözü ile bakarız.

D Ö R D Ü N C Ü D E R S

SINIF İNKILABININ REAKSİYONLARI

Yeryüzü harbinin bitimi, yenen ve yenilen farkı olmaksızın, savaşa girmiş, savaştan çıkmış devletlerin sosyal bünyelerinde bir çok bakımlardan yıkıntı yaptı. Bu yıkıntılardan bazısı büyük savaştan önceki dünya inkılab çeşidleri üzerinde bir takım değişikliklere sebep oldu ve savaş yıkıntısının yaptığı umumî sarsıntı içinde bazı memleketlerde, günün rejimi aleyhinde işaretler belirdi.

Bu arada, mütalaa edeceğimiz bir kaç safha, bundan önceki dersimizde gördüğümüz sosyalizm cereyanlarının beynelmilel — uluslararası — akıntısına karşı reaksiyon emareleri görüldü. Bu mahiyetteki hareketlerin başta geleni İtalyada olmuştur.

İtalyada karışıklıklar

İtalya, büyük savaşta yenen tarafta bir devletti. Fakat büyük savaş yenen memleketleri de sarsan bir akibetle bitiyor. Herkes savaştan bıkmış bir hale geliyor. Herkes, bu yıkıntı nereden doğrulacak düşüncesi içinde kıvranıyor. İşte sosyalist ve komünist cereyanlar, bu ruhî karışıklıklardan ve sarsıntılardan istifade ediyorlar ve harbin neticesi onu yapan ulus için iyi veya kötü olsun, o ulusta doğmuş olan ıztıraablardan kendi lehlerine bir netice çıkarmak istiyorlar. İtalyada savaştan dönen kahramanlar büyük şehirlerin sokaklarında tahkir ediliyor. İktidar mevkiindeki liberal devlet bu gibi hareketlere karşı koyacak vaziyette değildir. Bunun neticesi olarak anarşik ha-

reketler canlanıyor. Nakil vasıtalarının nizami bozuluyor. Demiryolları intizamla işlemez hale geliyor. Büyük savaşın sarıntıları devam ettiği için, sanayi müesseselerinde, yaşama vasıtalarını yapan ve dağıtan müesseselerdeki karışıklık ve ulusun umumi hayatındaki keşmekeş, İtalyada muntazam bir devletin mevcudiyetinden şüphe ettirecek bir hal alıyordu. Bu ruhi karışıklık bütün fertlere bulaşıyor. İtalyan gemi işçileri vardıkları limanlarda göze batacak bir intizamsızlık gösteriyorlar; artık iş ayağa düşmüştür.

O zaman İtalyada, hepimizin bildiğiniz gibi, liberal bir devlet vardı. Liberal parti kastetmiyoruz; taassublu bir hürriyet esası güden böyle bir idareye göre her fikir serbesttir. Devletin hürriyet telakkisindeki zararlı ifratı neticesinde, bu anarşiye karşı, yeter çare bulunamıyor. İç hayat, karmakarışık bir hale geliyor. İç hayatın bu karışıklığı dış hayata da tesir ediyor.

Büyük savaşın neticelerini tanzim ve idare eden sulh müzakerelerinde, İtalya, yenen devletler arasında olmasına rağmen, sulh konuşmaları içinde onu temsil eden murahhas Orlando, gayet kuvvetsiz ve sözü geçmez bir mevkide kalıyor.

Bu, Türkiye devletini idare etmek vaziyetine hazırlanan her unsurun dikkat gözünü üzerine çekecek kadar mühim bir hadisedir. Bir devlet, rejimi ne olursa olsun, yaşadığı devir hangi tarih safhasına rastgelirse gelsin, iç varlığında birlik olmayınca, bulunduğu siyasal vaziyet kendisine müsaade olsa, yine muvaffak olamaz. Buna İtalyanın o zamanki durumu ibretle göz önünde tutulacak bir örnektir. Biz bunu yeni devletin kuruluşundan bu güne kadar olduğu gibi, bundan sonra da devletimiz için birinci yaşama, güçlülere dayanma ve ilerleme şartı olarak tanıyoruz. Devletin selametini devlet içindeki ulusal birliğin daima masun ve mahfuz olmasında görürüz. Tarihteki sayısız örnekler bizim bu gidişimizin isabetini teyid edecek mahiyettedir.

Düşünce ve harekette birlik gerektir

Herhangi bir yurddaş, kendini bir ulusun varlığı içinde bir küçük varlık telakki edince, içinde bulunduğu yurdu koruyucu ve kuvvetlendirici bir vazife alması gerektir. Yurd denen ve kendisine kudsiyet verilen büyük ana varlığın tükenmez kaynağı olan ulus, hepsi tek tek olan ve hepsi ayrı tarafa çeken insanların bir araya gelmesinden teşekkül edince, benim sosyal düşünceme göre hiç bir değer ifade etmez. Ferdlerin yarattığı kalabalık yekûnunun, yani ulusun; hiç bir zaman ara vermiyen hayat mücadelesi cereyanları içinde daima muvaffak olabilmesi, yurd dediğimiz büyük varlığın ön olması ve her kavgada üstün çıkması için, düşüncede, harekette bir ve birleşik olması gerektir.

Uluslar ancak bu suretle zorlu bir vaziyet içinde, güçlükleri yenebilecek bir zinde, sesini duyuracak bir kuvvet ve mevcudiyet olarak kendini gösterebilir.

İnsanlar, tek tek bakıldığı zaman değerleri sıfırdır: İhtisas, ilim ve enerji bakımından ve her bakımdan saydığımız vasıflar yüksek bile olsa; bu vasıfları eksik, fakat birleşmiş insanların teşkil ettiği kütle karşısında büyük ulus davasını yürütme imkân bulamazlar. Onun için hem politika, hem ekonomi bakımından ayrı ayrı kıymeti olan bu noktayı; bilhassa sosyal bakımdan en karanlıktan en aydınlığa, en kötünden en iyiye, en geriden en ileriye gitmek iddia ve davasında olan biz türkler, daima göz önünde tutmalıyız, yüreklerimiz daima bu inançla çarpmalı, daima bir ve beraber olmalıyız.

Ulusal birlik en büyük yaşama şartıdır

Buna çok yerinde bir örnek olarak — başka bir derste söylediğim gibi — savaş içindeki Almanyanın vaziyetini gösterebilirim.

Savaşta Almanyayı mağlub eden sebepler içinde en mühimmi olarak, savaşın devamı esnasında Almanyanın iç idare-

sinin gösterdiği sarsıntı ve kargaşalık ve o zamanki parlamenter hükûmetin ulusal birliği bozan hareketlere karşı koyamayışını anlatmıştım. Şu halde bir devlet, teknik kuvveti, fen vasıtaları, bilgisi, savaş vasıtaları ve muharib insanların sayısı, varlığı ve ekonomik kuvveti ne olursa olsun, bir harbi yüz aklı ile başarabilmek için, bütün varlıklarının birlik olması gerektir. Bir harbi başa çıkarabilmek için elzem olan bu şart, İtalyaya bakışla zaferle bitmiş bir savaşın sonunda bile aynı ehemmiyet ve kıymetle kendisini bize kabul ettiriyor. Hattâ şimdi, bizim içinde bulunduğumuz vaziyet gibi; kurtuluş, kuruluş ve koruyuş bakımlarından her şeyi yolunda giden bir devlet için dahi, ileriye doğru kazanılmış mesafelerin muhafazası için, ulusal birlik en büyük yaşama şartıdır. Kökleştirme yolunda bulunduğumuz türk inkilabının derinliği ve ehemmiyeti, içinde bulunduğumuz gün için, bu hayat şartını mühimleştiriyor.

İtalyada komunizm ağacı yeşerirken...

Evet, İtalya bu karışıklıklar içerisinde idi, parlamenter devlet buna bir çare bulamıyordu. Bu kaynaşma içerisinde, Bal beyannamesinin telkin ettiği şekilde, sınıf ihtilali yapmak ve iktidar mevkiini ele almak fikri işçi sınıfı arasında gittikçe kuvvetleniyor, bir çok ayaklanmalar görülüyor. Parlamenter devlet, nizamı tesis edecek vaziyette değildir. O zaman başta bulunanların haleti ruhiyesini göstermek itibarile anlatacağım şu vaka çok şayanı dikkattir.

O zamanın başvekili Giolitti, ihtilal zamanında Rusyada vazife görmüş olan Büyük Britanyanın Roma büyük elçisi Buchanan ile konuşurken penceresinden görünen bir zeytin ağacını işaretle diyor ki:

— *Şu yeşil zeytin ağaçlarını görüyor musunuz, bilirsiniz ki İtalya Avrupanın cenubunda, sıcak, yarı tropikal bir memlekettir. Rusyanın iklimi zeytin ağacının yetişmesine ne kadar müsait değilse, İtalyanın sosyal iklimi de komunizm ağacının burada yeşermesine o kadar uygun değildir.*

Benim görüşüme göre, olgun bir adam olan ve dünyadaki sınıf ihtilalleri akışını iyi anlar olduğuna şüphe bulunmayan Başvekilin bu düşüncesi doğru olamazdı, o, işçi sınıfının İtalyada iktidar mevkiini almak için çalıştığına şüphe edemezdi. Bununla beraber Başvekil, kendi kendisini aldatıyordu. Çünkü bu sözlere rağmen fena neticeler yakınlaşıyor, komünizm ağacı İtalyada yeşermek üzere bulunuyordu; bazı yerlerde fabrikalar işgal olunmuş ve müsadere de başlamıştı.

Faşizmin doğuşu

İşte bu zamanda Yukarı İtalyada, Po vadisinde bir hareket oluyor, Mussolini bu hareketin başındadır. Mussolininin sosyal düşüncelerinde sezilen ilk koku, sosyalist kokusu idi. Fakat Mussolini harekete geçtiği zamanlar bu düşünceleri değiştiriyor, vaziyete hakim olarak İtalyadaki karışıklığa çare bulmak, sınıf mücadelesine tamamen zıd ve memleketin türlü sınıfları arasında uygunluk, uyum — ahenk manasına alıyorum — getiren siyasal ve sosyal bir ekol ortaya koyuyor. Bu yeni hareket, hem halk hürriyeti, hem de sınıf ihtilali fikirlerine taban tabana zıd ve her ikisine karşı reaksiyoner bir harekettir.

* O halde faşizm, sınıf mücadelesine, beynelmilelciliğe ve diğer sınıfların tanıdığı siyasal inanlara zıd olan ve demokrasiyi, fırkaları ve hürriyet ihtilalinin getirdiği parlamantarizmi inkâr eden bir politika yoludur. Bu cereyanın başında olan adamın, dinastik bir aileden, bir kral ailesinden gelen mutlak bir hükümdar yerine halktan gelmiş bir adam olması, bu rejimin absolütizmden farkı olabilir. Bu netice asırlar ve asırlar geçtikten sonra telakkilerin çok genişlemiş ve aydınlanmış olduğu Avrupa parçası üzerinde, bir kelime ile anlatılabilir ve bir benzetişle denebilir ki; faşizm, yirminci asırda sezarizmin dirilişidir.

Başka yerlerde sınıf ihtilali hareketleri

Arkadaşlarımın hatırasını burada, bundan önceki dersin bir noktasına çekeceğim: Bal beyannamesinde sosyalistler dünya işçilerine şunu diyorlardı: “. . . . Uluslar karşı karşıya bir savaşa hazırlanmaktadır. Bunun için silahlanmışlardır, bu savaş er geç patlayacaktır. Bu savaş olunca uluslar ağır sarsıntılar geçireceklerdir. Bu sarsıntılar esnasında işçi sınıfı şuurunun muhafaza etmeli, her yerde ayaklanmalı ve komünizmin ana doktrini olan ihtilal ile iktidar mevkii-ne geçmeğe teşebbüs ederek, sınıfın mukadderatını tecrübe etmelidir....”

Nitekim iki yıl sonra savaş patladı, büyük yıkıntılar oldu. Bal beyannamesinin ilk tatbik neticesi, Rusyada Sovyetler Birliği Cumhuriyetinin kurulması oldu. Rusyada halkın çarlıktan türlü acılar görmüş olmasından ve epiy uzun yıllar çarlığa karşı yer yer yapılan ayaklanmalarla ihtilali tatmış bulunmasından istifade eden işçi partisi, sınıf ihtilalile muvaffak bir neticeye vardı.

Bu netice, başka memleketlerde de işçi sınıfını buna uyacak hareketlerde bulunmaya sevketti. İtalyada olduğu gibi başka bir takım memleketlerde de işçiler sınıf ihtilali tecrübesi yaptılar ve Sovyetler Cumhuriyetine benzer hükümetler kurmağa çalıştılar.

1918 de Leninin kuvvetli telkini ile sovyet rejimi her tarafa tanıtılmakta ve rejim katî hamlelerle Rus ülkesine yayılmakta idi.

Bu sırada Almanyanın şimalinde Kiel şehrinde sınıf ihtilali hareketleri göze çarpıyor. Sınıf hareketleri, yenmiş İtalyada tatbik kabiliyeti bulunca bunların yenilmiş Almanyada daha müsait bir zemin bulacakları zannolunuyordu.

Yenilmiş Almanyada, henüz sulh müzakereleri bitirilmemiş olduğu bir sırada, sınıf ihtilali hareketleri oluyordu. Hattâ, Berlinde sovyet idaresi kurmak için silahlı ihtilaller oldu. Fakat o zamanki Almanya, bu hareketlere karşı İtalyadaki liberal devlet gibi gevşek davranmadı, ilk ayaklanmaları söndürdü ve bu tehlikeyi atlatmağa muvaffak oldu.

İkinci Rayhtan Üçüncü Rayha.

Vaymar kanunu esasisine hürriyet ihtilalinin getirdiği anarşileri karşılayacak hükümler konmadığı için, sınıf ihtilalinin bu geniş hürriyet yolundan istifade ederek aldığı genişleme ve ayaklanma hareketlerini, alman devleti, kuvvetli tedbirlerle karşılamıyordu. Binaenaleyh büyük savaştan yenilmiş bir devlet olarak çıkan, parlamantarizmin ızdırabını çekmiş, kötülüklerini görmüş, savaş sonunda en acı tecrübeler geçirmiş olan Almanya, harbden sonra bunları çabucak unuttu ve ibret almadı, cumuriyet idareli İkinci Rayh olarak kendi tarihinde yeni vaziyetini alırken, devleti anarşilerden koruyacak kanun tedbirlerini ihmal etmiş oldu. Vaymar kanunu esasisi, Almanyanın umumî yaşayışında temelli bir istikrar temin edemedi.

Öte taraftan harb sonrası Almanyası, mağlubiyetin yüklettiği çok ağır yükler yüzünden müstakil ve şerefli bir devlet olmak haklarından mahrum bir halde hayata çıkıyordu. Nihayet bütün eski derdler tepti, İkinci Rayhın bir çok güçlükler karşısında, ulusa hayat imkânlarını verici tedbirler aramak yolundaki uğraşmalarına rağmen, asıl ana yaralar durmadan işliyordu. İkinci Rayh, İmperator Wilhelmin özel nüfuzunun ve Prusya disiplininin başa çıkamadığı mücadele unsurlarını karşısında buluyordu. Nasyonal sosyalizmin iktidar mevkiine geçmesine kadar sınıf ihtilalinin, parlamantarizmin tahribatı sürdü gitti ve her türlü dağıtıcı cereyanlar bu hava içidde beslendi. Nihayet sınıf ihtilali ile bunun reaksiyonu olan fikirler karşılıklı iki cebhe halinde kendini gösterdi. Nasyonal sosyalistler iktidar mevkiini almadan, Almanyada komünist fırkasına rey verenlerin sayısı o kadar fazla idi ki, bunu iyice anlatmak için şu küçük mukayeseyi yapmak lâzımdır:

Bugünkü Sovyet Rusya, sosyalist bir devlettir, idealist şefler elindedir. Nüfusu Almanyanın iki buçuk mislinden fazladır. İşte böyle bir memlekette komünist fırkasına kayıtlı üyelerin yekûnu, Almanyada nasyonal sosyalizm iktidar mevkiine geçmezden önceki seçimde komünist fırkaya rey vermiş olanların

yekûnundan daha azdı. Komünistlerle aynı doktrinleri güden sosyal demokrat fırkasının aldığı reylerin yekûnu da düşünülürse, bu miktar göz karartacak bir dereceyi buluyordu. Eğer en son seçimde Hitlerin nasyonal sosyalist fırkası, komünist ve sosyal demokrat fırkalarının aldıkları reylerin yekûnundan biraz fazla rey almamış olsaydı; sınıf ihtilali, Almanyada, demokrasi yollarından iktidar mevkiine geçiyordu. Fakat Almanyada sınıf ihtilali fikri büyük savaşın bitiminde, sade sokaklarda değil, bu suretle bütün devletin politika hayatında sarsıcı bir şekilde kendini gösterince, bunun reaksiyonu olan nasyonal sosyalizm, Hitlerin önderlik ettiği parti, iktidar mevkiine kanla değil, ekseriyetle geçiyor. Bu parti Üçüncü Rayhın temellerini atarken, baştanberi karışıklık yapan unsurları ve Vaymar kanunu esasisi meticelerini gözönünde tutuyor. Kendisinin can ve baş düşmanı olan sınıf ihtilali partilerini ve liberal devlet tipinin icabından olan diğer bütün siyasal partileri dağıtıyor. Bu suretle Almanyada da İtalyadaki gibi, sınıf ihtilaline karşı reaksiyoner olan ve fakat alman hususiyetlerine göre inkişaf eden otoriter bir devlet kuruluyor.

Macaristanda da sınıf ihtilali teşebbüsü

Harb sonu kargaşalıklarından faydalanarak sınıf ihtilalini ileri götürme teşebbüsü, diğer bazı memleketlerde de görülüyor. Macaristandaki Belakun hareketi buna misaldir. O zaman Macar devleti bu hareketi bertaraf etmeğe muvaffak olmuştur.

Gene taklidcilik

Burada bir küçük duruş yapacağız : Size hürriyet inkılabının getirdiği parlamanter ve demokratik mefhumların, doğdukları dünya parçasından yakın mıntakalara geçici ve sirayet edici bir tesir taşıdıklarını söylemiştim. İnsanların meyillerindeki dünyanın bir tarafında geçmiş olan vakaları benimsemek ve taklid etmek hissi, nasıl ingiliz ve fransız ihtilallerinin neti-

celerini aynen kopye etmeğe sevketmiş ise, sınıf ihtilali ve aksülamelleri için de böyle oluyor.

İlk ana ihtilal tipi olan hürriyet inkılabı nasıl bir çok memleketlerde kendi muhitlerine uygun tashihler ve değişiklikler yapılmadan kabul edilmiş ve bunun neticesinde sarsıntılar yapmış ise, sosyalizm de bir çok yerlerde tatbik kıymeti ve değeri gözetilmeden kopye edilmiştir.

Hürriyet inkılabının körükörüne taklidi onu taklid eden devletler için ne derece yıkıcı oldu ise, sosyalizmin, sınıf ihtilalinin taklidi de, taklidci devletler için böyle yıkıcı olmuştur ve olmaktadır.

Hürriyet ve sınıf ihtilali hareketleri nasıl bunların doğduğu memleketlerden komşularına sirayet eylemişse, otoriter devlet kurmak fikri de sirayet ediyor ve bu tip de kopye ve taklid edilmek devresine giriyor.

Sınıf ihtilalinin bir aksülameli diyebileceğimiz sezarizmde, yani halka, ulusa ait bütün başka kıymetleri körleterek tek şefin idaresinde birbirlerine benzerlik arzeden vasıflarla yeni şekiller türüyor. İç mefhumlarda benzerlikten başka, bir renkli gömlek, bir tarzda selam bir sesle karşılama bu gidişlerin dış benzerlikleri oluyor.

Bütün bunları öven zihniyete memleketimizde de rastlayorz. Buna karşı şunu hatırlatmak isterim ; nasıl ki hürriyet inkılabında ve sınıf ihtilalinde taklidciler zarar görmüşseler, yeni gidişlerin mukallidleri de aynı akibete mahkûm olacaklardır.

Bir yola gidenlerin bir görünmeleri iyi olabilir ; fakat ulusun üzerine uyma noktası üstünde çok ve derin duygulu olmadan, başka sosyal zeminlerde doğmuş fikirleri hafiflikle benimsemek, her zaman her yerde felaketler getirmiştir. Kendimizi düşününce, bizim, bizde doğan ve bizden olan yaşama ve siyasa yollarımız vardır.

Fransistler

Fransa da bu gün iç bakımdan ıztırablar çekiyor. Orada-

ki hürriyet taassübuna ve orada her kesin fenalıkları görmek, söyleyebilmek vaziyetinde olmasına rağmen, bununla fenalıkların önüne geçmek temin olunamıyor. Bildiğiniz büyük iskan-dallar Fransada da oluyor. Bunların çok serbest neşir vasıtalarına geçmesi ve parlamento kürsülerinde söylenmesi imkânı olduğu halde, bütün bu mürakabe vasıtalarına rağmen, parlaman-tarist devlet kendinden beklenen bu faydayı da temin edemiyor. Öte taraftan Fransada devlet idaresinde istikrarı temin edici hükümet de kurulamıyor. Fransızlar bundan şikâyetcidir. Görüşleri ileri fransız devlet adamları arasında bu sebeblerle otorite devletine doğru meyiller belirmiştir. Bir yandan da, kısmen de taklidcilik yüzünden Almanya ve İtalyadaki gibi faşizme, nasyonal sosyalizme çalan bir kurum yapıyor: Fransistler. Bir çok sabık muharibleri sinesine alan Fransistlerin bugün otuz, kırk bine varan üyesi vardır. Bunun üyeleri, İtalyanların kara, Almanların kahverengi gömlek giymeleri gibi fransızların kendi rengi olan mavi renkte gömlek giyiyorlar. Bu Fransist gurupu selamı, giyinişi ve hareketi itibarile faşist italyanlara ve hitlerci almanlara benzemekte ve memleketin içinde yayılmağa çalışmaktadır.

Büyük küçük başka devletlerde de buna benzer taklidci hareketlerin peşinde koşan gurublara rastgelinir. Hareketlerdeki benzerlik insan ruhlarındaki taklid duygusunun bir neticesidir.

Dünyanın her yerindeki ön, parlak fikirleri, kaba taklid şeklinde değil, kendi ulusunun hususiyetlerine uygun bir şekilde almak, ulusun sade menfaati iktizasından değil, aynı zamanda insanlık vazifesidir de.

Sınıf ihtilali karşısında bizim vaziyetimiz

Sınıf ihtilalini, sınıf ihtilalinin aksülameli olan tipleri söyledikten sonra, bunlar üstüne bizim rejimimizdeki noktai nazarları da kısaca anlatmak isterim :

Türkiye Cumhuriyeti halkçı bir varlıktır. Türkiye Cumhuri-

yetinin güttüğü ana politika çizgilerinden halkçılığı ilk söylememin sebebi, sınıf ihtilali karşısında bizim vaziyetimizin ne olduğunu göstermek içindir. Diğer vasıflar sırası geldikçe yerli yerinde karşılaştırılıp söylenecektir. Biz halkçıyız, halkçı demek, ulus içinde hiç bir imtiyaz ve üstünlük tanımayan ve her ferdini öteki kadar hak ve şeref sahibi sayan, ekonomik alanda birini ötekine, işçiyi patrona, patronu işçiye mahkûm edecek, müstehliki müstahsılın eline düşürecek vaziyetlere müsaade etmiyen bir varlık demektir. Bu varlık, bütün bu unsurları müsavi hakda ve şerefde bir halk yığını tanır, aralarında bir takım farklar varsa bunu hayatın icabı, iş bölümünün bir zarureti sayar. Halkçı zihniyet, ulusu birbirinden ayrılmaz bir bütün olarak kabul eder. Onun içinde herhangi bir zümreyi kendisinden başkalarına karşı üstün olmak iddiasile hareket ettirmez. Çünkü böyle bir hareket yolu, ulus denen büyük varlığının cüzlerini sade anlayışta değil, yaşayışta da birbirlerine karşı nefret duygularile ayırır ve birbirleriyle boğuşmağa sevkeder.

Bizim halkçı vassımız sınıf mücadelesini yaratan doktrinlerin tamamı tamamına zıddındır. Sınıf mücadelesini anlatırken görmüştük ki, o hangi yurdun, hangi sınırın içinde olursa olsun proletarya hareketinin mensubları arasında birlik olduğunu kabul eder, onun dışında olanları düşman sayar. Bizim tanıdığımız mücadele ulusun bütün kuvvetlerini, ona, dışardan saldıranlara karşı kullanmaktır. Yoksa ulusun içerisinde herhangi bir sınıf ve meslek farkı gözeterek birini ötekine kırdırmak bizim prensiblerimize uymaz.

Türk inkılabı, tesirleri bakımından evrenseldir

Türk inkılabının, ona kıymet vermek bakımından herkesin anlaması lazım gelen bir hususiyetini de tebarüz ettirmek gerektir :

Türk inkılabı dünyanın bir köşesinde kendi kendine olup bitiveren bir hadise değildir.

Bu inkilab, ulusal, siyasal ve ekonomik yaşayışın derinliklerinde ve bütün dünya arayıcı ve okuyucularının üzerinde durması gereken, bir büyük hadisedir. Türk inkilabı, tesirleri kendi doğduğu yeryüzü köşesine mahsur kalacak bir vaka değildir. Bunu bir kısa cümle ile ifade edebiliriz: Türk inkilabı evrenseldir.

Şimdi bir kaç yönden bu sözüme inandırıcı örnekler vereyim: Önce coğrafya bakımından evrenseldir; bizim inkilabımız bugün Türkiyenin bulunduğu coğrafya parçasında değil de Cenub Afrikasında veya İskandinavya'da olsaydı, bu inkilabın verdiği neticeler, dünyanın yaşayış ve anlayışı üzerinde bugün yapmakta olduğu büyük tesiri yapamazdı. Yani bu inkilabın gelip geçtiği yerin coğrafya noktasından yeryüzünün şimdi bulunduğumuz parçasında oluşu, ona yüksek ehemmiyeti verdiren bir sebebdir.

İkinci sebep şudur: Bu inkilabı yapan ulusun tarihin bütün derinliklerinden akıp gelen yüce kıymeti gözden geçirilirse, bu da inkilabımıza ayrı ve hususî bir değer verir. Bu inkilab coğrafya bakımından söylediğim vaziyeti haiz bu noktada bulunsaydı da, bunu yapan ulus bizden başka bir millet olsaydı, bu inkilabın o kadar yüksek bir ehemmiyeti olmazdı.

Türk inkilabını evrensel yapan ve ona bu hakkı verdiren sebeplerden üçüncüsü de; bunun doğuş, kuruluş ve yaşayış zamanının dünyanın müstesna vaziyetine rastlayışdır. Türk inkilabı daha çok önce olsaydı, onun tesirleri bu kadar hissedilmezdi.

Coğrafya vaziyeti, kan vaziyeti, nihayet harb sonrası hali bütün bunlar birbirine eklenerek, böyle bir tarih devresinde, böyle bir dünya parçasında, böyle bir ulusun, bu kadar düşkün bir yokluktan böyle üstün bir mevkie çıkması, yalnız edebiyat bakımından gözden geçirilemez. Bunun tesirleri maddî hayatın her yerinde duyulacaktır.

Bu hareket, yaşayışları geri olan başka insan yığınlarını uyandırıcı bir örnektir. Onlar türk inkilabının bugünkü doğuşuna bakarak, iyiye, doğruya, güzele ve haklıya doğru yol

alacaklar, karanlıklar içindeki hayatlarını bize bakarak aydınlatacaklardır.

Türk inkılabının batıya bakan yüzü de, doğudaki kadar evrenseldir. Türk inkılabı bu bakımlardan da ehemmiyetle kendisini duyuran bir hadise olmuştur. Bu inkılab, siyasal bakımdan, ekonomik bakımdan, hattâ din telakkisi bakımından batı için üzerinde dikkatle ve ibretle durulacak bir hareketler silsilesidir.

Bir kere ekonomik bakımından Türkiye, açık bir pazardı. Türkiye yalnız ilk maddeler yetiştirir, bir yıl alın teri dökerek çıkardığı ürünü ancak bir çıra ışığı, bir kuru ekmek karşılığında sanayi memleketlerine satardı. Sanayi memleketlerindeki işçi sınıfı dediğimiz şımarık, ne istediğini bilmez bir unsur olarak yaşayan tabaka, o zaman Türk köylüsünün tahayyül bile edemediği bir refah içinde idi. Şimdi Avrupada, Amerikada bütün sanayi memleketlerinde, açlık selleri halinde sokakları dolduran milyonlar ; Osmanlı imperatorluğundan, ona benzer geri memleketlerden yok bahasına aldıkları ham maddeyi makina ile işledikten sonra kat kat pahalı olarak gene o uluslara satan yurdların işçileri idi. İnkılab Türkiyesi bugün ham maddeyi sifıra satan ve sattığı ürün basit bir mekanizmadan geçirildikten sonra, onu, yüz misli fiata alan bir memleket olmaktan çıkıyor, ihtiyaçlarını kendi yapan bir sanayi memleketi haline giriyor.

Bu giriş, bir defa batıdaki istismarcı insanların kazancına ketvuran bir harekettir.

Diğer taraftan da bunun kabil ve yapılabilir birşey olduğunu geri kalanlara gösteren bir örnektir.

Arkadaşlar, Türkiye, acunun batı ve doğu âlemleri arasında en kısa kara ve hava yoludur. Osmanlı iperatorluğunun bu topraklarda zavallı, aciz ve ne olduğu bile belirsiz bir halde yaşaması bu topraklar için batı âleminde her gün bin bir emele zemin hazırlardı. Halbuki dirilmiş, şerefini ve kuvvetini isbat etmiş bir Türkiyenin bu topraklarda doğuşu, onları hakikata temas ettikçe müteessir eden bir hadisedir. Türk inkı-

labı bugün siyasal, ekonomik, sosyal mefhumlar bakımından acunun en ileri hareketi içindedir. Türk inkılabının politik mefhumları, edebiyat olarak da, realite olarak da, bizden önce gelen inkılabların en üstün olanıdır. Onda kopye yoktur, Türkiye kendi bünyesine en uygun olan esasları almıştır.

Kendi inandığı ışıklara giden adamların gittiği yoldan en ileri, en aydınlık istikamete gitmekteyiz.

B E Ő İ N C İ D E R S

SIYASAL PARTİLER

Bu dersimizde siyasal partileri gözden geçireceğiz. Fakat bundan önce insan yaşayışının siyasal partiler halinde toplanmadan evvelki vaziyeti hakkında bir az izahat vereceğim.

Genç arkadaşlarım geçen derslerden biliyorlar ki, telkin edeceğim şeyleri ilk önce müncered olarak, genel bakımdan söylüyor, ondan sonra da bize aid şeyleri anlatmaga geçiyorum. Burada da bu metoda sadık kalacağım.

Siyasal partilerden önce

Eski devirlerde bir takım insan yığınları derebeyler tarafından feodal şartlar altında idare ediliyordu. Bu, ibtidaî devlet şekli idi. İbtidaî devlet insanların mağara hayatından ve kendi evlerinin emniyetini bizzat koruma devrinden çıkmasından sonra kuruluyor. Bu küçük devletler birbirleriyle daimî mücadele halindedirler. Bunlar birbirlerini yemekte ve şuurulu bir hareket neticesi değil, bu yiyiş neticesi olarak, birbirlerine girmekte ve büyümektedirler. Bu giriş ve yiyiş hareketi zamanla büyük devletlerin kurulmasını intac ediyor. Ve yavaş yavaş başlarında bir hanedana mensub bir baş bulunan devletlerin kurulması devri geliyor. Bu büyücek absöl devletler, insanları idare noktasından, ibtidaî devletlere bakılınca daha ileri bir çehre göstermekle beraber, genel gidiş derebeylik devrindeki feodal devlet tipinin gidişinden ayrılamıyor. Çünkü bunların başındakiler, feodal devletler zamanındaki mutlak hakimiyetlerini daha şümüllü, daha köklü olarak devam ettiriyorlar. Devletin başında absöl bir hükümdar vardır.

Onun kafasından ne çıkarsa ulus onu kabul etmek mecburiyetindedir. Bu başlar insan yığınlarının hayatını kendi düşüncülerine göre tanzim ederler. İşte bu sebeble devletlerin sathları büyümüş, hacimleri genişlemiş, içindeki insan yığınları çoğalmış olmakla beraber, bunların tipi gene feodal devlet tipidir.

O devirlerde siyasa, tabii, halkın işi değildir. İdare edilene mensub insan yığınları içinde ne bir topluluğun, ne de tek bir adamın devletin siyasasını şu veya bu yöne götürücü hiç bir çalışması yoktur.

Hürriyet ihtilalinden sonra

İnsanların yaşayışı işte böyle bir halde iken — size ilk derslerde anlattığım ihtilal tiplerinden — hürriyet ihtilali gelip çattıyor. Yalnız başta bulunanların hakim olması devri tarihe karışıyor. Gerçi insan yığınları şimdiki devletlerin hepsinde kendilerini doğrudan doğruya ve bizzat idare etmek mevkiine geçmemiş olmamakla beraber, halk mümessilleri olan politikacılar, baştakilerin nüfuzuna müdahale ediyorlar. Mesul hükümet devri geliyor. Bu hükümetin kovaladığı siyasa halk mümessillerinin istediğine uymazsa bu hükümet onlar tarafından düşürülüyor. İşte hürriyet ihtilali devrinde halkın bu suretle devlet idaresine sözünü geçirmesi zamanı geldikten sonradır ki, siyasal parti dünyaya doğuyor. Siyasal partilerin devlet idarelerinde fikirlerini yürütmeleri insanlık tarihinde siyasal çalışma devrini, parlamento devrini açıyor. Parlamento devrinde siyasal partiler çoğalıyor. Bunların dünyadaki ehemmiyet ve mahiyeti göze çarpıcı bir genişlik alıyor.

Liberal devlet tipi

Size feodal devlet tipinden bahsettim. Şimdi de hatırlınızda kalması lazım ve faydalı olan bir tasnifi söyleyelim:

Feodal devlet tipi insanların teklikten çıkıp yığın haline

geldikleri, ilk müşterek yaşayış haline girdikleri ve tek insanların peşinde de olsa müşterek mukadderata bağlandıkları zaman başlıyor. Bu geçiş devresi sonunda birbirinden şekil ve hacimden başka esaslı farkı olmıyan feodalizmden monarşiye ve absolütizme inkılab eden devlet şekli, hürriyet ihtilali devri ile liberal devlet tipine çevriliyor. Liberal devlet tipi bir müddet sonra bir çok bakımlardan tefessüh ediyor. Bu tipin devlet işlerini kurucu ve işletici kıymeti azalıp bozuluyor. Gerek liberal ekonomik hayattaki düzensizlikten, gerek liberal devletin iç hayatındaki anarşik vaziyetten ve devlet işlerini yürütemeyecek derecede bozulmasından dolayı, liberal devlet tipi aleyhinde yer yer reaksiyonlar husule geliyor.

Bu reaksiyonların diktatörlük şekillerini, ona dokunacağımız zamana bırakıp bozulan liberal devlet yerine bizde kurulan devletin (Ulusal bir devlet tipi) olduğunu söylemek lazımdır.

Liberal tip, hepsi bir tarafa çeken politikacıların kaynaşması ise; ulusal devlet, bir yurdda yaşayanların, ulusun kuvvet ve kıymetlerini bir araya toplıyarak müşterek faydalar üstünde birleşmesidir.

İlk devletlerin dar vazifeleri

Türlü devlet tiplerinin böyle kısaca anlatılışından sonra, devlet işlerinin ilk dar çerçevesinden çıkarak nasıl genişlediğini ve büyük ulus hacmini aldığını tedkike geçiyoruz :

Devlet işleri ta feodalite devrindenberi, dış sıyaya, askerlik, iç emniyet ve para işlerine inhisar ediyordu. İlk insan cemiyyetlerinde devlet vazifesi olarak yalnız bunları görüyoruz. Feodal devletin dış siyasasında ekseriya en mühim amil, başındakilerin istila kaprisi, yağma hırsı idi. Bazen baştakiler bir mektubun bir cümlesinden kızarak kendi uluslarını diğer bir ulus üzerine saldırtmaktan çekinmezlerdi. Hanedanlar arasında kız alıp verme, en ağır ulus ihtilaflarını halle vesile teşkil ederdi. Aile yakınlığı iki devlet arasındaki poli-

tıkada esaslı amil olurdu. Bugünkü hanedan devletlerinde de, bu anenenin döküntülerine rastlarız.

Feodal devlette askerlik işi basit idi. Zorla veya para ile toplanmış askerleri muharebeye gönderirlerdi. Askerin muvafakiyeti için esaslı bir amil olan hazırlanma ve esaslı malzeme bulundurma, böyle devletlerde tatbik olunan bir usul değildi. Lüzum hasıl olunca yurdun her tarafından asker, malzeme ve vesait tedarik olunur ve icab eden yere gönderilirdi. Askerin başına zabıt ve kumandan olarak becerikliği ile göze dokunmuş olan veya baştakilere akrabalıkla bağlı bulunan insanlar geçirilirdi.

Devlet iniç korunması, sarayın yahut otağın muhafazası ve zorla asker toplamak için elde tutulan bir takım gözleri ve karınları doyurulmuş, eli kamçılı kuvvetlere dayanırdı. Yurddaşın ve yurddaş haklarının korunması bile devlet işi sayılmazdı.

Maliye telakkisi ve para siyasası ise, idare ve asker masrafını karşılamak, sarayı beslemek üzere baştakinin münasib göreceği halk tabakalarından, verim ve tahammül kabiliyeti hiç hesaba katılmadan vergi toplamaktan ibaretti. Çok defa yurddaşların malları zabıt ve musadere olunurdu. Toplanan paraları harcamak için hiç bir usul yoktu, paralar sarayın arzusuna göre sarfolunurdu.

Feodal rejimin ruhunu taşıyan dinasti (hanedan) devletlerinin hacımlarının büyümesine rağmen, çalışmaları dış siyasa, iç ve dış korunma ile maliye işlerinin ötesine geçmedi. Yalnız vazifeler bir az daha şumullendirildi, işler bir az nizamlaştırıldı. Hürriyet inkılabının devlet şekline tesirine kadar bu hal böylece devam etti.

Siyasal partilerin doğuşu

Devletin vazifeleri, hürriyet ihtilalinden sonraki devirlerde genişlemeye yüz tuttu: Okuma, bayındırlık, sağlık, sosyal yardım gibi vazifeler yavaş yavaş devlet işleri arasına alındı. Devlet işi gitgide pek çok tecrübe ve emek ister oldu.

Devlet idaresinde biribirinden ayrı, türlü fikirler taşıyan insanlar arasında bir görüşlü olanların bir araya gelmesinden siyasal partiler doğuyor. Daha sonra siyasal partilerin programları, devlet vazifeleri arasına giren bir çok işleri nizamlatmak, onlara hareket noktaları bulmak bakımından genişletiliyor. Bu hülasadan sonra partilerin tarifine, program ve çalışmalarını üzerindeki telakkilerine geçeceğim.

Siyasal partinin tarifi

Siyasal parti, bir devlet içinde bütün ulusal işlerin ana çizgileri ve yürütme şekilleri üzerinde, birbirlerine inananların ve dayananların, bir ve beraber düşündüklerini tatbik için vücade getirdikleri birliktir.

Bir siyasal partiye girmek, o partinin ana fikirlerine inandı ve bunları tatbik ediş yolunda beraberlik için namus sözü vermektir. Bir partinin içinde teferrüata ait çalışmalar üzerinde bir takım düşünüş başkalıkları ve çatışmalar da olsa, bu sebeb, bir ayrılık doğurmaktan uzak kalmalıdır. Siyasal partilere baş bağıyanların karşılıklı feragatleri ve uzlaşma duyguları, bütün bu küçük anlaşmazlıkları ortadan kaldırmalıdır. Günün çeşidli meseleleri üzerinde, ileriye sirayet ettirilen ayrılıklar doğar ve devam ederse, partinin amacına kısa yoldan varmasına imkân kalmaz.

Siyasal parti programları

İnsanlar, inanma neticesinde siyasal parti halinde birleşince, aralarında, öz fikirlerin ana çizgileri üzerinde bir mukavele yapmış sayılırlar. Bu mukavele, partinin programıdır.

Bir siyasal parti programını yapmak demek, bir veya birkaç insanın bir gün bir masa başında oturup devlet işlerinin gidişinde hangi yolun münasib olacağına dair bir şey kaleme almaları, bir eser vücade getirmeleri, bir kitab yazmaları demek değildir. Böyle bir eserin hiç bir değeri yoktur. Bu nevi pro-

gramlar bir çok yerlerde görülmüştür. Fakat böyle programlarla yapılan partiler, daha hayata doğmadan göçüp giderler.

İleri bir siyasal parti programının, onu kuran insanların içinde buldukları muhitin, bütün siyasal, sosyal ve ekonomik şartlarını göz önüne alarak, bu ihtiyaçları karşılayacak ve amelî kıymet bakımından hayata uyacak bir değeri olmalıdır. Bunun da en iyi yolu, hadiseler içinde birbirlerini tanımış, birbirlerine inanmış ve bağlanmış, memleket işlerinde pişmiş ve bu yolda müşterek kararlara varmış, müşterek mesuliyetler ve zorluklar altında güçlülere göğüs germiş insanların düşünce ve kararlarını bir araya toplamalarıdır.

Programlara büyük hacimler vermek ekseriya âdet olmuştur. Halbuki en açık ve kısa olan programlar, en özlü ve değerli olanlardır.

Yurddaş, namus sözüyle bağlanacağı bir siyasal partiye girmezden önce, partiyi kuranların yalnız şereflerine ve bilgi değerlerine değil, onların bir cüzü buldukları sosyal heyetin içinde nasıl doğup yetişmiş ve sözlerini yapma haline getirirken ne kadar dürüst kalmış olmalarına dikkat etmelidir.

Bu bakımdan Cumhuriyet Halk Partisi programı, yıkılan osmanlı imparatorluğunun enkazı içinde yeni ve yüce bir varlık olarak doğan yeni Türkiye devletinin kurulması hadiselerinin yuğurduğu prensiblerle hayata çıkmıştır.

Cumhuriyet Halk Partisi programının kökleri yeni devletin doğuş vakaları içinde beslenerek iş ve eser halinde bir realite olduktan sonra, geçmişi ve geleceği kavrayan prensibler olarak yazılmıştır.

Şef

Siyasal parti hayatında bilhassa üzerinde durulmağa lâyık başlıca bir unsur, şeftir. Şef bir siyasal partinin bütün ana düşüncelerini, iradesini, yapış kuvvetini ve şerefini temsil eder. Şef, kendi ruhunda beslediği heyecan ve hararetle partisini ve muhitini ısıtır, aydınlatır. Bütün etrafını kendine ve birbirle-

rine içten gelen bağlarla sararak, doğruladığı amaca ilerletir. Ordular için şefin kıymeti barizdir. Fakat şef nüfuzu olmaksızın hiç bir toplulukta dirlik, düzenlik ve güler yüzlülük olmaz. Üç kişilik bir aileyi göz önüne alınız; eğer bir aile bile bir baştan, sözünü geçirir bir büyükten mahrum ise, aralarında dirlik olmaz ve aile işleri ileri gitmez. Eğer bir siyasal partinin de hakikî şefi yoksa, o partinin bugünkü politika hayatındaki büyük güçlüklerle göğüs germesine imkân yoktur. İçinde yaşadığımız devirde içe ve dışa bakışla siyasal hayat o kadar çeşidli olmuştur ki, her gün nereden doğacağı ve ne tesirler yapacağı belli olmıyan hadiselerle karşı her ulusal varlık, daima bir, beraber ve hazırlıklı bulunmak mecburiyetindedir.

Ulusal şef

Burada bir parti şefi yolundan girerek *ulusal şef* mevzuuna dokunuyoruz.

Biz, şefi anlamak yolunda en bahtiyar milletiz. Ulusca içinde piştiğimiz büyük hadiseler, şef kıymetini ölçmek ve anlamak hususunda bir çok milletlerin ve bir çok nesillerin görmediği örneklerle doludur.

Yaşadığımız günlerin şef telakkisi üstünde bizim bakışımız ve bizim inanımızla yanlış olan bir nokta vardır, sırası gelmişken bunu da söylemek isterim :

Şefe verilecek değer telakkisinde, zamanımızın olgun muhitleri, az çok farklarla, bir düşünürler. Fakat bunun yanında ya şefin rolünü küçülten anarşik düşüncelere veya medenî ve değerli inanların bilgilerini, tecrübelerini, zekâlarını hiçe indiren ve şefi zamanımız telakkisine uymıyan yapma bir büyültüşle peygamberleştiren fikirlere rastlarız. İkisi de yanlış olan bu akışın ortasında hakikate uyan nokta, bizim şef telakkimizin ifadesidir. Şef, dediğim gibi bütün ısıtıcı, besleyici, alıp götürücü vasıflarile baştır. Fakat onunla birlikte giden ve beraber inanan varlıkların yekûnunu, bir *sürü* telakki etmek hatadır.

Şefin onuru da, değeri gibi üstün olmalıdır. Hiç bir kıymet taşımayan ve sürü farzedilen yığınların başında olmayı onur tanıyan bir şef telakkisi, yeni Türkiyenin anlayışında yer almamıştır.

Ne mutlu o ulusa ki, yeryüzünün bugünkü karma karışık şartlar içinde, çıkar bir yol ararken, kendi evladları içinden; her türlü değer, ahlâk, irade, cesaret ve kültür bakımından en yükseğini şef olarak başında görmek bahtiyarlığı içindedir.

Dersimizin mevzuu bir takım külçeleşmiş kuru kaideleri veya kitaplarda satırlaşmış tarih hadiselerini tekrarlamak değildir. Şef bahsini hayatın içindeki tesirleri ile ve hayata uyan manalarile anlamak için, bahsin toplayıcı ve birleştirici tarafı üstünde de dursak yeridir. Tek tek adamlar, her birinin inancında ayrı ayrı üstünlük ve hayata uyarlık olsa da, toplu bir kıymet ifade etmezler. Tek insanın değeri ne olursa olsun, bugünün yüce ve zorlu işlerini başarma bakımından bu değerın verimi sıfırdır. Bugünkü yaşayışta, ulusca üstün olmak gerektir. Ulusca üstün olmak için, kafası ve yüreği işliyen insanların bir büyük ve ana inanışta birleşmiş ve beraber olmaları ve yüce bir şefin ışığı etrafında birleşmeleri ve sarılmaları şarttır. Bizim bugünkü anlayışımız, şef tanıyışımız ve gidişimiz bu sözlerde şekillenir.

ALTINCI DERS

SIYASAL PARTİLERİN ÇEŞİTLERİ

Bu dersimizde siyasal partilerin çeşitlerini görmeden önce devletlerin şekillenmesi üzerindeki konusmamızı biraz derinleştireceğiz. Bunun için yeryüzünün son devirdeki gidişi üzerinde bir az daha duracağız ki, politika mevzuumuzu geniş ölçüde kavrayabilelim :

Siyasal gidişin genel ilerleyiş ile bağılılığı

Baştanberi göttüğümüz yolu kovalayacağız. Siyasal gidişlerin, açılışların yeryüzünün teknik ilerleyişile sıkı münasebeti vardır.

On dokuzuncu yüzyılda bilginin fennin ve hayatta yükselişin nasıl hız aldığını görmüştük. Yirminci yüz yılın başlangıcında büyük savaş geldi çattı. Fakat bu hızlanış durmadı. Savaş sonunda bu hız arttı. Şimdi içinde bulunduğumuz devirde dünyanın gidişi çok yükselen bir hal arz ediyor. Bu yıllar içinde fen bilgileri genişlemekte ve derinleşmektedir.

Geçen yüzyılda ağır eşyayı kaldırma ölçüsü kilo idi. Bu gün hektotonlar devrindeyiz. Yüzlerce ton ağırlığındaki şeyleri kaldırmak için bir düğmeye basmak yetiyor.

Uzağı ve küçüğü görme vasıtaları, optik vasıtalar, en optimist insanların hayallerini aşacak kadar ileri gidiyor. Adese kutru dört beş metroya bulan teleskoplar, milyonlarca kilometre uzaklıktaki yıldızları tetkik ediyor. Küçüğü gören mikroskoplar hücrelerden mikronların cüzlerine geçiyor, mütalealarını onlar üzerine istinad ettiriyor.

Öbür tarafta sürat de hırsla ilerliyor. Yeryüzü savaşından

beş yıl önce, 1909 da Bleriot ilk defa Manşi uçak ile geçtiği zaman bu bir fevkaladelikti. Bugün okyanusları aşan postalar devrindeyiz. Sürat gökyüzünde yediyüz kilometroya doğru gidiyor, karada iki yüzü aştı, denizde yüz kilometroyu buldu.

Muharrrik kuvvet olarak buhardan sonra petrol ve benzinin makinede kullanılması ve patlayıcı motörler tatbikatı umulmaz neticeler verei. Hususî ikametgâhlar, ışık ve su dağıtılması, ısıtma ve yemek pişirme tertibatı ile bir küçük makine dairesi haline geldi. Laburatuvarlar, dünyanın kurucu ve tahrib edici bütün vasıtalarını yapmakta yarış ediyorlar. Bütün bu gelişen, genişliyen hayat içinde, devlet işleri de bu ölçüye uyarak hacimleniyor ve büyüyor.

Dinastik devletten ulusal devlete

Bir devletin yalnız şekli değil, kendi varlığı içinde bütün yaşayış da uluslaşıyor. Dinastik devlet [*] yerini ulusal devlete bırakıyor. Aynı ayrı menfaatler kovalıyarak ulusal birlik kuvvetini dağıtan ve her biri bir tarafa çeken bir çok dağılık partiler başındaki profesyonel politikacıların, hayatta yerleri ve rolleri kayboluyor.

Profesyonel politikadan ulusal politikaya

Politikada profesyonel siyasa, yerini ulusal siyasaya veriyor.

Profesyonel ordudan ulusal orduya

Dünyanın bu ilerlemesi esnasında profesyonel ordu da yerini ulusal orduya veriyor. Eskiden ordu, ulusunun bir çok içlerinden biri, bir nevi ihtisas istiyen bir iş, ulusun savaş yapar insanların heyeti umumiyesi telakki ediliyordu. Halbuki

[*] Dinastik devlet tabirini, ulusal hayatta hanedan nüfuz ve tesirlerinin yaşadığı devletler için kullanıyoruz.

yeryüzünün bütün fen, bilim, hareket ve hız işlerinin büyük hacim alış, nihayet bütün bu telakkilerin her meslekte kendisini göstermesi, bütün ulusu, bütün kıymet ve kuvvetlerle ordulaştırdı, yani orduları uluslaştırdı. Bir misal söyleyeyim; Fransa altı yedi yıl önce yaptığı bir kanunla, yaş ve cins farkı mevzu bahis olmaksızın, her Fransız askerdir, savaş patlayınca hepsi yurdu korumakla mükelleftir, diyerek çocuklarla ve kadınlarla bütün ulusu ordulaştırdı.

Türk kadını, içinde bulunduğumuz yıllar ve aylar içinde siyasanın içine girmiş olmasına rağmen, bu yurd vazifesini kadına yükleyen bir kanun olmadığı zamanda da; bu vazifeye koşmuş ve onu yiğitçe yapmıştır. Son yıllarda bu nevi kanunların başka devletlerde de tatbik şekillerini görüyoruz. Bundan sonraki savaşta bebekten ihtiyara kadar bütün yurddaşların yaş ve cins farkı olmaksızın yurd koruma işlerinde vazifelendirileceği muhakkaktır.

Profesyonel ekonomiden ulusal ekonomiye

Profesyonel ticaret de yerini ulusal ticarete bırakıyor. Bir yerde ulusal ticaret, yolunda gitmiyorsa, onun acı ve zararını, işi tek başına doğru ve eyi giden tek tüccar da duyuyor. İçinde yaşadığımız devirde bir ulusun ticareti bozursa, tediye muvazenesi düzgün değilse; paranın düşmesi yüzünden o yurdun içindeki tek vatandaşın da bütün serveti, bütün tasarrufu bir günde sıfıra inebiliyor.

İnsanların en basit hakkı olan, kazanma, çalışma işlerinde bile ferdleri başıboş bırakmak zamanının çoktan geçtiği bir devirdeyiz. Devlet, tanzimci elile ticarete müdahale hakkını almıştır. Dünyanın genel gidişi böyledir. Eğer patronsa işçi üzerinde, işçi ise patron üzerinde zarar verici bir tesir yapmasına müsaade etmeyecek bir devirde yaşıyoruz. Kazancı, makul kâr çizgisi içinde tutarak müstehliki korumak ve ulusu teşkil eden insanlar yığını bu şartlara uydurmak devletin vazifesi olmuştur.

Sade ticaret değil, bütün hacmi ile ekonomi de uluslaşıyor, bunu bir kaç misal ile göz önüne koyalım: Genel ekonomi çalışması, bizim içinde bulunduğumuz şartlara göre, büyük sanayiin, hattâ tek bir fabrikanın bile kurulup işlerinin yolunda gitmesi için, gümrük duvarı ile korunması lazım geliyor.

Uluslaşmanın hürriyet ve masuniyet mefhumlarına tesiri

Bütün bunlarla beraber, her şeyin genişleyip uluslaşmasından, mefhumlara, emniyet ve hürriyet telakkilerine de dokunmak gerektir. Bir insanın tek başına hür olması tam manasile mesud olmasını temin edemez. İçinde bulunduğumuz yeryüzünün genel politika devrinde, bir yurddaşın kendisini hürriyet, emniyet ve saadet içinde hissetmesinin sırrı, kendi ulusunun dünya içinde hür, mesud ve vaziyetinin emin olmasına bağlıdır. Bundan evvelki zamanlarda bir savaş sonunda bir yurdun elden çıkan parçasında kalanlardan varlığı, ticareti yolunda olanların o zamanki telakkilere göre, yabancı ellere geçen topraklar üzerinde gene mesud olmaları kabil sayılabilirdi.

Bugün, bir yurd ve ulus toptan ağlarken, onun içindeki hiç bir yurddaşın güler yüzlü olmasına imkân yoktur.

Ulusal parti

İşte bu manzara karşısında ve bu vaziyet içinde, bir takım zümre ve sınıfların kendi menfaatlerine uygun olarak öne sürmek isteyecekleri bir takım telakkilerden doğarak ulusun politika yaşayışında engeller ve muvaffakiyetsizlikler çıkarmak, dağınık, karışık partiler hayatının meydan alması ve devam etmesi; devletin bu kadar ihtisas, kıymet, güven, kafa, el ve gönül birliği istiyen çetin ve büyük işlerini zorlaştırmaktan, karıştırmaktan, tükezetmektен başka şeye yaramaz. Her şey uluslaşmış iken, parti da uluslaşmalıdır: Liberal devlet tipinin dağınık partileri yerine ulusun bütün isteklerine omuz vermiş,

bütün tehlikeleri göğüslemiş, yapanı ile, satanı ile, alanı ile, toprakta, fabrikada, laboratuvarında çalışanı ile, köyde ve kende yaşayanı ile, bütün halk yığınlarının ihtiyaçlarını duyup anlayarak çalışma sinesinde bunlara yer ve değer vermiş, ulusal bir partili idarenin muvaffak olacağı devirdeyiz. Bu devrin hayat ve muvaffakiyet şartlarına en uygun devlet şekli, bizim devletimizdir, ulusal devlettir. Ulusun bağrından doğan ve ulusun malı olan şekildir ki, ayakta duracaktır, muzaffer olmuştur ve muzaffer olacaktır. Bizim durumumuzla başka yerlerdeki tek parti fikirlerini ve tatbikatını karşılaştırma fırsatını ileri derslerde bulacağız.

Siyasal partilerin çeşidleri

Arkadaşlar, işte her şey bu genişlikte uluslaşırken, dünyadaki siyasal partilerin çeşidlerini ve darmadağınık halini göz önüne koymakla, onların devrimizin yaşama ihtiyacına uymadığını tebarüz ettirmiş olacağız. Bunun için de siyasal partilerin isim ve mahiyetlerine göre nasıl tatbik şekli aldıklarını gözden geçireceğiz.

Siyasal partilerin katagorileri

Siyasal partileri mütalaa için, onları katagorilere ayırmak doğru olur. Bunu yapmak için, siyasal partileri doğuran hadiseleri göz önüne almak lâzımdır. Bu, bizim yapacağımız sıra için esas teşkil edecektir.

Bilirsiniz ilk ihtilal, hürriyet ihtilalidir. Bu ihtilal ile, serbest düşünmek, yaşamak ve hareket etmek haklarını alan ve bu devrin getirdiği neticeleri yüreklerine basıp ona sadık olan insanlar, bu hakları kendilerine getiren hürriyet ihtilalini korumak istemişler, bu duyguyu taşıyanlar bir araya gelerek ilk siyasal toplulukları kurmuşlardır.

Bu alanda kurulan ilk partiler, liberal, demokrat, radikal ve cumuriyetçi partilerdir. Bunların hepsi hürriyet ve masuni-

yeti korumayı, hürriyet telakkilerini genişletmeği isterler. Hepsinin genel prensipleri halkın reyi ile hükümet kurmakta, onu mürakabe etmekte ve icabında cezalandırmakta toplanır, ufak prensiplerde ayırım noktaları ve tandansları vardır.

Radikaller ayrıca ve bilhassa vicdan hürriyeti noktasından ileriliği temin etmek isterler. Din tesirinin devlet yaşayışından uzaklaştırılmasını, her türlü ilerilik ve yenelik için kestirme ve kısa yolu ararlar. Radikal partiler cumuriyetçi tiptir.

Cumuriyetçi partilerin, kral idaresi altında demokrat ve liberal olmağı yeter bulanlardan başka ve ileri olarak bariz vasıfları vardır; onlar hakikî demokrasiyi güderler, devletin başında bulunan ve her yerde az veya çok zarar getiren sarayı yıkarak devletin temsili selahiyet ve mesuliyetinin de halktan birine verilmesini mühim bir nokta olarak alırlar.

Liberalizm, hürriyet ve masuniyet

Liberal parti ve liberalizm üzerinde bir az daha duracağız. Sonra tekrar siyasal rejimimizi anlatırken, Cumuriyet Halk Partisi programını da tahlil ederken bu bahsi gene gözden geçireceğiz.

Bir defa liberal olmak, hür olmağı istemek demektir. Hürriyet üzerinde, onun takyidleri üzerinde, klasik pek çok şeyler söylenmiş ve yazılmıştır. Hürriyet, bir hürriyet selahiyetini kullanan yurddaşın, diğer bir yurddaşın aynı hürriyet sınırını geçmemesidir, denir. Bu tarif çok klasikleşmiştir. Hürriyetin doğru işler olması için bu meşhur tarif çok tekrarlanmıştır. Bu tarifi sırası gelmişken daha pratik ve daha içten anlaşılır bir anlamda tamamlamak için genişletmek iyi olur.

Hürriyetin getirdiği haklar içinde, hürriyet ile masuniyeti beraber almak lazımdır. İnsan tek başına değil, yığın içinde hürdür ve insan yalnız hür değil, aynı zamanda masundur da...

Hür olmak, aktif bir şeydir. Herkesin her şeyi yapabilmesidir. Fakat bir insan her şeyi yapabileceğini düşünürken, bu hareketin, kendisi gibi hür ve masun olan yurddaşına ya-

pacağı zarar tesirini de düşünmek mecburiyetindedir.

Masun olmak, pasif bir şeydir. Bu, bir yurddaşın tecavüzlerden korunur bir halde bulunmasıdır. Medenî cemiyette hür olmak mefhumu, aynı değerdeki masun olmak mefhumunun yanında yer alır ve mânâ alır. Haklarda *liberal* olma fikrinin, tamam ifadesi budur.

Bilhassa içinde bulunduğumuz devirde masun olması lazım gelenlerin yalnız insanlar sanılması yanlış bir görüş olur. İnsan hürdür, aynı zamanda masundur, masundur ama, insanların toplu buldukları teşekkül de, cemiyet de, devlet de masun olmalıdır. Yurddaşlar, aktif bir hak ve vasıf olan hürriyetlerini kullanırken yalnız başka yurddaşların değil, onların hepsinin ifadesi olan ulusun ve devletin de masun kalmasını göz önünde tutmak vazifesi karşısındadırlar. Bunun aksi, her varlığın başı olan ulusa ve devlete tecavüz olur ve anarşiler doğurur. Bugünkü anlamda hiç bir devlet buna göz yummaz. Bu tarifler, söz, yazı, basın ve hareket etme gibi, hürriyetin haklara ait kısmını toplar.

Ekonomik liberalizm

Liberalizmin üzerinde durulmaya değer öteki kısmı *ekonomik liberalizm* dir. Hürriyet insanlara çalışmada ve kazanmada serbest ve masun olmak neticesini de getirmiştir. Haklarda hürriyetin suistimali nasıl zararlı olmuşsa, çalışmada, ticarete, sanayide, kazançta serbest olma yolundangidenler de çalışırlar ve kazanırlarken, başka çalışanların, satın alanların, ham madde yetiştirenlerin haklarını tanımamışlar, istismara gitmişlerdir ; istismarcı mikyastaki kazançlarını cemiyete kabul ettirmek için çalışmada ve haklarda hür olmayı isteyenlerin nazari ve idealist düşüncelerinden istifade etmişlerdir. Ekonomik liberalizm, dünyanın intizamını bozacak ve az kazançlı insan yığınlarının yaşayışlarını tazyik edecek mahiyetten kurtulamamıştır. Ekonomi alanında devletin müdahalesini ve tanzimciliğini meşru kılan sebebler buradan geliyor. Yurddaşlar, hürriyet haklarını

kendi hesaplarına kullanırken başka yurddaşların masuniyetine hürmet etseydiler, devlet otoritesine kıymet verseydiler, insanlığın bugünkü derdlerinin yüzde ellisi olmazdı. Ekonomik liberalizmin kâr ihtirası, işçiyi, müstehliki ve müstahlısı ezmiyen bir ölçüde tutulsaydı, beşeriyetin bugünkü ıztıraclarının ve sınıf kavgalarının büyük bir kısmına mahal kalmazdı.

Mürteci partiler

Hürriyet ihtilalinin getirdiği cumuriyetçilik, demokrasi, hürriyet ve masuniyet fikirleri karşısında yer alan insanlar da, hürriyet devrinin siyasal çalışmalar için açtığı yollardan faydalanarak geri fikirler altında toplanmışlar, irtica partileri kurmuşlardır. Bunların en koyuları, kralcı partiler ve klerikal partilerdir. İnsanları, insanlık hakkı ve hürriyeti için ayaklandıran ana sebeplerin başında, sarayların ve kilisenin zulüm ve tahakkümünü görmüştük. Hürriyet ihtilalinin getirdiği neticelerden en tesirli darbeyi yiyen müesseseleri, hükümdar sarayları ve kiliseler ve bunların elele vermiş hali olan zulüm ve istismar karteli olarak ilk dersimizden hatırlarız. Bu mürteci partilerden klerikal olanlar, bilhassa lâyük prensibleri güden radikal partiler karşısında yer almışlardır. Fakat insanlık hak ve hürriyetleri tanımadan önce, dinciler ve kralcılar nasıl elele vermişlerse, liberal fikirlerin yaşadığı devirde doğan kralcı ve klerikal partiler de müsbet ve ileri fikirli partiler karşısında birbirini destekliyen irtica unsurları olmuşlardır.

Muhafazakârlar ve mutediller

Hürriyet ihtilalinin getirdiği liberal, demokrat, cumuriyetçi ve radikal partilerin karşısında bunların ifade ettikleri mefhumlara karşı kurulan reaksiyoner partiler vardır. Bunlar hemen, her yerde muhafazakârlar ve mutediller adını alırlar. Bunlar, bu adlar altında, ileri gitmenin hızını kesecek bir etek

cekiş, ileri gidişi zorlaştırış ve ileri gidenlerin önüne birden göze batmıyan yumuşak maddelerden engeller koyucu rolünü yaparlar. Sözlerinde ve programlarında, ileri gidişin kendi ifadelerine göre zararlı sayılacak ölçüdeki hızını tadil gibi orta düşüncelilere hoş görünecek bir eda vardır. Hakikatte bunlar, uyanık olmıyanlara hoşça gelen bir dış görünüş içinde saklanmış, en zararlı mürtecilerdir.

İngiliz muhafazar partisini, adına rağmen bu tip içinde görmemeli, bilhassa ekonomik liberalizmin zararlarına karşı ortalama bir yoldan memleketinin ihtiyacına uygun bir tevazün yapan müstesna bir teşekkül olarak hatırlamalıyız. Fakat hayata yeni doğan, yeni inkilablar yapan memleketlerde, mutedil veya muhafazakâr maskesi altında kendi hüviyetlerini saklıyan ve en feci irticaları yapan partilere karşı çok uyanık olmak gerektir.

Sınıf ihtilali partileri

İkinci katagoriyi sınıf ihtilalinin getirdiği partiler teşkil eder. Bunlar sosyalist, komünist ve işçi partileridir. Bu partilerin prensiblerini sınıf ihtilali bahsinde gördük. Sınıf ihtilali fikirlerine kaçan sosyal demokrat partilerini de muhtelif partiler tipinde ayrıca mutalea edeceğiz. Bütün bu partiler, sınıf mücadelesine istinad ederek vücut bulmuş ve her türlü çalışma serbestliğine yol açan liberal devletin içinde genişleyip ilerlemişlerdir. Genel bakışla bu partiler, milliyetçi ve liberal partilerin karşılarında yeralırlar.

Din partileri

Arkadaşlar, üçüncü katagori siyasal partiler, klerikal zümreyi teşkil eden din partileridir. Dini, politika vasıtası olarak kullananlar, her çeşid ihtilalcilerin karşısında yeralmış ve onlarla mücadele etmişlerdir.

Hürriyet ihtilalinden sonra din taraftarları bu serbestlik

içinde dinin müdafaasını politika yolundan yapmayı muvafık görmüşler ve din partilerini kurmuşlardır.

Bilirsiniz, din bir sosyal teşekküldür; bu böyle olmakla beraber ilk doğduğu günden bugüne kadar, bütün dünyanın, siyasal hayatındaki tesirlerini, bir gün bile inkıtaa uğratmamıştır.

Din, gûya kendi köşesinde, huşuğ içinde kendi işlerini tanzim eder görünmekle beraber, her günkü faal tesir ve teşebbüsünü, içinde bulunduğu devrin en büyük siyasal çalışmalarında göstermiştir.

Daha önceleri, peygamberlik devirlerinde, din, devletin kendisi idi. Gerek feodal devlette, gerek onu takib eden hane-dan devletinde, din bizzat iş başında bulunmamışsa da, baştakilerle bir ve beraber olarak insanlık haklarına karşı, insanlık haklarını istismar ve tahrib edici yolda yürümüştür. Din, sarayların ve hükümdarların müttefiki idi, saraylar din şefle-rinden kuvvet ve nüfuz alırlar ve kendi kuvvetlerini de onların hizmetine arzederlerdi. Her iki taraf da kâr ve menfaatte birbirinin ortağı vaziyetinde idi.

Protestanlık

16 ıncı yüzyıldan biraz önce dünyanın rönesansa doğuşu devri açılmıştı. Bu esnada hıristiyanlıkta da bir açılış ve dü-zeliş devri geldi. Kendi inanları ile sarhoş ve istiğrak içinde çalışmış olan meşhur cezbeli alman papası Luther, o zamanki katolikliğin bilhassa âyin ve muamele kısımlardaki bayalığa karşı duyduğu nefreti ifade için protesto etti. Ve etrafına mühim insanlar topladı. Luther, bu hareketile katolik kilise-sinin dünya hareketleri içindeki düşkünlüğünü tadil etmeyi düşünüyordu. O, naslara sadık, hakikî bir hıristiyandı. Dini, dış gülünç şeklinden kurtararak sadeleştirmek istiyordu. Bir taraftan protestan kilisesi kurulurken, katoliklik bu vuruşun tesirile yıkılacak yerde, üstüne nefret çeken vaziyetleri dü-zeltti; kendisini kuvvetlendirdi ve hayata daha uyar bir şekle

soktu. Katoliklik, bütün güzel sanatları, insan ruhunda tesir yapacak bütün vasıtaları kendi emrinde teksif etti, kendini sevilir bir hale koymıya çalıştı. Bu suretle yapılan ıslahata, reform diyorlar.

Cizvitlik

Bu arada bir noktayı hatırlatacağım: Protestanlığın hıristiyanlığa yaptığı bu tesirin bir aksülameli olarak cizvitlik kolu kuruldu. Cizvitlik, bir siyasal parti olmamakla beraber, her yerde siyasa karışan insanlar üzerine tesir ederek, katolik dininin her muhitte tesirini korumak ve arttırmak yolunda, birbirine dayanan ve inananların vücuda getirdiği bir kurumdur. Din cebhesi karşısında ileri fikirleri yürütmek için radikallerin çarpışmasına rağmen, din kendi tesirini her yerde duyurmaktan geri kalmadı. İhtilallerden önce sarayların içerisinde nüfuzunu genişletmiş ve sonraları parlamentolar üzerinde de tesir yapmış olan din teşkilatı, yeni zamanın hürriyet cereyanları içinde partileşerek, din adları taşıyan partiler halinde siyasal teşekküller ortaya koydu. Bunun başlıca sebebi de, ihtilallerin getirdiği hürriyet havası içinde yaşayan ileri fikirlere sadık insanlar arasında idealizmin gevşemesidir.

Bir çok uyanık yerlerde, meselâ büyük savaşa girmediği için sarsılmamış olan Hollandada bile bugün din partilerinin tesirleri çok kuvvetlidir. Bugün orada devleti idare eden kuvvet doğrudan doğruya din partileridir. Bu misali size terakki yolunda en ileri gitmiş memleketlerde dahi insanların, dinin dünya işleri üzerindeki tesirlerinden yakalarını kurtaramadığını göstermesi itibarile ibret gözünüzü çekmek için veriyorum.

Milliyetçi partiler

Dördüncü katagori olarak milliyetçi partileri alacağız. Milliyetçi partiler, bütün beynelmilelci cereyanlara karşıdırlar,

onların zıddıdır. Hangi doktrinden gelirse gelsin, milliyetçi tip, beynelmilelci tipin karşısında yer alır. Bunlar sosyalizmin, komünizmin ve bu kokuya çalan bütün siyasal partilerin dışlarına karşı vaziyet alırlar. Milliyetçiliğe, milliyetçi Türkiye rejiminin, Cumhuriyet Halk Partisi programında nas haline gelmiş olan esaslarını tetkik ederken de temas edeceğiz. Fakat milliyetçi partilerden bahsederken bu yoldaki ana telakkiler üzerinde durmak gerektir. Tip olarak, sınır içi milliyetçiliği, ırk milliyetçiliği ve antisemit milliyetçilik vardır.

Sınır içi milliyetçiliği

Bugünkü Fransa, kendi sınırı içinde yaşayan ve kendi süjesi olan, "vatan ve namus,, parolasına uyan herkesi, kendi kolları arasına alır ve sarar. Bu öyle bir milliyetçiliktir ki, bunda geçmişe, kan yakınlığına ait hiç bir şey esas teşkil etmez. Günün sınırları içindekiler kimlerden mürekkebe ise, onlar ulusu teşkil eder. Meselâ, Fransanın bugünkü sınırı içinde—ana yurdu kastediyorum—yaşayan herkes fransızdır. Hakça ve şerefçe biri ötekenden üstün olmayan birer yurddaştır. Fransada milliyetçi parti diye bir milliyetperverlik teşekkülüne rastgelmezsiniz. Yukarıdaki tarif içinde birleşen fransızlar, yurddaş ve aynı zamanda *millet* olarak üç renkli bayrağın gölgesi altında yurdun her nimetinden istifade ederler ve yurdun hayatı mevzuubahs olduğu zaman, birden müdafaasına koşarlar.

Orada tarih telakkisi bakımından olduğu gibi, ırk ve kan bakımından da, ulusu teşkil eden bu cüzler arasında bir fark kabul edilemez. Fakat şunu unutmamalıdır ki, fransız milletinin bünyesinde bu mânâlarda bir mahiyet de yoktur. Onun için bugünkü Fransada, hangi kandan olduğu ve nereden geldiği aranılmaksızın yurda vazife bağını duyan her yurddaş fransızdır.

Bugünkü İsviçre, Fransaya nazaran bir bünye ayrılığı arzederse de, burada da sınır içi milliyetçiliği telakkisi hakimdir. Kantonların teşekkülü ve nüfusların nisbeti dolayısıyla bazı

kısımlarda aynı dille konuşanların bir tekâsüf arzettiği hakikattir. İsviçrede almanca, fransızca ve italyanca konuşanların hepsi bugün isviçrelidir, İsviçre milletindendirler. Burada da bir kan telakkisi yoktur. Bir sınır içinde yaşayan, müşterek hak ve müşterek şeref ve müşterek vazife sahibi, yurdsever insanların heyeti umumiyesi, İsviçre milletini teşkil etmektedir.

İrk ve kan milliyetçiliği

İrk ve kan milliyetçiliği, sınır dışı milliyetçiliğidir de... Sınır dışı milliyet telakkisinin, ırk milliyetçisi siyasal partilerin programlarında yer aldığı vardır. Bir ırk milliyetçisi, yaşanan yurdun sınırları dışında kalan, fakat kendi kanını taşıyan insanların, birbirleriyle kaynaşması ve bağlanması için sınırların aşılmasını ister; bu politika da, kendi kanından insanların kesafetle yaşadığı topraklar üzerinde siyasal haklar iddiasına kadar varır. Kesafet nisbeti çokluğu bulursa, o toprakların ana yurda ilhakını da ister. İçinde yaşadığımız devrin Almanyasını, bu bakımdan ırk milliyetçisi bir devlet olarak görüyoruz. Gene ırk milliyetçisi kendi sınırları içinde yaşayan ve kendi kanından olmıyan azlıkların yurd içinde aynı hak, aynı şeref ve hattâ kültür sahibi olmasını kabul otmez. Alman kanından olmıyan insanları alman ulusundan tanımamak Üçüncü Rayhı kuran Nasyonal Sosyalist Partisinin esas çizgilerindedir.

Antisemitlik

Yahudi aleyhtarlığı biraz da kan milliyetçiliğinden doğar; bugünkü alman sistemi içinde yahudi olmak müsavi hak ve şeref taşımamak için yeter bir sebeptir. Yahudileri yurd içindeki, kan ekseriyetini yapan ırkın dışında ve bu farkla müsavi hakka malik olmaması lazım gelen bir unsur olarak tanıyan daha başka yerler de vardır. Tabiidir ki, her akışın bir karşı akışı olarak, yahudi aleyhtarı ceryanlar da siyonist ceryanları doğurmuştur. Fakat bir başka bakışla da, yahudilik tesanü-

dünün ve yahudilerin, yaşadığı yurdlar içinde bütün başka yurddaşların üstünde kâr ve kazançta bir ve beraber oluşunun yaptığı vaziyeti, antisemit ceryanlara sebep gören ve gösterenler de çoktur.

Milliyetçi başka tipler

Milliyetçi tiplerden, yer yer klerikal nasyonalist, liberal nasyonalist ve frontist, revizyonist, ekalliyet nasyonalist partilerine rastlanır.

Klerikal nasyonalistler, ulusculuk anlayışına bağlı kalmakla beraber, klerikal fikirleri de güden kilise düşünceli insanların bir arada toplanmasından doğan teşekküllerdir. Bunlar ileri, ihtilalci ve radikal tiplere düşmandırlar.

Liberal nasyonalistler, hürriyet ihtilalinin getirdiği liberal anlayışların, haklarda serbest olmak yüzünden ziyade, bilhassa içinde yaşadığımız savaş sonu devrinde ekonomik liberalizm cebhesini ele alan, himayesiz serbest sanayi ve ticaret fikirlerini güden ve bununla beraber ulusculuk anlayışına sadık insanlardır.

Frontist nasyonalistlere gelince, esasen bir devlet içinde bulunan bütün yurddaşların, o devletin birbirinden ayrılmaz bir bütün halinde olmasını kanunlar teyid edip dururken, bugün bir az tuhaf olmakla beraber, Orta Avrupa partileri arasında frontist — yani başka bir devletin sınırı içine intikal gayesi güden — siyasal fikirlere ve kurumlara rastlanır,

Bu cereyana bir bakıma göre pasif kan ve kültür milliyetçiliği de diyebiliriz. Bunlar, içinde yaşadıkları yurdun çokluğunun veya çokluğa yakın olan kısmının kanından veya soyundan olmadıklarından, kendilerini onlardan ayrı tutarlar ve halkı, kendi kanlarından olan başka bir devlete iltihak etmek maksadını güderler. İçinde buldukları devletten ayrılmak, kendi başlarına istiklal alıp devletleşmek isteyen gurublar da vardır.

Revizyonculuktan bahsederken günün politikasını konuşacak değiliz. Siyasal partilerin tasnifi vazifesine devam için bu kısım üzerinde kısa duracağım:

Büyük savaş sonunda muahedelerle doğan yeni durum, bazı ulus parçaları için yeniden ilhak ve iltihak davaları doğurmuştur. Savaş sonu Orta Avrupasında bazı siyasal partiler programlarında bu davalar yer almıştır. Bunlar arasında bir yurd içinde toplu yaşayan ve menfaatlerini, iç bağlarını başka tarafa yakın görenler *azlık nasyonalist* partileri yapmışlardır.

YEDİNCİ DERS

MUHTELİT SİYASAL PARTİLER

Beşinci katagori olarak, muhtelit partileri gözden geçireceğiz. Bu partiler, şimdiye kadar gördüğümüz dört ana katagoriye mensub partilerden, birinin ötekisi ile birleşmesinden doğmuşlardır. Bu birleşmelerden çoğunun, biri ötekine ters prensibleri güden partiler arasında olması muhtelit partileri görürken dikkat edeceğimiz bir nokta olacaktır.

Sosyal demokratlar

Sosyal demokrat diye bir parti tipi, bilhassa Orta Avrupa da göze çarpar. Sosyal demokrat partiler, sosyalizmi kuvvetlendirmek, onun propagandalarını serbest hava içinde kolay ve geniş olarak yapmak ve sosyalistleri iktidar mevkiine getirmek isteyenlerin, demokrasinin serbest çalışma zemininden istifade için, bir taktik olarak, tatbik ettikleri bir siyasal parti tipidir. Sosyal demokrat kombinezonu içinde sosyalizm bakımından, bir sınıfın ötekilere tahakküm etmesi telakkisile, demokrasi bakımından hürriyet ihtilalinin getirdiği, herkes için serbestlik telakkisi vardır. Birbirine zıd olan bu iki cereyanın bir arada toplanışına dikkatle bakmak gerektir; çünkü bu iki cereyan yanyana yürüyemez. Sosyal demokrat tertibinde, sosyalizm mi demokrasyi, yoksa demokrasi mi sosyalizmi içinde eritmiştir, diye insan merak eder. Sizi uzun uzadıya işgal etmeden neticeyi söyleyim; bu kombinezon sosyalizmin, demokrasiden istifadeyi güden bir tertibinden başka bir şey değildir. Sosyal demokratlarda ana duygu, sosyalist duygusudur; sosyal demokratlıkta, sosyalizm, demokrasiyi avlamıştır. Eğer müsbet, menfi, terakkiperver, mürteci her cereyana açık olan demokrasi telakkisi uzun bir zaman devam etmeseydi; sosya-

lizim kısa zamanda hedefine varmak için proletarya diktatörlüğü üzerine devlet kuracak kadar genişliyemezdi.

Binaenaleyh sosyal demokratlar deyince, burada demokrasinin mahiyeti kaybolmuş olduğunu, sosyalizm ceryanlarının, demokrasiyi, kendi maksatlarında kullanmak için ellerine almış olduklarını göz önünde tutacağız.

Almanyada Hitlere karşı son seçimden önce yapılan harekette, komünistlerle sosyal demokratlar elele vermişlerdi.

Avusturyada son yıllar içinde bazı iç çarpışmaları olmuş ve bu arada Viyana Adliye sarayının yakılması neticelenen sokak ayaklanmaları esnasında, orada da komünistlerle sosyal demokratlar elele vermişlerdir.

Hıristiyan demokratlar

Hıristiyan demokratlar adile bazı memleketlerde siyasal partiler kurulmuştur. Size baştanberi anlattığım ana fikirleri hatırlayarak, hıristiyanlıkla demokrasinin bir araya gelmesinden vücut bulan bir partinin renk ve mahiyetini kendiliğünzden düşünebilirsiniz. Bununla beraber biraz izah yapalım :

Demokrasiyi ve demokrat partileri, hürriyet ihtilalinin neticesinde gelmiş olan varlıklar diye hatırlıyoruz. Hıristiyanlık, insanlığının karanlık devirlerinde saraylarla beraber yürüdükten sonra yeryüzünün insanlık haklarına geniş açılışı devri gelince de, devletin kuruluş ve işleyişinde kendi tesirlerini yaşatır olmak davasına düştü. Kilise demokrasi müessesine de hulûl etmeyi bildi. Bu yoldan kilise, demokrasiyi avladı, demokratlık güden partilerin başındaki liderler arasında ideale bağlılık zayıflayınca, kilise, bundan istifade etti. Hıristiyan demokrat partileri kilisenin bu faaliyetinin eseridir.

Arkadaşlar, size türlü vesilelerle söylerim, siyasal partilerin başında bulunan insanların çok idealist olmaları gerektir. Gerçekten içinde bulunulan günün şartları ne kadar fena olursa olsun, kendi partisinin muvaffak olması ve yaşaması bahsına da görülse, kendisile esastan ayrı düşünenlerle katiyen elele verilmemelidir. Böyle pazarlıklar, daima büyük ideallerin aleyhine neticeler getirir.

Demokratlık insanlık hakları üzerinde sadakatle ve taassubla yürüyen ve ileri gitmek isteyen insanların yoludur. Bu insanların arasına kilise kokusu girince, demokrasinin ilerlemesine ve hattâ hakikî rengini koruyarak yaşamasına imkân kalmaz. Bilhassa insan haklarında serbest olma yolundan radikalizme, lâyük inkişafıara gitmenin yolları uzar. Klerikaller, demokrasinin radikalizme doğru gitmesine mani olmak için, nikâh, anane ve tahsil işlerinde din tesirlerini devam ettirmek için çalıştılar; hıristiyan demokrat kombinezonu bu çalışmanın eseridir.

Radikal demokratlar

Klerikal cebhe kendi içinden ve hıristiyan demokrat kisvesine girerek ileri fikirleri durdurma teşebbüslerini alınca, insanlığın ilerileme hızını koruma teşebbüsleri belirdi; radikal demokrat tipi budur.

Kilise, yukarıda söylediğimiz siyasal alanda mesafe almıya başlayınca, bu çalışmağa karşı koymak için radikal demokratlar yol aldılar. Radikal demokratların gidişlerinde bilhassa cumuriyetçilik ana esas kaydedilir.

Hıristiyan sosyalistler

Hıristiyan sosyalistlere geçiyoruz: Hıristiyan sosyalistler, bilhassa Orta Avrupanın siyasal teşkilatlanması bakımından üzerinde dikkatle durmaya ve tahlil yapmaya değer bir politika akışıdır. Hıristiyan sosyalistleri mutalaadan önce hıristiyanlıkla sosyalistliği, amaçları ve prensipleri ile yan yana göz önüne getirmek bile bu partilerin rengi hakkında fikir verebilir. Sosyalizm kendi umumî gidişinde milliyet ve mülkiyet hakkı tanımayan, insanları sınıf kavgaları cebhelerine ayırdıktan sonra sınıf diktatorlüğünü kurmak gayesini kovalayan bir cereyandır. Hıristiyanlık ise, buna zıddır.

Hıristiyanlık nasıl feodal devletlerle, monarşilerle elele

vermiş ise, gene hıristiyan demokrat partileri, hıristiyanlık ile demokratiği birleştirecek radikalliğe karşı tampon yapmak istemişse, kilise bu sefer de, bilhassa on dokuzuncu asrın içinde genişlemiş ve propagandasını ilerletmiş olan sosyalizmin içine girerek yeni bir durdurma ve ağırlaştırma tesiri yapmağa ve sınıf ihtilalinin hızını kesici tetbirler almağa savaşımıştır.

Kilisenin sosyalizm teşkilatı içinde nüfuzunu müessir kılmak yolunda ilk köklü inisiyatifi alan, papa on üçüncü Leon'dur. Bu ad mutalaa ettiğimiz zemini aydınlatıcı bilgiler arasında hatırdan tutmaya değer. Kendi adı Yuvakim Peçi olan Leon, 1877 den 1903 yılına kadar papalıkta kaldı.

Burada bir noktayı iki bakımdan gözlerinizin önüne sermek isterim; bu yıllar bir yandan sosyalizmin çok hızlandığı bir devre, öbür yandan da ekonomide liberalizmin genişlediği zamanlara rastlar. Papanın tesiri bu devirde istismarcı liberal kartellerin çok işine yaradı.

Sınıf ihtilalinde, sosyalizmin kuvvetlenmesine saik olan sebebler arasında onun unsurlarını, bilhassa büyük şehirlerde ve üzinlerde işçi olan genc ve kuvvetli insanlar teşkil etmekte olduğunu görmüştük. Bu insanlar babalarından hıristiyanlık terbiyesi almışlardı ve hıristiyanlığın vecdi içinde hayata atılıyorlardı. On üçüncü Leon, kendi fikirlerini bu tabaka arasında yaymak için sosyalizme karşı açıktan bir propaganda literatürü yaratmak yolunu tercih etmedi, işi pratik cebheden eline aldı. Katoliklik ve hıristiyanlık duygusuna bağlı insanların âdet, anane ve ilk tahsil neticesinde aldıkları din fikirlerini besleyici ve din telakkisine uyar bir yoldan yürüyüp bununla gûya sosyalizmi birleştirerek her ikisinden bir inan kütlesi yapmak yolunu tercih etti. Kilise bu suretle liberal devletin her türlü partiler kurulmasına müsait olan serbestliğinden istifade ederek, hıristiyan sosyalist partilerini meydana getirdi.

On üçüncü Leonun sosyalizm cereyanlarını avlamak için dindar ameleyi marksist cereyanlar aleyhine hareket ettirecek meşhur bir talimatnamesi vardır, biz ona fetva da diyebiliriz.

Papa, bununla genç işçileri marksizm yolundan alıkoymak istemiştir.

Hıristiyan sosyalist partileri, antisemit yani yahudi aleyh-darıdırlar. Yapılan telkine göre, önce hıristiyanlığa, onun cemiyet ve aile hukukuna ait bütün temellerine sadık kalma kaydı altında, sosyalist fikirlerine de bağlı kalıyorlar ve öte yandan sosyalizmi yahudilerin elinden ve tesirinden kurtarmak istiyorlardı.

Nikâhta, tahsilde, hukukda ve muamelelerde din tesiri, hıristiyan sosyalist partilerinin programında yeralır. Cizvit itikat ve cereyanlarına genç işçi kütellerinin kafasında yer veriliyor.

Hıristiyan sosyalistler sosyal yardım esasını kabul ederler. Programlarında, sosyalizmin ana doktrinleri hemen kâmilten reddedilmiş ve onun yanında sosyalizme çalan ikinci derecede fikirler yeralmıştır.

Hıristiyan sosyalist teşekkülü doğrudan doğruya klerikal partinin de kendisidir; bu böyle olduğu halde, genç unsurları daha sınıf şuuruna inanma olgunluğuna varmadan yakalıyarak din yolundan klerikal cebheye sokmak için, sosyalizmi maske olarak kullanmıştır. Din akidelerinin yanında istismarcı partondan şikâyet eden işçilere (din kurtarıcıdır, evet aldığınız ücretle, yaşadığınız hayat tarzı çok aşağıdır, fakat sabrediniz!) yollu öğüdlerle onları avutmuş uğraşmıştır.

Türlü muhtelit partiler

Muhtelit partilerden hıristiyan demokratlar karşısında, radikal demokratlardan bahsetmiştim. Hıristiyan sosyalistlerin klerikal fikirlerini de radikal sosyalistler tipinde partiler karşılar.

Gene muhtelit partiler tipinden konservatör katolik partileri vardır ki, bunların üzerinde uzun uzadıya durmaya bile lüzum yoktur. Adından da anlaşılıyor ki, bunlar her türlü yeniliğe ve ilerlemeğe karşı koyan kıpkızıl klerikal partilerdir. Bunların amaçları, eski ananelerin devamıdır.

Klerikal nasyonalistler, uluscu olmakla beraber daha ziyade kilise fikirlerinin tesiri altındadırlar.

Nasyonal sosyalizm

Şimdi karışık parti tiplerinin en yenisine, nasyonal sosyalizme geliyorum. Adından da anlaşılacağı üzere bu terki, sosyalizmle milliyetperverliğin yanyana gelmesinden doğmuştur. Fakat hakikatte milliyetçilik, sosyalist fikirlerle taban tabana zıddır. İki fikrin bir arada bir siyasal partiye ruh olması, hiç olmazsa ana fikirlerde her birinin karşılıklı feragatini ifade eder. Bu iki mefhum birbirine o kadar zıd mahiyettedir ki, ikisini bir araya getirip bunlardan istikrarlı ve birbirine kol veren bir inanışta insanları toplıyan bir parti yaratmak tasavvur etmiye, benim telakkime göre imkân yoktur. Son zamanda nasyonal sosyalizm artık bir çok siyasal partilerden biri olmaktan çıkmış, bugün Orta Avrupanın, bilgi, teknik, sanayi, kültür ve nüfus bakımından geniş bir devetine rejim olmuştur.

Nasyonal sosyalizmi tahlil edelim: Nasyonalizm ile sosyalizm bütün ömürlerince birbirile çekişen, birbirine karşı, iki siyasal cereyandır. Nasyonalizm, ulusculuk demektir. Partinin bir yanı, bu milliyetperverlik tarafı, marksist, sindikalist ve beynelmilelci cereyanlara düşmandır. Öbür yanı olan sosyalizmde ise, ulus anlamı yeralmaz, sınıf kavgası esastır. Bu cereyan, bir ulusun içinde onların evladlarının birbirile boğuşmasını tahrik eder, bu fikri büyütür, proletarya sınıfının zaferini temin edinceye kadar bu kavganın devamını ister, mülkiyet tanımaz, sermayenin müsaderesini ve devletin eline geçmesini ister ve sindikalist cereyanları yaşatır.

Almanya, bundan bir iki yıl evveline kadar liberal tipte bir devletti. İkinci Rayh esnasında Vaymar kanunu esasiyesinin verdiği tipte, liberal olan bu devletin içinde türlü siyasal partiler çalışma ve çekişme alanı buluyorlardı. Almanyanın o zamanki siması sosyalizm ile liberal nasyonal cereyanların bir biri karşısında, birinin ötekine uyamıyacak ne kadar bâriz ayrılıklar gösterdiğini mutalea etmeğe imkân verir. Nasyonal sosyalistler, iktidar mevkiine geçtikten sonra karşularında bu-

lunan partilerden komünist ve sosyal demokratların teşkilatını öteki partilerle hırlikte ortadan kaldırdılar ve iş başında yalnız kaldılar.

Bununla beraber iktidar mevkiine geçen nasyonal sosyalizm, bu birbirlerine zıd cereyanları, kendi çatısı altında idare eden bir rejim olduğunu iddia etti.

Fakat arkadaşlar, yeni görünüşe de bakınca, bugünkü nasyonal sosyalizmin unsurları içinde bâriz ayrılıklar şöyle görünür :

Bir yanda... eski muharibler, imperatorluk taraftarları, prensler, büyük sanayi erbabı, büyük tüccarlar, tam manasile ekonomide liberal zihniyette olan insanlar, kapitalistler ve bu sıfatları ile en dar sosyalist telakkilere uymıyacak tipte yığınlar... bütün bunlar nasyonal sosyalist devletin içinde kaynaşmış gösterilmekle beraber, bu tertip içerisinde mahiyetlerini muhafaza ediyorlar.

Harb sonunda İkinci Rayhi kuranlar, cumuriyete sadakat duygularıyla bazı tedbirler almışlardı. Büyük salonlardaki hanedan resimlerini, sokaklara ve meydanlara verilen eski imperator ve perenslerin adlarını kaldırmışlardı. Nasyonal sosyalistler iktidar mevkiine çıktıkları zaman, biraz evvel sayıp döktüğümüz sağ tabakaların duygularını okşayıcı tedbirler almakta kusur etmediler. Vaymar zihniyetinin eseri olarak, ellerde ve dillerde adları dolaştırılmıyan hanedan resimleri merasim salonlarına kondu ve adları büyük şehirlerde gene meydanlara ve caddelere verildi. İkinci Rayh esnasında köşe ve bucağa sinmiş olan bir çok saray unsurları, nasyonal sosyalizmin iş başına gelişinin ertesi günü galonlu elbiselerle ulusun içinde imtiyazlı insanlar halinde dolaşmağa başladılar. Yeni rejim, eski muharibleri, liberalleri, büyük sanayicileri ve milliyetçi unsurları bu hareketle memnun ediyordu.

Nasyonal sosyalist devletin öbür yanına da işçiler, küçük burjuvalar, az aylıklı insanlar, bütün çiftçiler, sindikalist cereyanlar, hattâ yeniye uymuş görünen eski komünist ve sosyal demokratlar, ana telakkilerine iç bağlılıklarını mu-

faza ettiklerine şüphe olmamakla beraber, kanaatlerini bir an için unutmuş görünerek, nasyonal sosyalist devletin içinde bir yığın halinde yer alıyorlar.

Nasyonal sosyalizmin bu kılığına dışarıdan bakınca, bütün bu birbirine zıd cereyanların bir araya gelmesinden doğan şekli de yeryüzü siyasal partilerini mutalea ederken gözden geçirmiş bulunuyoruz.

Meslek partileri

Siyasal partiler arasında, bir kategori olarak bir takım meslek partileri de göze çarpar. Çiftçiler, köylüler, esnaf ve küçük sanayiciler, ya beraber veya yalnız başlarına partiler kurarlar. Bunların hepsi kendi meslekleri içinde birlikler yaparak, kendilerini temsil edecek mebuslar seçerek parlamentoya girmek isterler.

Bu katagorideki partilerin karakteristik noktaları şunlardır :

Bunlar liberal ve sosyalist telakkilerdeki partilerden başka, ulus varlığı içinde yalnız kendi zümreleri için üstün fayda temin etmek yolunu kovalarlar. Fakat arkadaşlar, burada küçük bir duruş yapmak isterim. Bu parçalanmış meslek gurublarına göre siyasal parti teşkili, yeryüzünün bugünkü yaşama şartları bakımından, ana güç olan ulusal birlik fikrini bozan bir şeydir. Dünyanın bütün işleri ulusal hacimde düzenlenmek istiyor. Herhangi bir zümrenin günlük politikaya, kendisini, kendi sınıf ve mesleğinden olanları üst edici gayelerle karışması, dünyanın bugünkü haline uyan bir hareket değildir. Kaldı ki, bu gibi esnaf, zanaat ve çiftçi partileri yapmak isteyenler ve güya onların menfaatine çalışmak için önyak olanlar, çokluk bu sınıflara ve mesleklere mensub olan ve samimî olarak bu yollara bağlı bulunan insanlar değildirler. Bunların çoğu, hiç çiftçi olmıyan, köylü olmıyan, zanaat ehli olmıyan, esnafıktan anlamıyan ağzı lâf yapar, makale yazar, sokak politikacılarıdır. Bazı memleketlerde çiftçi partisi reisi diye bir adam görürsünüz,

avukatlık tahsil etmiştir, çiftçilikle bir bağı yoktur. Mesleğin literatürünü öğrenmiş ve istismara koyulmuştur.

Çok ve çeşidli tecrübelerle rağmen zanaat veya zümre adına parti teşkilinden, parlak vaidlere rağmen insanlık âlemi hiç bir fayda görmemistir. Bunlar nihayet ulus birliğini biraz daha bozmaktan ve yurddaşlar arasında ayrılıklar doğurmaktan da kurtulamamışlardır. Bizim siyasal tipimiz, yurdun genel menfaati içinde her çalışma zümresinin faydasını en iyi koruyan bir şekildir.

SEKİZİNCİ DERS

SİYASAL PARTİLERİN TATBİK ŞEKİLLERİ

Bu derste siyasal partilerin tatbik şekilleri üzerinde örnekler göreceğiz.

Hürriyet ihtilalinin getirdiği yeni fikirler feodal devlete son vermiş ve devleti kurmada, hükümet işlemlerini murakabe de halk yığınlarına hak tanıtmıştı. Bununla, insanlık feodal devletten, liberal devlet tipine geçiyordu.

Bütün siyasal partiler bu devirde, liberal devlette doğmuş, çeşidlenmiş ve çoğalmıştır.

Liberal devlette ulus, parlamentolarda temsil ediliyor. Bu sistem tatbik edildiği zaman şöyle düşünülüyordu: Önce ulusa gidilecek, onun reyleri toplanacak, ulusun çokluğunun istedikleri parlamentolarda üye olacaklar, bunların inandıkları hükümet başa geçecek. Parlamento, hükümeti murakabe edecek ve bu yoldan hep ulusun istediği yapılacak.. Seçilenler arasında fikir birliği yapan bir çokluk, *ekseriyet partisi* iktidar yerinde çalışırken, azlıklar da onu murakabe edecekler..

Fakat tatbikatta her zaman böyle olmadı. Partilerin gitgide çoğalması, birbirinden aykırı maksadlar güdmeleri, parlamentoların çalışmasını güçleştirdi. Vaziyete hakim olacak kuvvette çokluk partileri kurulamaz oldu. Bu yüzden parlamentolar dağınık partilerin eline düştü. Bilhassa bugünkü yeryüzü durumu içinde, bu dağınık partilerle, bir ulusun daima kuvvet, emniyet ve istikrar isteyen işlerini görmek imkânsız olmuştur.

Seçimler sonunda, parlamentolara devlet kuvvetine temel olacak çoklukta partiler gelemiyordu. Zayıf ve dağınık siyasal

partiler yığınının düşkün halini, kurucu ve başarıcı değere çıkarmak için, yapma topluluk tertibleri arandı. Bu yolda bulunan çareleri şöyle hulasa edebiliriz.

Koalisyon hükümetleri ve ünifiyeler

Öz düşünceleri başka başka olan siyasal partiler, kendi ana prensiblerine bağlılıklarını elde tutmakla beraber, hükümet kurumunda birleşiyorlar. Bu geçici anlaşma sonunda üyeleri ayrı partilerden bir araya gelen *koalisyon* hükümetleri kuruyor. Bu hükümetlerde koalisyon yapan partilerin yekûnu parlamentoda hükümete dayanak oluyor.

Fakat partiler dağınıklığının getirdiği boşluğu doldurmak için yapılan bu tedbirin de tatbik bakımından değeri çok düşüktür. Daha önceki derslerde gördüğümüz gibi, bu tip hükümetlerde partileri temsil eden nazırlar daha kabinelerin ilk çalışmalarında çekişmeğe başlarlar. Ulusal bir amaç güdmesi gerek olan bir kanun projesi yapılırken, her nazır, kendi partisinin prensipleri bakımından ayrı ayrı şeyler ister. Böyle hükümetin, bütün hükümleri birbirine uyan, birbirini tamamlayan ahenkli bir proje ile meclis önüne çıkması bile güç olur. Koalisyon hükümeti tipi, karşı partilerin çalışmalarını önliyecek yapma bir birleşme ile menfi bir tesir yapmakla beraber, devletin büyük işleri başarması bakımından, hiç bir yerde değer ve kuvvet göstermemiştir.

Partiler dağınıklığını bir derece toplamak için, gidiş ve görüşlerindeki farklar nisbeten büyük olmıyan partilerin, cenahlar üzerinde birleşmeleri de, bazı yerlerde bir topluluk çaresi olarak düşünülmüştür. Bu *ünüfiye partiler* tipi de devlet idaresinin gösterdiği güçlüklerle göğüs verecek ve liberal devletin işlemedeki bozukluğu düzeltecek amelî bir değer kazanamadı.

Liberal devlet tipinde parti mütarekeleri ve ulusal kabineler

Parti dağınıklıklarının yaptığı anarşi içinde güçlülere çarpıldıkça türlü tedbirlere baş vuruldu, başka başka yollar arandı. Parti mütarekeleri, partiler arasında görüş ve yapış anlaşamamazlıklarını muvakkat bir zaman için kaldırmak, yani muvakkat bir zaman için program farkları ve politika kaprisleri bir tarafa bırakılarak, gelip geçici amaçlar için elele vermek yoluna girildi. Yani parlamantarizm muvakkat bir zaman için tatil edildi.

Arkadaşlar, koalisyonlarla ünifiye tertibleri gibi muvakkat ulusal birlikler de, hiç bir zaman istikrarlı ve emniyetli bir devlet çalışması yapamamıştır.

Netice şudur : Liberal devlet tipi, parlaamntarizm, türlü partilerin çekişmesinden doğan sistem de eskiyor, bugünün durumuna çare olamıyor.

Şimdi size başka başka devletlerde siyasal parti tiplerinden, mevzuumuzu aydınlatmağa yarar örnekler vereyim. Bunun için bir sıra kovalamıyorum. Yerleri gelişi güzel alıyorum.

Polonyada

Polonya, yeryüzü savaşından sonra istiklaline kavuşmuş bir devlettir. Devlet kurulunca liberal devlet ananesi oraya da sokulmuş, derhal çeşid çeşid siyasal partiler kurulmuştur. Bu taze devletin içinde de derhal parti didişmeleri başlamıştır. Devlet yenidir, yapılacak pek büyük iç işleri vardır. Devlet dış işlerde de, coğrafya durumuna göre, sağdan ve soldan sağnaklara maruzdur. Doğuşunda yeni bir rejim üstüne devlet kurmuş olan ve aralarında anlaşamamazlıklar bulunan Sovyetler Birliği, batısında yeryüzü savaşından zararlarla çıkmış ve Koridor işi yüzünden kendisile çatışan Almanya vardı. Bütün bu tesirler içinde devletin doğru yolda idaresi, kuvvet ve kuvvetlerin en değerlisi olan birlik istiyordu. Türlü partilerin karı-

şıklıkları içinde bu kuvveti temin edecek insanların tedbirleri yetişmeseydi, yeni devlet iç siyasanın fırtınalarına göğüs gere-
mezdi; dış işlerde de tehlikelere düşerdi. Alınan tedbirler kar-
şısında *hürriyet baltalanıyor* gürültüleri eksik olmadı.

Bu güçlükler içinde, ulus gözünde şahsî nüfuzları ileri li-
derler, istikrarlı bir hükümet yapmak için siyasal partiler dı-
şında bir çokluğa dayanma yolunu buldular. Bir yanda
onar yirmişer mebuslu partilerin bütün çeşidlerinden bir
yığın... Bir tarafta da devletin dayandığı çokluğu yapan
hükümet gurubu.. Yani partisizler partisi.. Yeni devlet
liderler ve hükümet etrafında toplanan ve siyasal partilerin
tarifi bakımından müşterek bir vasfı, bir rengi olmıyan bu
çokluğa dayanıyordu.

Bu sırada Polonyada bir seyahat yapıyordum. Hükümet
tarafındaki bazı liderlerle görüştim. Dayandıkları çokluğun
program ve prensipleri ne olduğunu sordum. Degerli, gör-
gülu ve mühim bir vazife sahibi olan muhatabım gülererek şu
cevabı verdi :

“— Böyle bir programımız olsaydı, biz de nihayet mevcut
siyasal partilerden biri olurduk. Biz bundan kaçınıyoruz. Devletin
iç hayatı ve dış durumu nasıl ve nereye gitmemizi isterse,
güne göre en doğru yol hangisi ise, onu kovalarız. Devleti
tutmak, devamlı hükümet kurmak için bundan başka çare
bulamadık. Bir yandan da siyasal partileri kaldırmadık, onlar da
hepsinin yekûnu bir azlığı geçmiyen hallerile, aramızda bu-
lunuyorlar.,,

Polonya bu hali ile bir yönden liberal devlet tipini
bozmamakla beraber, realite tarafından devlet idaresini
hakim bir elde bulunduran bir görünüştedir. Fakat bu filî du-
rum da, Polonyanın yurdsever çocuklarını tatmin etmediği için
devletin teşkilatı esasıyesi, geçen yıl icra kuvvetine büyük
salahiyetler verecek bir şekilde değiştirilmiştir.

Belçikada

Bir başka küçük misal: Belçika yeni bir devlettir, yüz yıl-
dan biraz fazla istiklal hayatı vardır. Doğuşundan bugüne

kadar kısa bir zaman geçmesine rağmen, zengin madenleri ve kömürü, kendisini, arazsinin küçüklüğüne, nüfusunun azlığına rağmen, dünyanın mühim sanayi memleketleri arasına koymuştur.

Kralıkta, iç idare şekli olarak parlamantarizm vardır. Bu bakımdan, bizim dersimiz için faydalı bir etüd mevzuudur. Belçikada en çok sayısal parti, parlamentoda 76 üyesi olan katolik partisidir. Hayretle görüyorsunuz ki, ileri uluslar arasında yer alan Belçikanın çokluk partisi, bir klerikal katolik partisidir. Ondan sonra liberal parti gelir. Geniş bir sanayi memleketi olmak bakımından, Belçikada liberalizm için iştiha ve arzu olmak lazım gelir. Belçikanın sanayi memleketi oluşu burada sosyalizmi de genişletmiştir, sosyalistlerin parlamentoda 70 kadar üyesi vardır. Şu halde, 70 muhalif sosyaliste karşı 76 katolik mebus Birbirine karşı olan bu iki kurum arasındaki 6 mebusluk bir fark ile yapılan bir parlamento muvazenesi, bugünün sonsuz zorlukları içinde bir devletin bekasını temin edici bir güven verebilir mi?

Bugün Belçikayı, 70 sosyaliste karşı katoliklerle liberallerin yüz küsur mebusunun yaptığı bir koalisyon idare etmektedir. Belçikanın mukadderatı böyle bir siyasal kombinasyonun elindedir. Belçika Avrupanın harb sonu duruşunda dış siyasa bakımından nazik vaziyettedir. Ekonomi yönünden ve hattâ Valonların ileri milliyet anlayışları karşısında, iç siyasa bakımından da, memleketin kuvvetli hükümete bariz ihtiyacı vardır. Belçikadaki partiler vaziyetlerinin güçlüğüne karşılama için yapılan koalisyon muvazenesini, bütün bu güçlüklerle karşı yeter görmek çok zordur.

Çekoslovakya

Büyük savaştan sonra doğmuş olan yeni devletlerden Çekoslovakyanın siyasal partiler durumunda da mevzuumuz için faydalı örnekler vardır. Bugün Çekoslovakya da 15 kadar siyasal parti vardır. Parlamento 300 kadar mebustan mürek-

kebdir. Mecliste bu on beş kadar partinin kaçar üyeden terküb ettiğini anlattığım zaman, adları üzerindeki çek, alman, macar ve saire gibi milliyet isimlerine bilhassa dikkat etmelisiniz. Bir müşterek devlet varlığı içinde, ayrı milletler bazan aynı siyasal ve sosyal gaye de takib ettikleri halde, ayrı ayrı partiler kurmuşlardır. Liberal devlet tipi, hattâ bugünkü anlamda devlet mefhumunu bile bozan bu dağınıklığı hoş görüyor. En çokluk parti olan Çekoslovak cumuriyetçi çiftçi partisinin mecliste 46 üyesi vardır. Bugünkü meclisin altında biri kadar üyesi olan bu parti, en yüksek mevcudlu partidir. Buna bakarak partiler vaziyetinin dağınıklığını siz düşünün-
bi'irsiniz.

Ondan sonra partilerle, mebuslarının sayısı şöyle düşer :

Çekoslovak sosyal demokrat partisi	43
Çekoslovak nasyonal sosyalist partisi	32
Komünist partisi	30
Çekoslovak halk partisi (klerikal)	25
İslovakların klerikal halk partisi	20
Çekoslovak demokrat nasyonal partisi	14
Çekoslovak küçük sanayi ve esnaf partisi	12
Alman sosyal demokrat partisi	21
Alman Çiftçi partisi	16
Alman hıristiyan sosyalist partisi	11
Alman nasyonal sosyalist partisi (Çekoslovakya'da hitlerci formunda)	8
Millî Alman partisi ve Landbundlar ile Alman küçük sanayi partisi	7
Millî Macar partisi ve Macar hıristiyan sosyalist Partisi	12
ve müstakiller	3

Bugün Çekoslovakyanın mukadderatını, 46, 43, 32, 25, 14 ve 21 mebuslu altı fırkanın koalisyonu idare etmektedir. Bu fırkalar okuduğum cedvelden anlaşıldığı gibi prensib ve renk itibarile zıd oldukları halde hükümet kurmada birleşmişlerdir. Hükümet mebus sayısı ile mütenazır olarak bu partilerin her birinden birer ikişer üye alarak kurulmuştur.

Çekoslovakya'yı idare eden siyasal kombinezon işte bu manzarayı arz ediyor. Böyle bir çorba ile Çekoslovakya gibi savaş sonunda doğan ve sınırları kendi aleyhine revizyon davasile hareket eden uluslarla çevrilmiş bir yurdu idare etmekteki güçlüğü anlatmağa söz yetiştir. Bundan bir müddet önce, ben orada da bulundum. Bazı parti şefleriyle konuştuğum zaman, şimdi size kaydettiğim endişelerin aynen onlarda da mevcut olduğunu ve derin bir sıkıntı halinde yüreklerinde yaşadığını gördüm.

Oraya uğradığım esnada memurların maaşları üstünde bir kanun layihası yapılmak isteniyordu, hükümetteki iki parti anlaşmış, diğerleri buna karşı duruyorlardı. Bu layihayı böylece, değil meclisten çıkarmak, vekiller heyetinden bile geçiremiyorlar, bocalayıp duruyorlardı; konuştuğum bir partili, sorguma karşılık olarak şunları söyledi:

“ — Biz, değil parlamentoda Çekoslovakyanın mukadderatını alâkadar edecek müşterek kararlara varmak, icra vekilleri heyetinde omojen bir kanun layihası yapmaktan bile aciziz, bereket versin Çekoslovakyanın hayatı, realitede sade bu parlamento gürültülerine dayanmıyor...,,

Arkadaşlar, bu örnek üzerinde fazlaca durdum. Bu suretle Çekoslovakya gibi kültür, bayındırlık ve varlık bakımından ileride ve yıkılan Avusturya — Macaristan imparatorluğunun medeniyet vasıtalarının biriktiği bir muhitte bile liberal tip ile devlet idare etmek için uğranılan güçlükleri gördünüz. Bizim gibi her şeyini yeniden kuran, yurdu bundan önceki idarelerden bir çöl halinde eline almış olan bir devlette ve bahusus dışardan gelen ihtiras bakışları dinmemiş bir yurdda, liberal düşüncelerin aynı genişlikte tatbik alanı bulduğunu tasavvur ediniz . . . Böyle bir yolun bizim bünyemiz üzerinde ne kadar yıkıcı neticeler doğuracağını elinizle tutar, gözlerinizle görebilirsiniz!...

Macaristanda

Macaristanda partiler kendisine mahsus bir vaziyettedir.

Parlamento bir sağ ünifiye ve bir sol ünifiye gurublarının göz çeken varlığından mürekkebirdir. Sağ tarafa meyilli olan hıristiyan burjuvalar, çiftlik sahipleri sağ birleşikleri ve demokrat nasyonallerle onların etrafındakiler sol ünifiyeleri teşkil ederler. Macaristanda seçimlerde kapalı rey verilmez. Seçiciler mebusu veya vali muavinini seçerken, listenin altına imzalarını koymağa mecburdurlar. Sol birleşikler, bu seçim şeklinin kapalı reye sokularak düzeltilmesini, lâyük hayatın tatbikini ve vasıtasız vergilerin kaldırılmasını güderler, bu maksadlarına henüz muvaffak olamamışlardır.

Burada rastlanan bir parti de hıristiyan ekonomi partisidir. Bunun benzeri başka yerlerde yoktur. Macaristanda da hükümet yükünü alacak çoklukta bir parti olmadığından memleketin mukadderatını bu partiler arasından bir kısmının vücudunda getirdiği bir koalisyon idare etmektedir.

Macar partilerinin heyeti umumiyesinin yaptığı hamur, Macaristanın çok davalı olduğu dış siyasete nüfuzu için gereken kuvveti verecek mahiyette değildir. Bu sebeble son yıllarda hükümet başında bulunan zat, iç anlaşma ve birleşme için ciddi emekler sarfediyor.

İngiliz partileri

İngiliz partileri üzerinde malûmat vereyim: İngilterede siyasal parti hayatı klasiktir. İngilterede partilerin çalışmaları ananeleşmiş, Vigler ve Toriler, yani liberaller ve muhafazakârlar yüzyıllardanberi İngiltereyi idare etmiştir. İngilterede çok uzun zamanlar siyasal birleşmelerin bu iki partiye inhisar etmesi, bu iki partiden birinin, zaman zaman çokluk temin ederek ağır basması, orada parlamantarizmin muvaffakiyetle işlemesine imkân vermiştir. Bu iki partiden hangisi, içinde bulunduğu güne göre imperatorluğun menafiini temin eder görünmüşse, idareyi o eline almış ve hükümeti o parti kurmuştur, azlığa kalan parti iktidar yerindeki murakabe etmiştir. Fakat bu muvazene de, genel savaştan sonra bozul-

muştur. Bunun başlıca sebepleri, artık yeryüzünün hiç bir yerinde ihtiyaçlara karşı gelemiyen ekonomik liberal zihniyetin itibardan düşmesi, alandan çekilmesi ve savaştan sonra bütün sanayi merkezlerinde işsizliğin artması ve İngilterede de sınıf ihtilali cereyanlarının kuvvetlenmesidir.

İşçi partisinin son yıllarda fazla rey kazanması İngiltere partilerinin parlamentodaki klasik muvazenesini bozunca, liberal azlık karşısında işçi ve muhafazakâr koalisyonu, imparatorluğun mukadderatını idare etmeğe başladı. Bu, İngiltere için mühim bir hadisedir. Artık orada da, devlet idaresinin çok mebuslu omojen bir tek partinin elinde bulunması tarihe karışmış sayılabilir. Bir kaç yıl önceki büyük kömür grevi bütün imparatorluğun bünyesinde sezilir bir tesir yaptı. Bilirsiniz ki, İngilterenin en büyük işi, Britanyanın idaresinden başka, imparatorluk meseleleridir. Yeryüzünün dört yanına kök salmış olan imparatorluk gurublarının hayatını ahenkli olarak ileri götürmek ve düzgün bir şekilde çevirmek Büyük Britanya için hayati bir iştir. Kolonilerin ve dominyonların müşterek ve bir kütle halinde krallıkla birlikte çalışıp yaşamaları, imparatorluğun temelidir. Çokluk bir partinin kuvvetli ve verimli çalışmaları yerine, iki partinin üçe çıkması yüzünden burada da koalisyona baş vurulması imparatorluk işlerinde güçlükler çıkmasına sebep olmuştur.

Fransız partileri

Fransada partilerin çeşitleri çoktur. Fakat bütün Fransız partilerini, renk bakımından kolayca sınıflandırmak kabildir. Bilirsiniz ki, Fransa hürriyet ihtilalini büyük sarsıntılarla geçirmiş bir memlekettir. Bu bakımdan demokrat partiler burada kuvvetlidir. Esasen Fransanın, tetkiki her bakımdan enteresan olan siyasal partilerini, her birinin türlü çeşidleri olmasına rağmen, iki ana grub olarak ele almak doğru olur. Belli başlı bir demokratlar ve bir de sosyalistler gurubu vardır.

Demokrat gurubunda, eski Reiscumur maruf Karnonun

kurduğu cumuriyetçi demokratlar, alyans demokratik ve klerikal halk demokrat partileri vardır. Bu son partide halkçılık kokusunun yanında, klerikal düşüncelerin yuvalandığı görülür.

Sosyalist gurubunun en kuvvetli partisi, radikal sosyalist partisidir. Bu fırkanın tarihi ve nüfuzu geniştir. Radikal sosyalistlerin yalnız, Fransanın iç politikasında değil, dünya akışları üzerinde de tesirleri görülmüştür. Radikal sosyalistler Fransadaki lâyük cereyanların başındadırlar.

Diğer sosyalist partilerine gelince, bir az sağa, bir az sola temayüllerine göre ayrılırlar.

Son zamanlarda yeni doktrinlerle *yeni sosyalistler* çıkmıştır. Demokrat olsun, sosyalist olsun, cumuriyetçi gurubmanların bir sağ açığı ve bir de sol açığı vardır. En sağda küçük bir kralcı cereyan ve en solda da Moskovaya bağlanmış beynelmilelci küçük bir marksist parti vardır.

Fransayı, partilerin ekseriyet yaptıkları teşekküller ile idare olunur görürüz; dış bakışa göre böyledir. Fakat Fransayı daha çok ulusal bir espri, bir genel ulusal duyuş idare eder. Üç renkli bayrağın verdiği birlik fikrine bağlılık, Fransada bir ananedir, diyebiliriz. En güç zamanlarda birbirlerini anlamak ve beraber çalışmak kabiliyetleriyle, işlerinin yürütülmesi lazım gelen istikameti bulurlar.

Bizim sosyalist doktrinleri bilgilerimizin pek çoğunu Fransız sosyalistlerinin bir çoğunda göremeyiz. Fransada sosyalist geçinen bir çok adamların cebleri esham ve tahvilat doludur. Kendileri halis rantiyedirler, sosyalislikleri bol bol dillerindedir.

Liberal devletin, günün ihtiyaçlarına cevap veremez hali, son zamanlarda Fransada da kuvvetle gözümüze çarpmağa başladı. Dağınıklığa karşı devletin kuvvetlendirilmesi fikirleri epiy yol aldı.

Bir yandan bu akışı yüksek politika bakımından kovalayanlar vardır ki, eski başbakan Tardieu başta görünmektedir. Fransistler adı altında bir kısım eski savaşıları da içerisine alıp büyümek isleyen cereyan da, öte yandan yürümektedir.

Fransistler bugün otuz kırk bin kadar üyenin iştirâk ettiği bir topluluktur. Bunlar italyan ve alman faşistlerini takdir ve taklid ederek Fransadaki türlü partileri kaldırmak gayesini güdüyorlar. Mavi gömlek giyiyorlar, birlikte ve benzer selamlar veriyorlar.

Bugünkü politika gurupmanları, artık Fransada da istikrarlı yaşayıya yetebilecek istidattan düşmüş bir halde görünüyor. Son Staviski hadisesinin uyandırdığı heyecan ve akisler, Fransada herhangi bir partinin veya koalisyonun elinde, devlet idaresinin yürüyemeyeceği bir hava yaptı. Fransaya parti mütarekesi ve ulusal hükûmet esperisi hakim oldu. Yani liberal devlet tipi inkıtaa uğradı. Bunun ilerisini istikbal gösterecektir.

İsviçre partileri

Bugünkü İsviçre, ileri gidişte, medenî anlayışta, teknikte ve yurddaşların topraklarına bağlılıkları bakımından örnek olacak bir yurddur. Bilhassa demokratik mefhumları koruma yolunda en müteassıb bir devlet olan İsviçrenin siyasal partiler bakımından bugünkü durumu, üzerinde ibretle durmağa değer.

Bilirsiniz, İsviçre federal bir devvlettir. Kantonlardan müteşekkildir. Siyasal partilerin esasları kantonlardadır, devlet merkezinde bu partilerin merkez büroları vardır. İsviçrenin millet meclisi demek olan, konsey nasyonalde fırkaların ayrılış tarzı, istifade ile ve fakat ibretle mutalaa edilecek bir manzara gösterir. Geçen yılın İsviçre partileri vaziyeti şöyle idi:

Radikal demokrat partisi	58 üyeli
Konservatör katolik partisi	46 „
Köylü esnaf ve burjuva partisi	31 „
Sosyalist partisi	50 „
Liberal demokrat partisi	6 „
Politik sosyal partisi	3 „
Ve müstakiller	4 „

Üyelerinin sayısından da anlaşılır ki, İsviçrenin en ileri ve halk tarafından en çok sevilir ve tutulur partisi, radikal

demokrat partisidir. Bilirsiniz, demokratlık, hak, hürriyet ve masuniyet anlamlarına ve radikallik de, vicdan serbestliğine bağlılık ve ileri düşünürlüktür. Bu partinin yanında konservatör katolik partisi var. İsminden, rengini kolayca anlarsınız, adını teşkil eden iki kelimenin her biri tek başına, her ilerilemiş adını geri çeken, irticaı getirmek ve yaşatmak isteyen bir fikri anlatır. Bu iki menfi ad *muhafazakârlık ve katoliklik* yanyana gelince, meydana çıkacak partinin nasıl kıpkızıl bir irtica kurumu olduğu kolayca görülür. Şimdi hükümette en ileri fikirli *radikal demokratlarla* birlikte, bu mürteciler yanyana çalışmaktadırlar.

Bu iki partiden sonra, köylü, esnaf ve burjuva partisi gelir. İsviçreyi bu üç partinin konsey federalde yaptığı bir koalisyon idare etmektedir. Hükümette, radikal demokratlardan 4, konservatör katoliklerden 2, köylü, esnaf ve burjuva partilerinden birer nazır vardır.

Radikal demokratlıkla konservatör katoliklik arasında düşünüş ve görüş uçurumu meydandadır. buna rağmen sınıf ihtilali fikrini taşıyan sosyalist partisine karşı bunlar bir cephede, yapma ve geçici olarak birleşmişlerdir.

Konsey nasyonale, başka bir parti gözü ile bakalım:

Lâyetliğı koruyan, onu temsil eden vaziyette olan radikal parti ile, katolik partisi arasındaki üye sayısı farkı 12 dir. Konservatör katolikler, yakın bir zamanda lâyetliğı kaldırmanın mümkün olabileceğini iddia etmekte ve lâyetliğı kaldırmak için fırsat kollamaktadırlar. Bunlar eğer bir gün çokluk kazanırlarsa, cizvitlerin tedrisata müdahalelerini yasak eden ve devletin lâyetliğı olduğunu tesbit eden teşkilatı esasiye hükümlerini kaldıracaklardır, partilerinin güttüğü belli başlı maksat budur. Bir çok partilerin karışıklığı içinde devlet idare etmenin isabetsizliğini gösteren örneklerden birisi de budur.

Balkanlarda

Yunanistan ve Romanya koalisyonla idare ediliyor. Bulgaristan geçen yılın 19 mayısında yapılan Zvenist hareketine kadar

sayısı on beşe yaklaşan siyasal parti ve cemiyetin karışıklığı ile idare ediliyordu.

Arkadaşlar, bütün bunlar bugün liberal tipte çeşidli partilerle türlü büyük güçlükleri başarma mecburiyetinde bulunan devletlerin kudretli ve ahenkli çalışması mümkün olmadığını isbat ediyor. Feodal devlet göçtü gitti. Onun yerini alan liberal devlet tipi de eskidi, rolünü bitirdi. O da anarşik ve istismarcı siması ile ve karma karışık kaprislerle dolu çeşidli partileri ile tarihe intikal etmektedir.

Dünyanın en güçlü görünen devletleri, bunun ıztırabını çok derinden çekerlerken, yeni doğan devletlerin, bilhassa Türkiye Cumhuriyeti gibi en karanlık bir devirden yep yeni bir hayata doğan bir devletin, böyle liberal kombinezonlar ve darmadağınık uusurlarla idare edilemeyeceğine yeter örnekler göstermiş olduğumu sanıyorum.

Bu yoldaki dikkatimi uyanık tutmağa yarayacak daha bir kaç hadiseden bahsetmek isterim :

Pilet Golazın sözleri

İsviçrenin bundan evelki devlet reisi Pilet Golazın parlamentoda söylediği şeyler arasında bu manada bir parça vardı :

— “ Bugünkü dünya işlerinin her bakımdan çaprasık yüz aldığı bir zamanda, bu şekil ile, işleri, parlamentonun didişmelerinden kurtarmak ve ileri götürmek imkânı yoktur. Bu vaziyet karşısında icra reisi, harbeden bir kumandan mevkiindedir. Bir asker, kendisine kumanda edenden, verdiği emrin esbabı mucibesini nasıl soramaz ve derhal yerine getirirse, millet vekilleri de devlei reisinin verdiği kararlara böyle uymalıdır....,,

Bu sözlerin İsviçre gibi parlamantarizm hayatında en ileri olmak iddiasında bulunan ve en az iç ve dış ihtiraşlara maruz bulunan bir devletin reisi, genç, enerjili, yüksek vasıflı ve yurddaşları içinde yüksek bir mevki sahibi olan bir zat tarafından söylemiş bulunması ve bunların parlamento tarafın-

dan da protestosuz dinlenmiş bulunması, bu mevzudaki duyuş ve düşünüşlerimizin doğruluğunu gösterir.

İngilterede hürriyetlerin tahdidine doğru..

İnkiltere, yurddaşlarının hürriyet ve masuniyetleri bakımından fevkalâde titiz bir yurddur. Bu böyle olmakla beraber, yakın zamanda İngiliz meclislerinden geçen kanunlarla, ferdlerin yazma ve basma hürriyetlerini ve o masuniyetlerini takyid edici tedbirler alınmıştır.

Komünist propagandasının ordu, donanma ve inzibat kuvvetleri üzerinde müessir olmağa yeltenmesi, İngilterede devletin hürriyet ve masuniyetlere müdahale etmek hakkını tanıttı.

Kamaralar, filvaki ordu, donanma ve inzibat kuvvetlerini kandıran ve isyana teşvik eden neşriyatın meni layihasını konuşurken, şidedli ve heyecanlı müzakereler oldu, fakat sonunda bu yoldaki tahdid ve murakabe teklifleri kabul edildi.

Bu da geniş hürriyet telekkisinin sosyal bünye için zarar verici bir hale gelince, devlet elile tahdid edilmesinin yerinde olduğunu gösteren bir şeydir.

Aakadaşlar, bugüne kadar derslerimle, Türk inkılabının genel rengi ve gidişi hakkında konuşacaklarımıza zemin hazırladığımı sanıyorum. Bundan sonra *İstiklal* hakkında bir konferans yaparak Türkiye Cumurluğunun siyasal rejiminin özü olan Cumhuriyet Halk partisi programının izahına geçeceğim.

Geçen yıl gördüğümüz askerlik safhalarını görmeğe bu sene vakit kalmayacak. Gelecek derste, şimdiye kadarki sekiz konferans üzerinde münakaşalı konuşma yapacağız.

DOKUZUNCU DERS

İSTİKLAL

Bugünkü ulusal Türk varlığına dayanak olan temellerden birini inkilab olarak görmüştük ; diğeri de istiklaldir. Hiç bir onurlu ulusal varlığın istiklalsiz yaşanması tasavvur olunamaz. İstiklali yalnız lûgatteki manasile almak, bizim gibi onurlu yaşayan ulusların anlayışları için yeter birşey değildir. Bir ulusun varlığını da istiklali ile birlik görmek lâzımdır.

İstiklali iyi tatmış olmak için, onu uzun zaman yaşamamanın ehemmiyeti büyüktür. Feodal, karışık ve karanlık bir hayattan yeni çıkanların, başka devletlerin kolonisi olmuş insan yığınlarının istiklalden anladıkları manayı tam görmeyiz. Fakat biz türkler gibi, zaman zaman yeryüzünün dört yanına ün salmış, tarihin derinliklerinden beri müstakil devlet olmanın şerefini tatmış bir ulus için, istiklalin manası elbette daha derin ve daha geniştir. Bizce istiklal, varoluşumuzun ve istikbalimizin temelidir. İstiklal, bu bakımdan üzerinde daha heyecanla, daha sıcaklıkla titreyeceğimiz bir mefhum halini arzeder. İnsanlar, sade lûgat manasını tanıyıp işittikleri bir kelime uğruna başlarını değil, parmaklarının ucunu bile feda etmezler. Binaenaleyh Büyük Önderin dili ile gençliğe emanet edilmiş iki mefhumdan bir başlıcası olan istiklali, yalnız kelimenin lûgat manasiyle değil, hayattaki tatbik manalarıyla de kavramış olmalıyız ki, icabında uğruna seve seve canımızı ve başımızı verelim.

Şimdi bu değerde olan istiklalin ne demek olduğunu, içinde bulunduğumuz devrin anlayışına ve hayata tatbik bakımından kavramamız için, istiklalin ana şartlarını gözünüzün önüne sereceğim :

Toprak ve sınır

İstiklalin birinci ana şartı, bir devletin, kendi gücüne dayanarak koruduğu bir sınırla çevrilmiş ulusal bir toprağı olmalıdır. Bu toprağın üstünde ulusal emniyet, iç güven mutlaka surette o devletin kendi gücü, kendi vasıtaları, kendi varlığı ile başarılmalıdır. Toprağının içerisinde yurdun güvenini temin için başka devletin yardımına bakan bir devlet, istiklal bakımından eksik ve yaralı bir durumda demektir.

İç siyasadada istiklal

İstiklalin ikinci ana şartı, bir ulusun iç politikası, siyaseti mutlaka ulusal olmalıdır ve dışarıdan hiç bir tazyika uğramasızın ve dıştan gelen bir tesir altında bulunmaksızın tatbik olunabilmelidir. Bir devletin rejimi, iç idaresinin tarzı, ulusun kendi evlâdları tarafından ve kendi hususiyetlerine, kendi yaşayış ve ihtiyaçlarına uyan bir şekilde ve kendi görüş ve tecrübeleriyle bulunarak tesbit edilmelidir. Bir devletin iç rejimi, kendi tarafından kurulmıyor ve görünen veya görünmeyen yabancı tesirlerin nüfuzu altında şekilleni-yorsa, o yurdda istiklal yok demektir: Meselâ, harp sonunda olduğu gibi bir devlete, başka devletler, sen kralını kov, cumuriyet kur, yahut şöyle bir iç rejim kabul et veya ekonomik alanda devletçi ol veya liberal ekonomiyi güt! der ve bu ulus da kendi isteğine, düşünce ve faydasına uymamasına rağmen onu alırsa, farkında olmaksızın istiklalini o yönden kaybeder.

Bir yurd içinde kanun gözünde müsavi hak ve şerefte olan yurddaşlar arasında imtiyaz farkları da olmamalıdır. Bir yurdda yaşayan çokluğun içindeki bir kütlenin, din, kan veya ırk ayrılığı gibi iddialarla ve yabancı kuvvetlere dayanarak kendilerine imtiyazlar ve masuniyetler temin etmek yolunu götmeleri, o yurdun iç durumuna bakışla istiklali, tehlikeye maruz bırakır.

Dış siyasadada istiklal

İstiklalın üçüncü ana şartı, bir devletin dış politikasının ulusal olması, bu politikada serbestliğin ulus menfaatleri lehine ulus elinde bulunmasıdır. Bir devletin dış politikası, ancak meşru kanun yollarından iktidar mevkiine gelmiş bulunan ve vazii kanun meclislerinin itimadını kazanan hükümet tarafından çevrilmelidir. Başka devletlerin tazyiki altında herhangi bir dış politikayı takip etmek, istiklal manasında en büyük rahneler gösteren bir manzara arzeder. Hattâ ecnebi bir devlet himayesi günlük görüşle bir ulusa faydalar getirse bile, ileride üstünde duracağımız karşılıklı şartlar olmayınca, istiklal mefhumu bu durumda da yaralanmış olur.

İçinizde bilenler vardır, bir zamanlar Osmanlı İmparatorluğunun idaresi altında bulunan bu yurd içinde bazı Sadrazamlar ve vezirler şöyle bariz vasıflarla tanılırdı; falan paşa İngiliz taraftarıdır, derler, onu hayatı boyunca o devletin politikasına bağlı sayarlardı. O paşa iktidar mevkiinden ayrılıp, falan vezir o zamanki tabirle, mührü hümayunu eline alınca, faraza o vezir Fransız taraftarı tanınmışsa, devletin siyasası Fransaya temayül ederdi.

Yahut herhangi yabancı bir devlet iktidar yerinde bulunan, sözüm yabana, devlet adamına elçisini yollar, onu bir çok vaidler veya tehditlerle kendisine çeker ve ekseriya da devletin perişan malî vaziyetini koruma vaidleriyle devleti kendi siyasasına bağlardı. Bu hale gelmiş olan bir devlet, istiklalın diğer bütün şartlarını haiz farzedilse bile, gene esir olmanın çukuruna adım atmış sayılmalıdır. Binaenaleyh yurd dış siyasadada serbest olmalı ve mutlaka içinde yaşadığı gün, kendi ulusunun faydası hangi politikanın kovalanmasını gerçekleştiriyorsa, o yol kovalanmalıdır. Bu söz bir edebiyat değildir, realite bunu icap ettirir, bir devlet ancak bu vasfının da bariz olmasile kendisini sayılır bir mevcudiyet olarak acuna tanıtabilir. Ve ancak böyle bir devlette, kuvvetli ve onurlu devletler karşılıklı faydalar temini yolundan güç, karanlık ve karışık vaziyetler içinde el ve işbirliği yapmak itibarını görürler.

Ordu İstiklali

İstiklalin başka ve önemli bir ana şartı da, bir ulusun kendi ulusal korunma işini, millî müdafaasını yapacak bir orduya sahip olmasıdır. Devlet bu orduyu kendi dilediği şekilde, kendi ulusal şartlarına en uyar tertipte kurup çalıştırabilmeli ve yaşatabilmelidir. Yani bir devlet, hiç bir dış devletin tesiri olmaksızın, münasip gördüğü zaman askerini toplarken, istediği yaşta ve istediği sayıda yurddaşını silâh altına almakta, ihtiyat ve muvazzafının yaşlarını ve devrelerini tayinde tam serbest olmalıdır, istediği sayıda zabıt, küçük zabıt bulundurmak ve yetiştirmek de bu serbestlik tarifine girmelidir.

Süel istiklalin en fazla göze çarpan tarafı mecburî askerlik tatbikinde hiç bir kayda bağlı olmamaktır. Bugün bir devletin kuvvetten düşürülmesi için muahedeler veya diplomatik tesirlerle o devleti, yurddaşlarını mecburî olarak silâh almaktan menedici kayıtlar konuyor. Bu nokta üstünde çok uyanık olmak gerektir.

Bir devlet aynı zamanda kendi silâhlarının çapını, sayısını, vasıflarını ve sair bütün korunma vasıtalarının seçilip hazırlanmasını, kendi faydası ve kendi hesabı nasıl istiyorsa öylece yapabilmelidir.

Bir devletin karası, havası ve kara suları yalnız o devletin kendi ulusal vasıtalarıyla korunmalıdır. Bir devlet karşılıklı olmayan herhangi bir yardım tarzında, başka bir devleti dış tehlikeye karşı koruyucu rol alırsa, korunması mevzu bahis olan devletin istiklali tehlikeye girmiş olur.

Müstakil bir devletin yurdu yalnız ulusal ordu tarafından korunur.

Adliyede İstiklal

İstiklalin bir ana şartını da adliyeye bakarak görelim: Bir devletin adli bütün işleri ulusal kanunlara göre işleyecek olan ulusal mahkemelerde müstakil hakimler

tarafından görülmelidir. Bundan başka bu ulusal mahkemeler, kaza hakkını, hiç bir dış tesir ve tazyik olmadan bütün yurddaşlara müsavi şekilde tatbik etmelidirler. Bu yurd içindeki yabancıların tabi olacakları adli şartlar, istiklalleri tamam olan başka yurdlarda, türklerin tabi olacakları şartların aynı olmalıdır. Kaza hakkı kapitülasyonlar veya herhangi bir dış tesirle bozuk bir hale gelirse, o devletin istiklali derinden yaralanmış sayılır.

Kültürde İstiklal

İstiklalin bir şartı da kültürün yabancı kültürlerin baskısı altında olmaması ve ulusal esaslar üzerine kurulmuş bulunmasıdır. Bununla beraber bugün yeryüzünün medeniyet ışığı ile aydınlanmış olan bütün parçalarında her ulus için müşterek olan, teknik ve siyans bakımından ileri gidişlerde her devletin aldığı paylar ve parçalar vardır; buna "kültür jeneral," diyoruz. Onu edinmemek, ileri olmak iddiasında bulunan insanlar için bir istiklal kusuru değil, hattâ büyük bir eksik sayılır. Fakat kendi yurdunun içinde kendi tarihine, kendi ananelerine, geçmişin acı ve tatlı hatıralarına bağlanmış, bütün bunların heyeti mecmuasını anlayış ve bunların içinde bulunan günlere uyuş, ulusal kültürün esaslarını teşkil eder.

Bir yurd içinde yabancı mekteplerinin bulunuşu bu kayda göre, istiklale münafi gibi görünür. Fakat bir yurd, kendinin günlük ileri gidişinde muhtaç olduğu ve o günün şartlarına göre kendisinin yapmasına imkân göremediği müesseselerden istifade edebilir; ve ihtiyaç nisbetinde istifade etmelidir. Faraza, her yerde çelik sanayii yoktur, çelik sanayiinde ileri gitmiş olan memleketlerden istifade ediş, her ulus için tabii bir şeydir. Dikkat istiyen zararlı nokta, lüzumu yokken hele başkalarının nufuzu ve tazyiki altında şu veya bu müesseseyi veya mektebi açmaya müsaade etmektir. Herhangi bir tedris müessesesini kendince lüzum görmediği dakikada kaldırmak

hakkını elinde tutarak, ona izin veren yurdlarda, elbette istiklal mefhumu çiğnenmiş sayılmaz.

Hazinede istiklal

bugünkü ulusal varlıkların en ziyade uyanıklık ve kıskançlıkla üstünde durdukları bir esastır. Hazine, para ve bütün kurumu ve çalışması ile maliye, ulusal olmalıdır. Vergiler yalnız ulusal düşünce ve hesaplarla konmuş bulunmalıdır. Bir yurdun parası yalnız kendi düşüncesiyle hacmini, kıymetini ve değerini bulmuş olmak lâzımdır. Vergiler, o devletin ulusal meclislerinde, ulusun ödeme kabiliyeti ve yapmak mecburiyetinde olduğu işler göz önünde tutularak tesbit edilmeli ve vergiler ancak ulusal vasıtalarla toplanmalıdır. Faraza, bir devlet diğerine, sen borcunu ödemiyorsun, onun için gümrüklerde topladığın paraların hepsini veya yarısını alacağım, yahud gelir kaynaklarına bir kontrol bürosu koyacağım, bu gelirin şu kadarını borcuna mahsuben alacağım, der ve bunu tatbik ederse, bu hareket devletin istiklalini kökünden sarsar.

Arkadaşlar, Lozan muahedesinden önceki zamanda, Osmanlı idaresinin yapmış olduğu borçların ödenmesi için yurd içinde yabancı müdahalelerinin tanınmış olduğunu ve onu tatbik için Düyunu umumiye teşkilâtının kurulmuş bulunduğunu hatırlatırım. Ecnebi alacaklılar hesabına kurulmuş bir teşkilât olan « Düyunu umumiye idaresi » memleketin en ehemmiyetli vergi kaynaklarını doğrudan doğruya eline almış ve bu suretle istiklali kökünden sarsan bir teşekkül olarak bu yurdda yıllarca hâkim olup gitmişti. Bu noktaları çok yakın bir geçmişin acı hatıraları olarak, inkılab derslerimizi aydınlatacak bir misal gibi alırken her bakımdan hür, müstakıl ve onurlu bir devletin şerefli insanları olmak zevkini de tadıyoruz.

Ulusal hazine bahsinin şartları arasında bütcenin de ulusal olması ve devletin hiç bir dış tesir ve tazyika uğramaksızın geliri yurd ihtiyaçlarına göre dağıtması, bilhassa üzerinde durulmağa değer bir nokta teşkil eder. Şunu demek istiyo-

rum, paranın yalnız yurddaştan toplanmasında değil, toplanan paranın ulusal ihtiyaçlara harcanması üzerinde de yakancı bir devletin tesiri, istiklali bozar.

Burada cumuriyet devrinde istikrazlarla iş görmek meselesi bize kısa da olsa gene söz mevzuu oluyor : Zaman zaman, yakın devirlere kadar işitmişsinizdir. Yeni Türkiyede devlet bir çok işleri üzerine almış, fabrikalar, demiryollar, türlü bayındırlık işleri yapmış ve fakat bunların hepsini ulusal bütçe ile başarmıştır. "Bu masrafı uzun vadeli geniş dış ödünçlerle temin ederek gelecek nesillere taksim etmek doğru olmaz mı !," Kenardan bakışla bu nasihatı daima yapanlar bulunmuştur. Gerçi bu fikrin uzaktan görünüşünde yurdun günlük sıkıntısına amelî bir çare gibi tesir yapacak bir caziblik de vardır. Bize yakın devletlerden günlük ihtiyaçlarını kolaylıkla karşılamak için, ne gibi şartlar arzedeceği kestirilemeyen istikbalde ödeme takatleri olup olmayacağını düşünmiyerek büyük istikraz tiplerine baş vuranlar vardır. Aradan çok zaman geçmediği halde bunlar bugün iztiraplar içinde çırpınmaktadırlar. Dışardan istikraz, bir devletin darlık içinde bulunduğu günler için imdada yetişen pek kolay bir yardımcı vasıta gibi görünür. Yeni Türk devleti bütün dirilme ve kalkınma tedbirlerini alırken güler yüzlü görünen bu yardımcı vasıtalarından istifade yollarını da tecrübe etmek istemiştir.

Karşımıza dikilen şartların acılığı ve sertliği her işte ve her tedbirde ileriye düşünmeyi şiar edinmiş olan ulusal hükümeti titiz bir uyanıklık içinde bulunmaya sevk etmiştir. Hesabsız geniş ecnebi istikrazları, ödeme mecburiyeti başladığı günler, senelik taksitlerini ödeyememek güçlüğü gelip çatinca, bu yol devlet istiklalini bozacak kadar tazyiklere yol açar.

Büyük savaş sonunda masrafını gelirine uyduramıyarak büyük istikrazlara kucak açan bazı devletler, bütçelerinde ecnebi kontrolünü kabul etmek zorunda kaldılar. En çetin ihtiyaç günlerinde bile bu sonuca düşmekten kendini korumayı bilmiş olan bizim neslimiz, yüce bir ulus terbiyesi olarak bu nokta üstünde daima duygulu ve uyanık kalacaktır.

Ekonomide istiklal

Bilhassa içinde yaşadığımız günün her bakımdan en önemli bahsini teşkil eden ekonomide istiklali korumak için, bunu iyi anlamalıyız. Bu bahis istiklalın en derin bahsidir. Bu bahisde ekonomi kollarının her biri ayrı ayrı hatıra gelmelidir; istih-sali yani üretimi, iymali yani fabrikasyonu, bayındırlık yani bütün nafia ve iymarı, bu tarifi içinde görmek gerektir. Bir devlet tam müstakil olabilmek için, bunların hepsinde karar verebilmek hususunda serbest bulunmalı, başka devletlerin tesiri altında olmamalıdır. Mesela, Türkiye, afyon ekmesin ve-ya tütün ekimi şu kadardan fazla olmasın, pamuk üretimi şu haddi geçmesin, diyen bir dış müdahale, Türkiyenin istiklalini ihlal eder.

Faraza, Türkiyede şeker yapılmasın, Türkiyede şu veya bu istikamete yol açılmasın, şu sınıra doğru demiryolu yapılmasın, gibi talepler ve onların onanması, istiklali bozar. Bilirsiniz arkadaşlar, yıkılan Osmanlı İmparatorluğu bunların hiç birisini yapmakta serbest değildi. Herhangi bir sınırına demiryolu yapmak isterken uğradığı güçlükleri ve karşılaştığı engelleri pek alâ öğrenmişsinizdir.

Ulusal ekonomi serbestliği şartının içinde, ulusal dış ticaret başlıca mühim bir meseledir. Bir devletin kendi ulusal ekonomisini geliştirmek ve bunu korumak için alacağı tedbirler, yapılacak dış tesirlerle bozulmamalıdır. Meselâ, gümrükte serbest olmamızı kayıd altında tutacak bir tesir, ulusal ekonomik varlığımızı öldürür. Bir devlet kendi ticaret muvazenesini tanzim edebilmek için karşı devletlerle pazarlığa girer, bu pazarlıkta her iki tarafın karşılıklı faydalarına uyan şekiller tesbit olunur. Bütün tekaslar, kontenjantmanlar, kliringler müsatkil devletlerin karşılıklı yapacakları işlerdir. Bunları ulusal faydayı koruyacak karşılıklı şartlar içinde yapamayan uluslar için yaşama imkânı yoktur. Esasen eski kapitülasyonların, istiklal bahsinin adli kısmında olduğu gibi, maliye, gümrük ve ekonomi bahislerine yaptığı tesirler, baştan aşağıya Osmanlı devletini felce oğratmış ve onu kör ve topal bir hale getirmişti.

İstiklalin ekonomide serbest olmak şartı içinde, gümrük himayelerinin yapacağı tesirler burada kısaca anlatmağa değer. Ulusal pazarın korunması, bugünkü anlayışla ulusal sınırların korunmasından hiç farklı değildir. Bir ulusun iç pazarlarına yabancı manifaktürünün ayak basması ile, bir düşman müfrezesinin ülke topraklarına ayak basması arasında bir fark tasavvur olunmamalıdır. Kaşılıklı anlaşma üzerine kurulmuş esas dışında bizim hesaplarımızı ve rızamızı aşarak sınırlarımızdan giren bir vagon yabancı eşyanın yurda yayılmasından, bir düşman kuvvetinin bir yurd parçasını istilasının uyandırdığı acı duyulmalıdır. Her ikisini de, neveleri başka ve fakat tahrip mahiyetleri aynı olan istila olarak tanımalıyız. Ecnebi kültürün bir yurd içinde yurddaşları ulusal kültürün tesirleri dışında tazyik altına almasını da, buna benzer bir (kültür istilası) sayabiliriz.

Cahilin aklı gözündedir, derler. İstiklal mefhumunu tam anlamıyan insanlar samimî vatansever de olsalar, ancak sınırdan bir top sesi işittikleri zaman yurd tehlikededir, der ve ayaklanırlar; fakat ömrü boyunca gözünün önünde kendi pazarının, ucuz da olsa yabancı mallarının istilasına uğramasından doğacak zararı ölçemezler. Yerine ve zamanına göre, bazen bu, ötekinden betertesirler yapar. Yukarıda söylediklerimi kısaca toplayayım: Gümrüklerini kendi hayatî ve ekonomik dirilmesi bahasına ecnebi mallarına açmış olan bir devletin sınırlarını yabancı ordulara kapamasının değeri ve manası kalmaz.

Arkadaşlar, size istiklal mefhumunu bugün içinde bulunduğumuz devrin anlayışına ve iş alanlarına göre ayırarak anlatmağa çalıştım. Ulusal bayrak, müstakil ulusal onurun, ulusal varlığın bir remzidir. Ancak ana çizgileriyle sayıp dökdüğümüz istiklal şartları tam olmayan bir yurdda ulusal bayrağın göklere yükseldiğini iddia etmenin manası yoktur. Bu şartların hepsi tam olmalıdır ki, ulusal bayrak bir yüce remiz olarak, istiklali kutsal manasile ifade etmiş olabilsin.

İstiklali bozmayan karşılıklı anlaşmalar

Arkadaşlar, şimdi istisnalar bahsine gelelim : Mütekabiliyet

(réciprocité), karşılaştırılma esaslarına göre anlaşmalar, bu istisnaları teşkil ederler. İstiklal anlamını bozmaksızın bütün ulusların, yeryüzünün güler yüzlülüğünü korumak için bir takım uyuşmalar yapmaları lüzümünü daima göz önüne almak ödevindeyiz. Bunu biraz izah edeyim: Bugün her tek insan kendi hakları ve şerefile cemiyette yerini almakla beraber, o cemiyetin bir uzvudur da. Uluslar da böyledir. Her ulusun hakkı ve şerefi vardır. Bu mahfuz kalmalıdır. Ancak uluslar da büyük insanlık âleminin ve cemiyetin birer uzvudur. Anlattığım şartlarda tam müstakil olmak davasında müşterek yaşamının ve müşterek işlerin gereği olan karşılıklı anlaşmalara yer vermeyici bir hodbinlik güden devletler, kendi sınırları içine tamamen kapanmış bir halde kalırlar. Devletler türlü sahalardaki ihtiyaçları, yalnız kendi başlarına düzene koymaya kalkarlarsa, o zaman müşterek ileri gidiş noktasında lâzım olan hız kaybedilmiş olur. Ve büyük insanlık cemiyeti topatlar. Onun için müstakil uluslar halinde teşekkül etmiş olan insanlık yığını, karşılıklı ve fakat birbirinin tazyiki ve zoru altında olmaksızın kendi faydalarını düşünerek birlik kararlar vermekte serbest olmalıdırlar; bir kaç misal vereyim:

Bugün uluslararası sağlık kaideleri vardır. Bir gemi Türk kıyılarına gelip demir attı mı, müşterek bir kaide mucibince sağlık yasalarımıza bağlı olur. Gerçi her bağlılık kaba bakışla istiklali bozucu bir şekil gösterir, fakat bu, karşılıklı olunca istiklali bozmaksızın büyük beşeriyet ailesinin iyiliğini besleyen bir istisna teşkil eder.

Uluslararası fenerler mukavelesi, uluslararası kablolar mukavelesi, uluslararası demiryollar anlaşması ve posta, telgraf anlaşmaları hep böyledir.

Başka nevi örnekler söyleyeyim: Millî müdafaada, ulusal korunma işinde bir ulus kendi kararını kendi vermelidir, dedik. Evet her devlet kendi silâhını, silâhlarının sayı ve çapını, askerinin sayısını kendi tesbit etmelidir. Bununla beraber, dünya silâhlarının ve asker sayılarının azaltılması için müzakereler olmuştur. Böyle uluslararası bir teşebbüs muvaffak olur, her devlet kendi rızasile ve üzerinde hususî bir tazyik olmaksızın

kendi hesaplarını yaparak silâhlarını azaltırsa, bu da elbet istiklali bozamaz. Tekrarlıyorum, bu şartın tamam olması için burada dikkat edilecek nokta, böyle bir anlaşmayı bir kısım devletlere, diğer bir kısım devletler, zorla kabul ettirmiş olmamalı ve devletlerin mütehassısları ulusal ihtiyaçları hesaplayarak ve ölçerek sonuçlara varmış olmalıdır. Karşılıklı ticaret mukaveleleri de örneklerimize girebilir: Meselâ, afyon üzerinde, tütün ürünü üzerinde onu yetiştiren diğer devletlerle anlaşmalar yapabiliriz. İstihsalimizi tahdid de edebiliriz, bunlar tazyiklerin ve dış tesirlerin zoru ile olmadıkça ve kendi görüşümüze göre ulusal faydamıza uygun bulundukça, istiklal anlamının bozulmasına sebep olmaz. Hariciyede anlaşmalar, paktlar, sınır müdafaalarında karşılıklı kararlar, ittifaklar, adliyede suçluları geri verme mukaveleleri, bunlar her devletin müşterek insanlık duygularına hizmet için ve bazan da içinde bulunan devletlerin müşterek faydaları için karşılıklı yapılır. Karşılıklı kararlarda (réciprocité'de) birbirine benzerlikte şart değildir. Çünkü dünyanın politik, kültürel ve ekonomik şartları her yerde birbirine uymaz.

İstiklali korumak için

İstiklali korumak için, onu iyi anlamak ve hiç mübalatsızlık etmemek gerektir. İstiklal öyle derin bir duyarlık ile korunmak ister ki, küçük bir kenarından ufacık bir mübalatsızlık, onu yokedecek geniş yollar açar. İstiklal anlayışının ileri olduğu bir yurda - bu duyarlığın yanında korunma tedbirleri de tamam olmak şartıyla - tecavüz etmek hiç bir devletin haddi değildir.

Dış bakımdan herhangi ehemmiyetsiz görünen bir işte bir kerre zaaf gösteren bir devlet, ondan sonra diğer devletlerin ardı arkası kesilmeyecek talep ve tazyiklerle karşılaşır. Onun için istiklal mefhumunda en ufak meselelerde bile, ta baştan titiz ve duygulu olarak dayanmak gerektir. Sıkıntılı bir günü hoş geçirmek için saydığımız esasların birinden vazgeçme çığı açılırsa, böyle bir lâübalilikle istiklal titizliğinde suistimal kapısı aralık edilirse, bu kapı çok sürmez ardına kadar açılmağa

mahkûmdur. Çünkü sizin karşınızda şerefli bir ulusun karşısında bulunup bulunmadığını tetkik etmekte olan yabancı, her şeyi, bu uğurda lâzım olursa harbi de göze alacağınızı katiyen bilmelidir ki, devletinizin değil kapısına, kapısının tokmağına bile elini sürmeğe cesaret edemesin. Yoksa sırasına göre ufak bir feragatten, parmağınızın ucunu teslim etmeğe razı oluştunuzdan, yurd gövdesinin de o tahrip makinesine girip perişan olmasına razı olacağınız manasını çıkarabilir. Başta küçük görünen bir müsamahanın arkasından yüce bir tarihe mal olmuş, milyonlar ve milyonlarca Türk kanı taşıyan insanların arasında yegâne müstakil devlet olan Türkiye Cumhuriyetinin istiklali tehlikeye düşer.

Türkiye için bu tehlike hiç bir vakit doğmayacaktır, doğmayacaktır. Ancak biz onu söz ve kelime olarak değil, canlarımızın derinliklerine yerleştirip besleyeceğimiz manalarile iyi tanıyalım. Bu mevzuu bunun için böyle konuşuyoruz.

Hulûl yolları

Arkadaşlar, istiklal üzerinde bir devletin varlığını açıktan ve zorla rahnedar edemeyeceğini gören devletlerin, kovaladıkları başka yollar vardır. Bu devletler bu yollarda hayli meleke sahibi, hayli usta olmuşlardır. Dediğim gibi Türkiye, tecrübelerin çeşidlerini görmüş, hayatın türlü fırtınaları içinde varlığını kurtarmış, daima uyanık ve daima ayakta duran bir devlettir. Fakat bunlara da dersimizde ders olarak yer vermek iyi olacaktır :

Türlü hulûl formülleri vardır; bu formüllere Osmanlı İmparatorluğunun son devirlerinde sık sık rastlanmıştır. Eski tabiri kullanacağım; muslihane hulûl, hattâ hulûlü muslihane... — Belki de bunun yeni karşılığını bizim dilimizde bulmak lâzım gelmiyecektir — Muslihane hulûl, günün birinde, az veya çok zaman sonra orada kendisini hakkın sahibi olarak belli etmek için sathî görenlerin ölçüsüne göre istiklale dokunmadan yavaş yavaş içeriye girmek sistemidir.

Bunu nasıl yaparlar, size ders veren diğer arkadaşlarım, elbette diğer bahislerde de anlatacaklardır ; hayır kurumları yaparlar, mektebler, dispanserler, hastaneler, kreşler, hattâ gençlik evleri, kütüphaneler açarlar. Bütün bunların heyeti mecmuasile, yurdun bir gün istilasını düşündükleri bir noktada bir sempati havası uyandırmaya çalışırlar.

Sonra antrprizler yaparlar ; meselâ elektriğinizi yapayım, karanlıkta oturmayınız, derler. O işi ozaman hemen başarmak için kasabanın, hususî idarenin parası olmayabilir.. Bir centilmen öyle şartlar sunar ki, hesablarsınız, çok ucuzdur, hattâ o paraya çıkmaz. Kabul ettiniz mi ?... Yarın onun yanına başka bir müessese kurarlar ve bu teşebbüsler devam eder.

Uluslararası teşriki mesai

Size bir başka ve daha yumuşak bir formülden bahsedeyim, bu da kandırıcı bir şeydir. Fakat bu da hakikatta istiklal için tehlikeli olmaktan, kalmayan bir hulûl yoludur. Buna uluslararası teşriki mesai "kolleborasyon enternasyonal,, derler. Anlayışı ve kuvveti bir olan uluslar arasındaki türlü (iş birliği) formülü ile bu dediğim hulûl yolunun bir münasebeti yoktur.

Uluslararası teşriki mesai teklifi, kuvvetliden zaife gelince, burada karşılıklı faydalarla birlik çalışma yolu yoktur. Onun yalnız adı teşriki mesaidir. Bol keseden ve iyi gibi görünen şartlarla şoseler, demiryolları, binalar yapmayı da teklif ederler. Bu yolda da müstakbel istilanın temellerini atmak ve kendileri için lazım olacak tesisleri kurmak kokusunu vaktinde sezme gerektir.

Ekonomik ve kültürel yayılma

Bir başka formül de son yıllarda kulaklara çarpmaktadır : Kültürel ve ekonomik yayılma: (Expention). Bu söz - devlet adı söylemeyeceğim - dar bir sınır içinde yaşayıp, geniş topraklar elde etmek isteyenler tarafından ileri sürülmektedir. Gûya,

asla istila mevzubahis değildir. Hattâ ne istifade ve ne de onur bakımından korkulacak bir şekil yoktur. Yayılmak isteyen ulus, yalnız kültürünü sokacak, böylelikle bir dostluk ve kendi lehine bir sevgi yaratmadan başka bir gaye kovalamıyacaktır.

Ekonomik yayılmaya gelince, bunun istiklal üzerine yapacağı tesirlerin ne kadar vahim olacağını esasen görmüş bulunuyoruz.

Ulusal birlik

Arkadaşlar, İnkılab ve istiklali sayılı ders saatlerine sığabilecek çerçeve içinde gördük. Şimdi çok önemli saydığım mefhumlardan birini daha söyleyeceğim: Bu, içinde yaşadığımız yüzyılda, bütün bu aziz varlıkları kur-tarıp koruyabilmek için en gerekli bir şarttır; bu, ulusal birliktir. Ulusal birlik demek, akı ve şuuru yerinde olan, biri ötekini tamamlayan ve seven, biri ötekinin hakkını ve şere-finin kollayan yurddaşların birliği ve beraberliğidir. Bu olmazsa inkılabın ve istiklalın koruyucusu olan büyük kütle yok demektir. Bizi dağıtmak isteyenler, inan ve bilgilerimizin olgunluğundan, ümitlerini kesince, içimize ve aramıza ayrılığın zehrini sokmağa teşebbüs ederler. Onun için ulusal birliği, bugünkü Türk varlığına dayanak olan inkılab ve istiklalın yanında üçüncü bir mefhum olarak tanıyacak ve Türk varlığı-nın bu üç kutsal sütun üzerinde istikbalin yüce göklerinde yükseleceğini nesilden nesle anlatacağız.

İstiklal bahsini bitirmeden önce, acı bir hatıraya temas edeceğim. İstiklal mefhumları bakımından Osmanlı İmpera-torluğunun vaziyetinin ne kadar feci olduğunu hatırlarsınız, kısa bir cümle ile diyebiliriz ki, Osmanlı İmparatorluğunun istiklali son zamanlarda hazin bir hatıradan ibaret kalmıştır. İstiklal telakkisi o zamanki tabirlerle, namı hümayüne sikke darbı ve hitbe okunmasına kadar inmişti. Herhangi yabancı devlet elçiliği tercümanı, Babâliye gelir, bugün bir tek kelime-sinin teleffuzu bile bütün ulusu ayaklandıracak ve kanını

dökmeye koşturacak bir meseleyi bir görüşmede devlet aleyhine halleder, padişaktan iradesini alır ve giderdi.

Müstakil olmayan bir devletin sınırı içinde yaşayan tek insan dahi onuru ile yaşayamaz. İstiklali yaralı diyarlara gittiğiniz zaman, bütün halkın başları önlerine düşük bir yığın olduğunu farkedersiniz. Bizim ulusal kavgalarımız esnasında düşman çizmeleri altında kalan yerlerde yaşayan bir kısım bahtsız yurddaşlar, kendi yurdu içinde esir olmanın acılarını tatmışlardır.

İstiklal de inkılab gibi yalnız kazanılmakla, kurtarılmakla, ebedî olarak yaşayamaz. İstiklal ve inkılab, bizim gibi büyük fırtınalardan çıkmış, hayatın örsü üstünde dövülmüş uluslar tarafınca, onu tam olarak anlamakla, onu tam olarak korumaya fiilen hazır olmakla yaşatılabilir.

Atatürkün emaneti

Bir son söz olarak, Atatürkün, hepimizin Ulu Önderinin, iki büyük mefhumu, inkılab ve istiklali, size emanet ettiğini hatırlatırım. Onun sözlerini, kelime kelime, cümle cümle, siz benden daha iyi bilirsiniz. O, size, herşey bitti sanıldığı en düşkün zamanlarda bile onları koruyacak büyük kuvvetin, sizin asil kanınızda mevcut olduğunu söylemiştir.

Alınları yüksek, yüzleri ak olarak yetişiyorsunuz, size verilen yüce emaneti korumak için tahsil çağında aldığımız bilgiler yanında, ruhunuzu güzel duygular ile sıcak tutunuz. Bugünkü varlığımızın hararetini ancak bu yoldan ileri nesillere yetiştirebilirsiniz.
